

ผลกระทบด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมจากโครงการชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี
: กรณีศึกษา หมู่บ้านวัฒนธรรมไทดำ บ้านนาป่าหนาด อำเภอเชียงคาน จ.เลย

สารนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ ภาควิชารัฐประศาสนศาสตร์
คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ปีการศึกษา 2564
ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Economic, Social and Cultural Effect of OTOP Nawatwithi Tourist
Community Project : A case of Tai Dam village, Ban
Napanard, Tambon Khao Kaeo, Loei province.

An Independent Study Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Public Administration in Public Administration

Department of Public Administration

FACULTY OF POLITICAL SCIENCE

Chulalongkorn University

Academic Year 2021

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อสารนิพนธ์	ผลกระทบด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมจาก โครงการชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี: กรณีศึกษา หมู่บ้านวัฒนธรรมไทดำ บ้านนาป่าหนาด อำเภอเชียง คาน จ.เลย
โดย	น.ส.สโรบล มนต์รีรักษ์
สาขาวิชา	รัฐประศาสนศาสตร์
อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก	อาจารย์ ดร.วงอร พัวพันสวัสดิ์

คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้รับสารนิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของ
การศึกษาตามหลักสูตรปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต

คณะกรรมการสอบสารนิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์วันชัย มีชาติ)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก
(อาจารย์ ดร.วงอร พัวพันสวัสดิ์)

..... กรรมการ
(อาจารย์ ดร.ชฎิล โจรนานนท์)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

สโรบล มนตรีรักษ์ : ผลกระทบด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมจากโครงการชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี: กรณีศึกษา หมู่บ้านวัฒนธรรมไทดำ บ้านนาป่าหนาด อำเภอเขียงคาน จ.เลย. (Economic, Social and Cultural Effect of OTOP Nawatwithi TouristCommunity Project : A case of Tai Dam village, BanNapanard, Tambon Khao Kaeo, Loei province.) อ.ที่ปรึกษาหลัก : อ. ดร.วงอร พัวพันธ์สวัสดิ์

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อตอบคำถามวิจัยที่ว่า โครงการชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของชุมชนไทดำบ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเขียงคาน จังหวัดเลย งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Quantitative Research) เก็บข้อมูลด้วยวิธีการการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) ด้วยแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview) จากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการดำเนินโครงการ OTOP นวัตวิถีในพื้นที่หมู่บ้านวัฒนธรรมไทดำ จำนวนรวม 8 คน งานวิจัยพบว่า ชาวไทดำมีการบริหารจัดการทางวัฒนธรรมอยู่แล้วก่อนการเข้ามาของโครงการ OTOP นวัตวิถี เช่น การรวมกลุ่มวิสาหกิจชุมชน 3 กลุ่ม การทำที่พักสำหรับนักท่องเที่ยวในลักษณะโฮมสเตย์ เป็นต้น ดังนั้นโครงการ OTOP นวัตวิถีจึงส่งผลให้เกิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจให้เข้มแข็งขึ้นเพิ่มรายได้ ด้านผลกระทบทางสังคมและวัฒนธรรมการดำเนินโครงการ OTOP นวัตวิถีทำให้เกิดการส่งเสริมทำให้เกิดการจัดตั้งองค์กรทางเศรษฐกิจใหม่ภายในชุมชนไทดำ ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในลักษณะของการให้วัตถุดิบในการผลิต และการประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนเป็นที่รู้จักมากขึ้นทั้งทางสื่อออนไลน์และออฟไลน์ ทำให้ชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้นจากรายได้จากการทำการเกษตร ส่งผลให้โครงสร้างของการบริหารจัดการที่เป็นระเบียบมากขึ้น มีการพัฒนาเกี่ยวกับการให้บริการนักท่องเที่ยว การแสดง การบริการอาหารและที่พัก เป็นต้น แต่ในขณะเดียวกัน การมีผลประโยชน์เข้ามาในชุมชนก็ทำให้เกิดการแบ่งกลุ่มทางเศรษฐกิจที่ชัดเจนขึ้น เกิดความขัดแย้งจากการกระจายผลประโยชน์ไม่ทั่วถึงในชุมชน ทำให้เกิดผลกระทบทางลบด้านสังคมขึ้นภายในชุมชน สำหรับผลกระทบด้านวัฒนธรรม งานวิจัยพบว่าชาวไทดำส่วนใหญ่เห็นว่า OTOP นวัตวิถีได้ส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมไทดำในแง่

สาขาวิชา รัฐประศาสนศาสตร์

ลายมือชื่อนิติ

.....

ปี 2564

ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาหลัก

การศึกษา

.....

6380139024 : MAJOR PUBLIC ADMINISTRATION

KEYWORD: OTOP Nawatwithi Tourist Community Project, Tai Dam village

Sarobol Montreerak : Economic, Social and Cultural Effect of OTOP Nawatwithi TouristCommunity Project : A case of Tai Dam village, BanNapanard, Tambon Khao Kaeo, Loei province.. Advisor: VONG-ON PHUAPHANSAWAT, Ph.D.

The purpose of this study is to find out how the OTOP Nawatwithi Tourist Community Project affects Tai Dam village, Ban Napanard, Tambon Khao Kaeo, Loei province in terms of economic, social, and cultural aspects.

In this study, the quantitative research method is used to determine the impact. In-Depth Interviews in accordance with Semi-Structured Interviews were conducted with 8 stakeholders in Tai Dam village, Ban Napanard, Tambon Khao Kaeo, Loei province. The findings of this study revealed that cultural structure management was established prior to the implementation of the OTOP Nawatwithi Tourist Community Project. For example, there are three Community Enterprises that each manage their own tourist activities, homestays, etc. As a result, the OTOP Nawatwithi Tourist Community Project has a greater impact on local agriculturists' income than on social and cultural impacts. The project's implementation improved the organizational management method, tourism service centre, arts and cultural exhibition, local food, and homestay. However, the inability to balance benefits among stakeholders in the area leads to community conflict, which reflects the project's negative social change. In terms of cultural effects, the study found that Tai Dam in Napanard village have a positive attitude toward the project, which boosts their pride

Field of Study: Public Administration Student's Signature

.....

Academic 2021 Advisor's Signature

Year: .....

กิตติกรรมประกาศ

งานศึกษาชิ้นนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดีด้วยความกรุณาอย่างยิ่งจาก อ.ดร.วงอร พัวพัน
สวัสดิ์ อาจารย์ที่ปรึกษาผู้มึบทบาทสำคัญในการให้คำแนะนำและให้ความรู้ อีกทั้งยังได้เสียสละเวลา
ส่วนตัวเพื่อนิสิตเสมอมา

ขอขอบพระคุณ ผ.ศ.ไชยวุฒิ มนตรีรักษ์ ผู้ให้ความช่วยเหลือด้านการแนะนำและ
ประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ และขอบพระคุณคุณคุณตรีณี มนตรีรักษ์ ที่ได้ให้ความช่วยเหลือเป็นกำลังใจ
ที่สำคัญตลอดมา

ผู้ศึกษาหวังเป็นอย่างยิ่งว่างานชิ้นนี้จะเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่มีความสนใจศึกษาเพื่อนต่อ
ยอดไปสู่การพัฒนาในเชิงปฏิบัติในอนาคต หากผิดพลาดประการใด ขออภัยไว้ ณ ที่นี้

สโรบล มนตรีรักษ์

สารบัญ

	หน้า
.....ค	ค
บทคัดย่อภาษาไทย	ค
..... ง	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ง
กิตติกรรมประกาศ.....	จ
สารบัญ	ฉ
สารบัญตาราง.....	ฉ
สารบัญรูปภาพ	ญ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ที่มาและความสำคัญ	1
1.2 คำถามวิจัย.....	3
1.3 วัตถุประสงค์การวิจัย.....	3
1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	3
1.5. ขอบเขตของการศึกษา	3
1.6. นิยามศัพท์	4
บทที่ 2 ทบทวนวรรณกรรม แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง.....	5
2.1 ทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	5
2.1.1 ภาพรวมของโครงการชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี	5
2.1.2 ผลลัพธ์ของโครงการ OTOP นวัตวิถีในพื้นที่อื่น ๆ ในประเทศไทย	6
2.1.3 การท่องเที่ยวในจังหวัดเลย อำเภอเชียงคาน และชุมชนไทดำ	9

2.1.4 ผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อชุมชนในอำเภอเชียงคาน และชาวไทยดำในจังหวัดเลย	13
2.2 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง.....	20
2.2.1 แนวคิดห่วงโซ่อุปทานที่ยั่งยืน (Sustainable Supply Chain).....	20
2.2.2 วงจรความยั่งยืน (Sustainability Cycle)	23
2.3 กรอบแนวความคิดของงานศึกษาวิจัย	25
บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย.....	27
3.1 แหล่งข้อมูลของงานวิจัย	27
3.2. กลุ่มตัวอย่างของงานวิจัย	28
3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล	29
3.4 จริยธรรมในการวิจัย.....	29
บทที่ 4 ผลการศึกษา	30
4.1 สภาพเศรษฐกิจการท่องเที่ยวของชุมชนไทดำก่อนการเข้ามาของโครงการ OTOP นวัตกรรม	30
4.2 การดำเนินโครงการ OTOP นวัตกรรมในหมู่บ้านไทดำ	38
4.3 ผลกระทบโครงการชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตกรรมต่อเศรษฐกิจของหมู่บ้านไทดำ	39
4.3.1 กิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นเพิ่มเติมจากการเข้าร่วมโครงการ OTOP นวัตกรรม ...	42
4.3.2 ผลกระทบด้านรายได้	50
4.4 ผลกระทบทางสังคมของโครงการชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตกรรมต่อชุมชน	ไทดำ54
4.5 ผลกระทบโครงการชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตกรรมต่อวัฒนธรรม.....	56
4.6 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับโครงการ	58
บทที่ 5 สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ	60
5.1 สรุปผลการศึกษา.....	60
5.2 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย	63

5.3 ข้อจำกัดของงานวิจัยและข้อเสนอแนะสำหรับงานวิจัยในอนาคต	64
5.3.1 ข้อจำกัด	64
5.3.2 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคต	64
บรรณานุกรม	65
ประวัติผู้เขียน.....	69

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 1 แสดงผู้ให้สัมภาษณ์และวันที่สัมภาษณ์ ดังนี้.....	28
ตารางที่ 2 แสดงกิจกรรมและราคาที่จัดบริการนักท่องเที่ยวที่มาเยี่ยมชมบ้านพิพิธภัณฑ์ไทดำบ้านนาป่าหนาด	42
ตารางที่ 3 แสดงรายการสินค้าประเภทผ้าทอมือจำหน่ายโดยเฮือนอ้ายอ๋ม	46
ตารางที่ 4 แสดงข้อมูลก่อนและหลังการดำเนินโครงการชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถีต่อเศรษฐกิจในชุมชนไทดำบ้านนาป่าหนาด ดังนี้.....	48
ตารางที่ 5 แสดงรายได้ชุมชนบ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย ตั้งแต่เดือนมิถุนายน พ.ศ. 2561 ถึง เดือนกันยายน พ.ศ. 2562 จำแนกตามประเภทที่มาของรายได้ ดังนี้.....	51

สารบัญรูปภาพ

	หน้า
รูปภาพที่ 1 แผนที่จังหวัดเลย โดยสังเขป.....	10
รูปภาพที่ 2 ศูนย์วัฒนธรรมไทดำ	32
รูปภาพที่ 3 ตัวอักษรภาษาไทยดำ แสดงที่ศูนย์วัฒนธรรมไทดำ	32
รูปภาพที่ 4 สถานที่จำหน่ายสินค้าชุมชน ที่ศูนย์วัฒนธรรมไทดำบ้านนาป่าหนาด	33
รูปภาพที่ 5 ลานการละเล่นมะกอนลอดบ่วงและชิงช้า ณ บ้านพิพิธภัณฑสถานไทดำบ้านนาป่าหนาด	33
รูปภาพที่ 6 โฮมสเตย์บ้านพิพิธภัณฑสถานไทดำบ้านนาป่าหนาด.....	34
รูปภาพที่ 7 ร้านค้าวิสาหกิจชุมชนในพื้นที่ชุมชนไทดำ บ้านพิพิธภัณฑสถานไทดำบ้านนาป่าหนาด	34
รูปภาพที่ 8 ห้องสมุดสำหรับศึกษาเรียนรู้ประวัติศาสตร์ไทดำ บ้านพิพิธภัณฑสถานไทดำบ้านนาป่าหนาดบ้านนาป่าหนาด	35
รูปภาพที่ 9 ผ้าฝ้ายทอมือลายนางหาญ (ดั้งเดิม)	36
รูปภาพที่ 10 ผ้าไหมทอมือลายนางหาญ (ประยุกต์)	36
รูปภาพที่ 11 ผ้าฝ้ายทอมือลายแดงโม	37
รูปภาพที่ 12 ห้องน้ำบริกากรนักท่องเที่ยว ศูนย์วัฒนธรรมไทดำ.....	43
รูปภาพที่ 13 สินค้าจากนอกพื้นที่หมู่บ้านวางจำหน่ายที่ บ้านพิพิธภัณฑสถานไทดำบ้านนาป่าหนาดบ้านนาป่าหนาด.....	50

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญ

โครงการ “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” (One Tambol, One Product) ถูกนำเข้ามาในประเทศไทยในสมัยของอดีตนายกทักษิณ ชินวัตร มอบหมายให้สำนักส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นและวิสาหกิจชุมชน กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย เป็นผู้รับผิดชอบการดำเนินโครงการและดำเนินงานต่อเนื่องมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2544 โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนจากการพัฒนาและแปรรูปวัตถุดิบที่มีในท้องถิ่นให้เกิดเป็นสินค้าที่มีเอกลักษณ์ของแต่ละชุมชนและมีมูลค่าเพิ่มขึ้น เริ่มต้นการพัฒนาภูมิปัญญาพื้นบ้านให้เกิดรายได้และเป็นส่วนสำคัญในการเผยแพร่สินค้าของท้องถิ่นให้คนในชุมชนมีงาน มีรายได้ สามารถพึ่งพาตนเองได้ ในระยะยาว

กรมพัฒนาชุมชน แบ่งผู้ผลิตและผู้ประกอบการ OTOP เป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มผู้ผลิตชุมชน ประเภทผู้ผลิตที่เป็นเจ้าของรายเดียว และผู้ประกอบการวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) แบ่งออกเป็น 5 ประเภท ได้แก่

1. อาหาร ได้แก่ ผลิตผลทางการเกษตรที่ใช้บริโภคสด ผลิตผลทางการเกษตรที่เป็นวัตถุดิบและผ่านกระบวนการแปรรูปเบื้องต้น อาหารแปรรูปกึ่งสำเร็จรูป/สำเร็จรูป
2. เครื่องดื่ม ได้แก่ เครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ และเครื่องดื่มที่ไม่มีแอลกอฮอล์
3. ผ้าและเครื่องแต่งกาย
4. ของใช้ ของตกแต่ง ของที่ระลึก ได้แก่ ไม้ จักสาน ถักสาน ดอกไม้ประดิษฐ์/วัสดุจากเส้นใยธรรมชาติ สินค้าที่ผลิตจากโลหะ เซรามิก/เครื่องปั้นดินเผา เคหะสิ่งทอ และอื่นๆ
5. สมุนไพรที่ไม่ใช่อาหาร

โครงการ OTOP มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมภายในประเทศ ในการสร้างงานและรายได้ให้แก่คนในชุมชนจากภูมิปัญญาท้องถิ่น ในลักษณะของการรวมกลุ่มในชุมชนผลิตสินค้าร่วมกันในชุมชนและส่งออกไปขายนอกชุมชน แต่เนื่องจากที่ผ่านมามีการพัฒนาผลิตภัณฑ์ OTOP ยังไม่ประสบความสำเร็จตามเป้าประสงค์ของโครงการเนื่องจากข้อจำกัดในด้านมาตรฐานการผลิต การส่งออกสินค้า เป็นต้น (ธันยมาัย เจียรกุล, 2557) อีกทั้งรายได้จากการท่องเที่ยวที่เป็นรายได้หลักทางหนึ่งของประเทศยังถูกผูกขาดโดยกลุ่มทุนเอกชนทำให้การกระจายรายได้ไปไม่ถึงผู้ประกอบการระดับชุมชนเท่าที่ควร

กระทั่งในปี 2561 รัฐบาล คสช. นำโดย พ.อ. ประยุทธ์ จันทร์โอชา มีการประกาศใช้ ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561 - 2580) โดยมุ่งการพัฒนาตามวิสัยทัศน์ “ประเทศไทย มีความ มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้วด้วยการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจ พอเพียง” แผนแม่บทที่ 16 (พ.ศ. 2561 - 2580) ภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติประเด็น การพัฒนา เศรษฐกิจฐานรากเพื่อการลดความเหลื่อมล้ำ เพื่อการแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ ภายในประเทศ ด้วยการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการผลิตเพื่อให้เกิดเป็นนวัตกรรมในการผลิตและ แปรรูปสินค้าชุมชน ส่งเสริมศักยภาพในการแข่งขันของท้องถิ่นให้พึ่งพาตนเองได้ซึ่งเป็นปัจจัย สำคัญที่จะสนับสนุนให้คนในพื้นที่ที่มีความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น จึงกล่าวได้ว่าโครงการ OTOP นวัตกรรมี้ นั้นมีขึ้นเพื่อเป็นการพัฒนาต่อยอด ผลิตภัณฑ์ในโครงการ OTOP โดยมุ่งนำเสนอ ชุมชนท่องเที่ยว การเพิ่มรายได้ชุมชน และเป็นอีกช่องทางในการขายสินค้า OTOP สนับสนุนให้ ชุมชนปรับตัวจากการส่งสินค้าออกไปขายนอกชุมชนเพียงอย่างเดียว มาพัฒนาสินค้าให้มี นวัตกรรม มีความแตกต่าง การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศึกษาวัฒนธรรม ความเป็นอยู่ของคนใน ชุมชนควบคู่ไปกับการขายสินค้าและบริการจากผู้ประกอบการภายในชุมชน สนับสนุนการ กระจายการขยายตัวของกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม การเสริมสร้างและ พัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขันของภาคการผลิต การบริการและการท่องเที่ยว ทั้งนี้ รัฐบาล มองว่าการจำหน่ายสินค้าในพื้นที่ทำให้สามารถที่จะควบคุมคุณภาพสินค้าได้มากขึ้น สร้าง ช่องทางการตลาดให้เชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวให้ทุกจังหวัดเป็นสถานที่เช็คอินได้ (กรมการ พัฒนาชุมชน, 2561) ผู้ประกอบการเป็นเจ้าบ้านร่วมกันบริหารจัดการวิสาหกิจในชุมชนให้ นักท่องเที่ยวได้เข้ามาท่องเที่ยวและใช้จ่ายเงินในกิจกรรมของชุมชน เช่น ที่พัก อาหาร สินค้า พื้นเมืองรวมถึงบริการในพื้นที่ เพื่อพัฒนาให้เกิดความยั่งยืน ประชาชน มีคุณภาพชีวิต และมี รายได้ที่ดีขึ้น

งานวิจัยชิ้นนี้ต้องการศึกษาผลลัพธ์และผลกระทบของ OTOP นวัตกรรมี้ ต่อเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชุมชนไทดำในจังหวัดเลย เพื่อสร้างข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาโครงการ OTOP นวัตกรรมี้ ให้สามารถบรรลุตามเป้าหมายโครงการได้มากขึ้น เพื่อให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะสามารถ จากการศึกษาไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาการปฏิบัติงานตามภารกิจทั้งในระดับท้องถิ่นและ ประเทศให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาประเทศและเกิดประโยชน์ต่อประชาชนกลุ่มเป้าหมายอย่าง แท้จริง

1.2 คำถามวิจัย

1. โครงการ OTOP นวัตกรรม ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของชุมชนไทดำ บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย
2. จะต้องมีการพัฒนาหรือแก้ไขอย่างไรบ้างเพื่อให้การดำเนินงานโครงการชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตกรรม บรรลุผลตามเป้าหมายของโครงการ

1.3 วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อให้เข้าใจผลลัพธ์และผลกระทบของ OTOP นวัตกรรม ต่อเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชุมชนไทดำในจังหวัดเลย
2. เพื่อสร้างข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาโครงการ OTOP นวัตกรรม ให้สามารถบรรลุตามเป้าหมายโครงการได้มากขึ้น

1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1.4.1 ชุมชนที่ได้รับผลกระทบจาก OTOP นวัตกรรมสามารถนำผลการศึกษาไปใช้พัฒนาระดับการผลิตและการบริการเพื่อการท่องเที่ยวต่อไปได้
- 1.4.2 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะได้ข้อมูลจากการศึกษาไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาการปฏิบัติงานตามภารกิจทั้งในระดับท้องถิ่นและประเทศ

1.5 ขอบเขตของการศึกษา

- 1.5.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา การศึกษาครั้งนี้มุ่งศึกษาผลกระทบของ โครงการ OTOP นวัตกรรม ใน 3 มิติ ได้แก่ เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม
- 1.5.2 ขอบเขตด้านพื้นที่ ผู้วิจัยจะดำเนินการเก็บข้อมูลจากหมู่บ้านวัฒนธรรมไทดำ บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีความเก่าแก่ของวัฒนธรรมของประชากรในพื้นที่ ที่มีอายุและความเป็นนามากกว่า 100 ปี
- 1.5.3 ขอบเขตด้านประชากร เก็บข้อมูลจากกลุ่มผู้มีส่วนได้เสียในพื้นที่หมู่บ้านวัฒนธรรมไทดำ บ้านนาป่าหนาด อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย ได้แก่ ผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนในกลุ่มผ้าทอมือบ้านนาป่าหนาด ผู้ประกอบอาชีพผู้นำทางศาสนาและพิธีกรรม ผู้อาศัยในพื้นที่ที่ไม่ได้มีส่วนได้เสียกับการดำเนินโครงการ OTOP นวัตกรรม หมู่บ้านวัฒนธรรมไทดำ บ้านนาป่าหนาด เป็นต้น
- 1.5.4 ขอบเขตด้านเวลา ศึกษาระยะเวลาการดำเนินโครงการตั้งแต่ช่วงเดือนมกราคมปี พ.ศ. 2563 ถึงเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2565

1.6. นิยามศัพท์

โครงการชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี หมายถึง โครงการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนตามแผนยุทธศาสตร์ชาติเพื่อให้คนในชุมชนมีความรู้สามารถพึ่งพาตนเองได้ มีรายได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน

เศรษฐกิจฐานราก หมายถึง เศรษฐกิจระดับชุมชนที่ประชากรในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการชุมชนของตนเองร่วมกันในลักษณะเครือข่ายชุมชน

ผู้ประกอบการ OTOP นวัตวิถี หมายถึง ประชาชนในชุมชนที่ทำธุรกิจระดับชุมชนในพื้นที่ตำบล

วิสาหกิจชุมชน หมายถึง ระบบเศรษฐกิจชุมชนที่ส่วนหนึ่งซ้อนทับกับการมีสัมมาชีพเต็มพื้นที่ อีกส่วนหนึ่งหมายถึง สมรรถนะในการจัดการของชุมชนที่พัฒนาต่อยอดธุรกิจ

กลุ่มผู้ผลิตชุมชน หมายถึง กลุ่มคนที่ได้รวมตัวกันเป็นกลุ่มภายในชุมชน ได้แก่ สมาคม สหกรณ์ วิสาหกิจ ชุมชน

ผู้ผลิตที่เป็นเจ้าของรายเดียว หมายถึง ผู้ประกอบการที่เป็นบุคคลหนึ่งในชุมชนที่ผลิตสินค้า จำหน่ายงานในชุมชน หรือใช้วัตถุดิบภายในชุมชนเพื่อการผลิต เป็นต้น

ผู้ประกอบการวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) หมายถึง ผู้ผลิต / ผู้ประกอบการที่จดทะเบียนเป็นนิติบุคคล ได้แก่ บริษัทจำกัด ห้างหุ้นส่วนสามัญ ได้แก่ การที่ชุมชนมีส่วนร่วมในการผลิต/จ้างแรงงานในชุมชน / ใช้วัตถุดิบในชุมชน หรือมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการหรือมีส่วนร่วมได้รับผลประโยชน์ โดยมีสินทรัพย์ลงทุนไม่เกิน 10 ล้านบาท

บทที่ 2

ทบทวนวรรณกรรม แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

ในบทนี้ผู้วิจัยแบ่งเนื้อหาจากการทบทวนวรรณกรรมเพื่อศึกษาเกี่ยวกับชุมชนท่องเที่ยว นวัตวิถี โดยแบ่งเนื้อหาออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่

1. ทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
  - 1.1 ภาพรวมของโครงการชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี
  - 1.2 ผลลัพธ์ของโครงการ OTOP นวัตวิถี ในพื้นที่อื่นๆ ในประเทศไทย
  - 1.3 การท่องเที่ยวในจังหวัดเลย อำเภอเชียงคาน และชุมชนไทดำ
  - 1.4 ผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อชุมชนในอำเภอเชียงคาน และชาวไทดำ ในจังหวัดเลย
2. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง
  - 2.1 แนวคิดห่วงโซ่อุปทานที่ยั่งยืน (Sustainable Supply Chain)
  - 2.2 วงจรความยั่งยืน (Sustainability Cycle)
3. กรอบแนวคิดของงานศึกษาวิจัย

2.1 ทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1.1 ภาพรวมของโครงการชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี

จากการศึกษาเอกสาร มท. 0404.3/ว 1132 ลว. ลงวันที่ 30 พ.ค. 61. เรื่องการบริหารงบประมาณรายจ่ายเพิ่มเติมโครงการชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี พบว่า ชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี เป็นโครงการของภาครัฐมีขึ้นเพื่อการสนับสนุนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ.2560 - 2579) ตามนโยบายรัฐบาลในการกระตุ้นเศรษฐกิจฐานราก ได้แก่ การสร้างความสามารถในการแข่งขัน ที่มุ่งเน้นการพัฒนาภาคการผลิตและบริการให้สามารถแข่งขันได้ เกิดความยั่งยืน ประชาชนมีคุณภาพชีวิตและรายได้ที่ดีขึ้นตามแผนและแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ.2560-2564) ยุทธศาสตร์ที่ 3 การสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจและแข่งขันได้อย่างยั่งยืน ซึ่งเป็นการกำหนดนโยบายตามผู้นำประเทศ เริ่มดำเนินการตั้งแต่วันที่ พ.ศ.2561 ในลักษณะของการต่อยอดจากโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) โครงการมีระยะเวลาดำเนินการให้แล้วเสร็จ ภายในปีงบประมาณ พ.ศ. 2561 โดยกรมการพัฒนาชุมชน ได้รับจัดสรร

งบประมาณเพื่อดำเนินโครงการโครงการ OTOP นวัตกรรมที่ตามแผนงานบูรณาการพัฒนาและส่งเสริมเศรษฐกิจพัฒนาศักยภาพชุมชน โครงการชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตกรรม ได้รับการจัดสรรงบประมาณจากงบประมาณรายจ่ายเพิ่มเติม วงเงินงบประมาณ 9,328,118,200 บาท เพื่อการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนอย่างเท่าเทียมกระตุ้นเศรษฐกิจและพัฒนาคุณภาพสินค้า OTOP ไทย สร้างรายได้ให้หมู่บ้านกลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วม กำหนดขึ้นจากการประชุมคัดเลือกในระดับอำเภอและระดับจังหวัด เป็นจำนวนทั้งสิ้น 3,273 หมู่บ้าน เพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจและสังคมภายในประเทศ โดยกรมการพัฒนาชุมชน ได้รับจัดสรรงบประมาณเพื่อดำเนินโครงการโครงการ OTOP นวัตกรรมในปี พ.ศ. 2561 ตามแผนงานบูรณาการพัฒนาและส่งเสริมเศรษฐกิจพัฒนาศักยภาพชุมชน โครงการชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตกรรม ได้รับการจัดสรรงบประมาณจากงบประมาณรายจ่ายเพิ่มเติม วงเงินงบประมาณ 9,328,118,200 บาท เพื่อการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนอย่างเท่าเทียมกระตุ้นเศรษฐกิจและพัฒนาคุณภาพสินค้า OTOP ไทย สร้างรายได้ให้หมู่บ้านกลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วม กำหนดขึ้นจากการประชุมคัดเลือกในระดับอำเภอและระดับจังหวัด เป็นจำนวนทั้งสิ้น 3,273 หมู่บ้าน เพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจและสังคมภายในประเทศการพิจารณาพื้นที่โดดเด่นในศักยภาพและความพร้อมของหมู่บ้านตามหลักเกณฑ์การพิจารณาพื้นที่ดำเนินงานโครงการ ดังนี้

1. พิจารณาศักยภาพของชุมชน ได้แก่ ต้นทุนด้านธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ความสามารถในการต่อยอดหมู่บ้าน OTOP เพื่อการท่องเที่ยว พิจารณาให้ผลิตภัณฑ์ OTOP เป็นผลิตภัณฑ์ส่งเสริมการท่องเที่ยว เป็นต้น
2. หลักเกณฑ์ตรวจสอบความพร้อมของโครงการ ได้แก่ ความเหมาะสมของโครงการ หมายถึง โครงการมีความชัดเจน สอดคล้องตาม แนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับการใช้จ่ายงบประมาณฯ สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาเชิงพื้นที่
3. โครงการสามารถดำเนินการได้ตามระยะเวลาที่รัฐบาลกำหนด (ภายในปีงบประมาณ พ.ศ. 2561) และมีการบูรณาการการทำงาน หน่วยงาน/ภาคส่วนที่เกี่ยวข้องมีการบูรณาการหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และภาคส่วนต่าง ๆ

2.1.2 ผลลัพธ์ของโครงการ OTOP นวัตกรรมในพื้นที่อื่น ๆ ในประเทศไทย

อุกฤษฏ์ ชาวแพรกน้อย (2562) ได้ศึกษาและประเมินผลการดำเนินโครงการชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตกรรมในพื้นที่จังหวัดสมุทรสาคร พบว่าการดำเนินโครงการในพื้นที่ประสบความสำเร็จในภาพรวม โดยแบ่งเป็น 4 ด้าน ได้แก่

ด้านเศรษฐกิจ พบว่า เมื่อเปรียบเทียบรายได้เฉลี่ยโดยรวมหลังการเข้าร่วมโครงการ OTOP นวัตกรรมในภาพรวมผู้เข้าร่วมโครงการในชุมชนมีรายได้เฉลี่ยเพิ่มขึ้น ซึ่งเป็นผลมาจากการเดินทางเข้ามาชม ชื้อ สินค้าและบริการภายในชุมชน

ด้านจิตใจ พบว่า ผู้อาศัยในหมู่บ้านมีความภาคภูมิใจในการนำเสนอแหล่งท่องเที่ยวท้องถิ่นของตนเองมากขึ้น

ด้านสังคมและวัฒนธรรม คนในชุมชนมีการสื่อสารกัน เพื่อสร้างความเข้าใจและสร้างการมีส่วนร่วมในชุมชน นอกจากนี้การเข้าร่วมโครงการ OTOP นวัตกรรมทำให้คนในชุมชนมีความตระหนักถึงอัตลักษณ์ชุมชนมากขึ้น

ด้านสิ่งแวดล้อม ได้รับผลกระทบมากสอดคล้องกับการเพิ่มขึ้นของจำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้ามาในชุมชน

นอกจากนี้ยังได้เสนอว่าควรมีการประสานงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ หน่วยงานภาครัฐ ชุมชน และหน่วยงานภาคเอกชน เพื่อการติดตามผลและการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนชุมชน รวมทั้งควรประชาสัมพันธ์ชุมชนให้เป็นที่รู้จักมากยิ่งขึ้นด้วย (อุกฤษฏ์ ชาวแพรงน้อย, 2562)

ประภาพร แสนโคตรและพีรสิทธิ์ คำนวนคุณศิลป์ (2563) ทำการศึกษาผลการดำเนินงานโครงการชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตกรรม จังหวัดมหาสารคาม ในประเด็นเกี่ยวกับความสามารถของชุมชนที่เข้าร่วมโครงการที่จะบรรลุวัตถุประสงค์ในการเพิ่มจำนวนนักท่องเที่ยวและรายได้ให้แก่ประชาชน ผลจากการศึกษาพบว่าชุมชนโดยรวมประสบความสำเร็จในการดึงดูดนักท่องเที่ยวและเพิ่มรายได้ให้คนในชุมชน โดยในปี พ.ศ. 2562 โครงการชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตกรรม ทำให้นักท่องเที่ยวมีจำนวนเพิ่มขึ้นจาก 3,240 คน เป็น 19,798 คน ในส่วนของรายได้ชุมชน ในปี พ.ศ. 2561 ชุมชนมีรายได้เป็นจำนวน 13,417,340 บาท แต่ภายหลังการเข้าร่วมโครงการ OTOP นวัตกรรมชุมชนในจังหวัดมหาสารคาม ในปี พ.ศ. 2562 ชุมชนมีรายได้ 22,033,046 บาทเพิ่มขึ้น 8,615,706 บาท เมื่อเทียบกับปี พ.ศ. 2561

ผู้วิจัยได้ให้ข้อเสนอแนะว่าการใช้ประโยชน์จากระบบสารสนเทศยังไม่เกิดประโยชน์เท่าที่ควรเนื่องจากผู้ที่ดูแล สัญญาณอินเทอร์เน็ตประชารัฐส่วนมากขาดความรู้และความเข้าใจ เนื่องจากเป็นผู้ที่มีอายุมากกว่า 50 ปีและศึกษาจบระดับประถมศึกษาเท่านั้น

ประเด็นหนึ่งที่ถูกนำเสนอในงานชิ้นนี้อาจน่าสนใจคือ โครงการมีลักษณะ ที่บังคับใช้แผนงานเดียวกันโดยไม่คำนึงถึงลักษณะที่มีความแตกต่างกันในแต่ละพื้นที่ เช่น บริบทพื้นที่ในบางชุมชนมีสภาพแวดล้อมที่ไม่เหมาะสมแก่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวซึ่งเป็นประเด็นสำคัญที่น่ามี

การศึกษาต่อว่าในแต่ละพื้นที่ที่มีความแตกต่างกันเหมาะสมที่จะเป็นชุมชนท่องเที่ยวเพียงอย่างเดียว ชุมชนผลิตสินค้าเพียงอย่างเดียว หรือมีความสามารถเป็นได้ทั้ง 2 ลักษณะ เป็นต้น

อัจจิมา บุตรชารีและกฤษฎารัตน โฉวชิรินทร (2563) ได้ศึกษาผลการดำเนินงานของโครงการชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถีในพื้นที่จังหวัดสกลนคร ตามรูปแบบของ CIPP Model ดังนี้

ด้านบริบทและสิ่งแวดล้อม (Context) กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ เชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวในชุมชน ส่งเสริมการประกอบอาชีพที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน ทำให้ชุมชนเข้มแข็งเนื่องจากได้รับการพัฒนาจุดแข็งและต่อยอดเกิดรายได้ชุมชนและมีความพร้อมที่จะพัฒนาเป็นต้นแบบของชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี

ด้านปัจจัยนำเข้า (Input Evaluation) งบประมาณและวัสดุอุปกรณ์ที่ได้รับการจัดสรรของแต่ละหมู่บ้านมีระยะเวลาในการดำเนินโครงการที่เหมาะสมเนื่องจากชุมชนมีความพร้อมด้านสถานที่ในการรับนักท่องเที่ยวโดยมีเจ้าหน้าที่คอยให้ความช่วยเหลือ อำนวยความสะดวกและให้ความรู้แก่คนในชุมชนเพื่อให้สามารถบรรลุเป้าหมายของโครงการในการที่จะเพิ่มรายได้ให้ชาวบ้านในชุมชนและการส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

ด้านกระบวนการ (Process Evaluation) เจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบได้มีการให้ความรู้กับชาวบ้านในชุมชนในการสร้างมูลค่าเพิ่มให้ผลิตภัณฑ์และแหล่งท่องเที่ยวตามเป้าหมายของโครงการและให้ความรู้อื่นๆที่เป็นประโยชน์แก่ผู้ประกอบการระดับชุมชน ที่เข้าร่วมโครงการ การสนับสนุนให้เกิดแรงจูงใจในการพัฒนาชุมชนของตนเอง และผลักดันร่วมกับกรมพัฒนาชุมชนในประเด็นอื่นๆตามวัตถุประสงค์ของโครงการอย่างเหมาะสม รวมทั้งมีการติดตามและประเมินผลการดำเนินโครงการอย่างต่อเนื่องเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นและพัฒนาให้การดำเนินการและผลลัพธ์ดีขึ้น

ด้านผลผลิต (Product Evaluation) ผู้ประกอบการชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้น มีการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้ได้มาตรฐานและมีลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์ชุมชน นำเสนอเสน่ห์ของภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อจูงใจนักท่องเที่ยวให้ซื้อสินค้าที่ผลิตและจำหน่ายโดยคนในชุมชน โดยผลิตภัณฑ์ OTOP ของหมู่บ้านส่วนมากในจังหวัดสกลนคร เช่น ผ้าข้อมคราม ผ้าขาวม้า ไวน์หมากเม่า โขขุนโพนยางคำ เป็นต้น ภายหลังจากที่เข้าร่วมโครงการ ชาวบ้านได้นำความรู้ด้านการจับคู่ สร้างสรรค์ ผลิตภัณฑ์ การประกอบธุรกิจและการจำหน่ายทางออนไลน์มาใช้สร้างรายได้ให้มากขึ้น รวมไปถึงการร่วมกันรักษาทรัพยากรในชุมชนให้สวยงามเพื่อให้ดึงดูดนักท่องเที่ยวอยู่เสมอ

ในภาพรวมของการดำเนินงานของโครงการชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถีในพื้นที่จังหวัด สกลนครถือว่าประสบความสำเร็จตามเป้าหมายของโครงการชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถีใน ประเด็นของการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก สร้างรายได้ให้คนในชุมชน สร้างการท่องเที่ยวเชิง วัฒนธรรมเพื่อศึกษาวิถีชีวิตของชาวชุมชนและวัฒนธรรมในพื้นที่ หลังจากเสร็จสิ้นโครงการแต่ละ หมู่บ้านจะได้รับการประเมินและแบ่งออกเป็น 4 ระดับ จากเกณฑ์การประเมินผลในช่วงก่อนและ หลังเข้าร่วมโครงการเพื่อศึกษาเปรียบเทียบ เพื่อการพัฒนาโครงการ การจัดกิจกรรมให้ชุมชนเป็น สถานที่ให้ความรู้เพื่อการเรียนรู้ทางวัฒนธรรม

ข้อสังเกตจากงานศึกษาพบว่า ผลลัพธ์ภายในชุมชนยังขาดความโดดเด่น การพัฒนา สินค้าและช่องทางจำหน่ายสินค้าภายในชุมชนค่อนข้างจำกัด นอกจากนี้ยังพบปัญหาสินค้าไม่มี ความแตกต่างกัน สินค้ามีความซ้ำซ้อนกันมากทำให้การกระจายตัวของรายได้ยังไม่มากเท่าที่ควร แต่ด้านความเข้มแข็งชุมชนถือว่าประสบความสำเร็จบรรลุตามเป้าหมายโครงการเนื่องจากมี เครือข่ายชุมชนในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวมีการวางแผนการปฏิบัติงานร่วมกันระหว่างผู้นำ ชุมชน ชาวชุมชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องอื่น ๆ ในการระบุอัตลักษณ์ชุมชน วิเคราะห์ข้อมูลพื้นที่ วิเคราะห์สภาพปัญหา จุดเด่นของต้นทุนทางธรรมชาติ และสร้างแผนการบริหารงานในระดับ ชุมชนเพื่อนำมาสู่การปฏิบัติให้เกิดมาตรฐาน เป็นต้น จะเห็นได้ว่างานวิจัยส่วนมากที่ศึกษา ผลลัพธ์ของโครงการ OTOP นวัตวิถีในชุมชนจะเน้นไปที่ผลทางเศรษฐกิจ เช่นรายได้ที่เพิ่มขึ้น การ พัฒนาผลิตภัณฑ์ การพัฒนาการท่องเที่ยว แต่ยังไม่ได้มีการกล่าวถึงผลกระทบด้านอื่น ๆ ต่อ ชุมชนเท่าไรนัก งานวิจัยชิ้นนี้จึงมุ่งสนใจศึกษาผลกระทบด้านสังคมและวัฒนธรรมเพิ่มเติมจาก ผลกระทบทางเศรษฐกิจด้วย

CHULALONGKORN UNIVERSITY

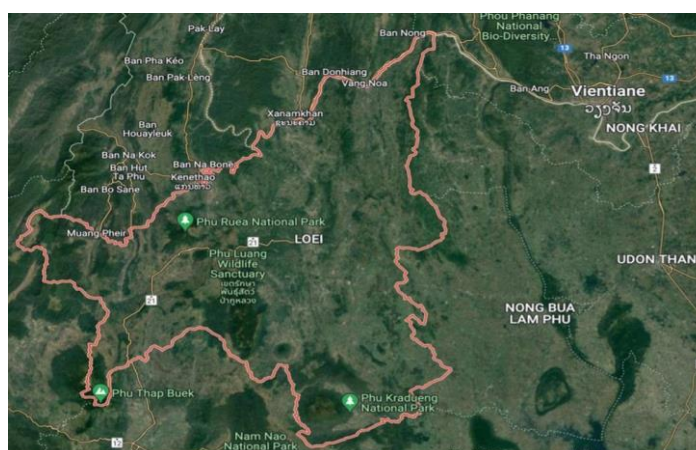
2.1.3 การท่องเที่ยวในจังหวัดเลย อำเภอเชียงคาน และชุมชนไทดำ

จังหวัดเลย ตั้งอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน ห่างจากกรุงเทพมหานคร ประมาณ 520 กม. มีความสมบูรณ์ทางธรรมชาติเนื่องจากเป็นที่ราบสูง มีภูเขาสูงกระจัดกระจาย ทำ การเกษตรได้ดี มีความหลากหลายของประชากรในพื้นที่จังหวัดมาก เช่น ชาวไทดำ ไทเลย เป็นต้น

จังหวัดเลยได้รับการประกาศเป็นพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนซึ่งคณะรัฐมนตรี ได้มีมติเมื่อวันที่ 27 มีนาคม พ.ศ. 2558 และในปีต่อมาเมื่อวันที่ 12 พฤษภาคม พ.ศ. 2559 คณะกรรมการนโยบายท่องเที่ยวแห่งชาติได้ประกาศเขตพัฒนาการท่องเที่ยววิถีชีวิตลุ่มน้ำโขง ประกอบด้วย จังหวัดเลย หนองคาย บึงกาฬ มุกดาหาร และนครพนม เพื่อเป็นการส่งเสริม ความสัมพันธ์ของชุมชนริมฝั่งแม่น้ำโขงเพื่อพัฒนาชีวิตและวัฒนธรรมที่นำมาเพิ่มแหล่งท่องเที่ยว

คุณภาพในพื้นที่ทั้งนี้จังหวัดเลยมีจุดเด่นที่เป็นเมืองท่องเที่ยวทางธรรมชาติ วิถีชีวิต ศิลปวัฒนธรรม ที่กระจายอยู่ในพื้นที่หลายอำเภอเช่น อำเภอเชียงคาน อำเภอภูเรือ อำเภอด่านซ้าย อำเภอนาแห้ว เป็นต้น

รูปภาพที่ 1 แผนที่จังหวัดเลย โดยสังเขป

อำเภอเชียงคาน เป็นอำเภอหนึ่งในจังหวัดเลยที่มีความโดดเด่นด้านวิถีชีวิตที่เรียบง่าย เงียบสงบ มีพื้นที่ท่องเที่ยวที่เป็นทั้งชุมชนเก่าแก่ ภูเขา และพื้นที่ติดกับแม่น้ำโขงที่สามารถมองเห็นฝั่งสปป.ลาวได้ ด้วยความพร้อมทางด้านสิ่งแวดล้อมที่มีความสมบูรณ์ บรรยากาศของการใช้ชีวิตแบบชุมชนเก่าริมน้ำโขงทำให้เชียงคานเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญที่หนึ่งของจังหวัดเลย นอกจากนี้ยังมีแหล่งศึกษาวัฒนธรรม คือ หมู่บ้านวัฒนธรรมไทดำ บ้านนาป่าหนาด อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย เป็นที่อยู่ของชนเผ่าไทดำซึ่งได้อพยพมาจากประเทศเวียดนาม ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐและได้รับการประกาศให้เป็นตัวอย่างของชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถีที่ประสบความสำเร็จ เนื่องจากมีศักยภาพของชุมชนด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวด้วยเอกลักษณ์ของชุมชนชาวไทดำที่อาศัยอยู่ในพื้นที่มาเป็นเวลานานและยังคงรักษาและสืบทอดวิถีชีวิต วัฒนธรรมและประเพณีของกลุ่มจากรุ่นสู่รุ่น นอกจากนี้ชาวไทดำ ในพื้นที่จังหวัดเลยยังมีเอกลักษณ์ของวิถีชีวิต กิจกรรมชุมชน สินค้าชุมชนที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ได้แก่ ผ้าฝ้ายทอมือไทดำ ลายนางหาญและลายแดงโม การละเล่นฟ้อนแคน การแต่งกายอัตลักษณ์คนไทดำ การทำตุ้มนกหนู ซึ่งความแตกต่างของชาติพันธุ์และอัตลักษณ์ของชาวไทดำทำให้หมู่บ้านแห่งนี้มีความแตกต่างที่โดดเด่นจาก ชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถีที่อื่น ๆ ในจังหวัดเลย

หมู่บ้านวัฒนธรรมไทดำ

หมู่บ้านวัฒนธรรมไทดำบ้านนาป่าหนาด ตั้งอยู่ที่ บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย ห่างจากอำเภอเมืองเลยประมาณ 40 กิโลเมตร สามารถเดินทางสะดวกด้วยรถยนต์ส่วนตัว เป็นหมู่บ้านของคนเชื้อสายลาวซ่งดำ ซึ่งถูกเรียกแตกต่างกันออก เช่น ลาวซ่ง ไทยซ่งดำ ผู้ไตซ่งดำ แต่คำเรียกที่เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายในปัจจุบัน คือ “ไทดำ” เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่บรรพบุรุษถูกกวาดต้อนมาจากเมืองพวนเมื่อครั้งไทยยกทัพปราบฮ่อในปี พ.ศ. 2418 ต่อมาในปีพ.ศ. 2438 ได้เกิดการอพยพครั้งใหญ่ของชาวไทดำเนื่องจากเกิดการสู้ชิงอำนาจระหว่างหัวหน้าของไทดำกลุ่มต่างๆ ในแคว้นสิบสองจุไททำให้ไทดำบางกลุ่มได้อพยพเข้ามาในประเทศลาวและในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยบริเวณอำเภอเชียงคานจังหวัดเลยและตั้งถิ่นฐานที่บ้านนาป่าหนาดเป็นการถาวร ช่วงปี พ.ศ. 2448 (มิวเซียมไทยแลนด์, 2561) อีกกลุ่มถูกกวาดต้อนมาอาศัยอยู่ในจังหวัดเพชรบุรี จากนั้นก็ได้เคลื่อนย้ายไปตั้งถิ่นฐานในละแวกใกล้เคียง คือ ราชบุรี นครปฐม และสุพรรณบุรี (สมทรง บุรุษพัฒน์, 2524, 6-9) ส่วนที่มาตั้งถิ่นฐานที่บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย แบ่งออกเป็น 2 หมู่บ้านโดยมี บ้านนาป่าหนาด หมู่ที่ 4 มีจำนวน ครัวเรือน 161 ครัวเรือน จำนวนประชากร 538 คน ส่วนบ้านนาป่าหนาด หมู่ที่ 12 มีจำนวนครัวเรือน 137 ครัวเรือน จำนวนประชากร 504 คน (สำนักงานพื้นที่พิเศษ 5, 2563, 1-2)

ไทดำบ้านนาป่าหนาดจะนับถือ "เถน" และ "ผีเฮือน" หรือผีบรรพบุรุษ โดยเชื่อว่าผีเฮือนนี้ปกปักรักษาให้มีความปลอดภัยโดยมีหมอมดเป็นผู้ดูแลผีมดซึ่งบ้านไทดำทุกหลังจะต้องมีการจัดสัดส่วนห้องไว้ให้ผีมดและไม่อนุญาตให้บุคคลที่ไม่ใช่สมาชิกของครอบครัวเข้าไปในห้องผีมดนอกจากบุคคลที่เป็นหมอมดเท่านั้น (บุรุษพัฒน์, 2524, 11) ชุมชนไทดำมีพิธีกรรมและประเพณีหลายอย่าง เช่น

การใช้ภาษาไทดำและการแต่งกายแบบไทดำ โดยประเพณีการแต่งกายของชาวไทดำโดยทั่วไปนิยมสวมเสื้อผ้าสีดำเป็นพื้นอันเป็นที่มาของชื่อเรียกไททรงดำหรือไทดำ

งานเลี้ยงหอเจ้าบ้าน ซึ่งเป็นพิธีกรรมตามความเชื่อที่จัดขึ้นเป็นประจำทุกปี โดยการนำของมาเช่นไหว้ศาลในหมู่บ้านเพื่อรำลึกถึงคุณของเถนและบรรพบุรุษของชาวไทดำที่ล่วงลับที่ไทดำเชื่อว่าสิ่งเหล่านี้ปกป้องรักษาให้ไทดำอยู่ดีมีสุข (ระวีวัฒน์ แสนคำ และทรงสุรวีทย์ ย้อยแสง, 2561)

งานเสียนหรือพิธีกรรมเช่นไหว้ผีเรือนที่จัดขึ้นทุก 3-5 ปี ขึ้นอยู่กับกำลังทรัพย์และความสะดวกของเจ้าบ้านเป็นพิธีกรรมที่จัดขึ้นเป็นการรำลึกถึงบรรพบุรุษที่เสียชีวิต โดยเมื่อมีการเสียชีวิตโดยปกติ ชาวไทดำจะเชิญวิญญาณของบรรพบุรุษไปไว้ในห้องเล็กๆบริเวณมุมในขวาสุดของตัวเรือน เรียกว่า "กะล้อห้อง" โดยแบ่งเป็น 2 ระดับ คือ และการเสียนเรือนผู้ทำของผู้ที่สืบตระกูลจากเชื้อเจ้า และการเสียนเรือนผู้น้อยในตระกูลไทดำทั่วไป ซึ่งสามารถเชิญให้คนเชื้อสายไทดำและผู้ที่ไม่ใช่ไทดำ เช่น ลูกเขยหรือสะใภ้ที่แต่งงานเข้าตระกูล มาร่วมงานได้เพื่อเป็นศิริมงคลและการแสดงความเป็นหนึ่งเดียวกันของคนในชุมชน (อารีย์ น้ำใจดี & พิชญภา ยืนยาว, 2562, 1710)

อาหารของชาวไทดำ ประกอบด้วยผักและน้ำพริก คือ แจ่วอดทำจากใบบอนคั้น ไม่ค่อยนิยมกิน เนื้อสัตว์ ชาวไทดำจึงคงมีวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม (ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน)

งานตุ้มโฮมหรืองานรวมญาติไทดำ ซึ่งทำให้ชาวไทดำในพื้นที่ต่างๆ ได้กลับมาพบปะกันเป็นงานประจำปี เมื่อไทดำมารวมตัวกันก็จะทำการละเล่น การทำอาหารและรับประทานอาหารร่วมกันโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสืบสานอนุรักษ์ประเพณีท้องถิ่นของบรรพบุรุษไทดำและการแสดงถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของพี่น้องไทดำทั้งในประเทศไทยและประเทศเพื่อนบ้าน

ภัทรธิดา ผลงาม (2559) ได้ทำการศึกษาสถานที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตของชุมชนไทดำในจังหวัดเลย เพื่อศึกษาศักยภาพของสถานที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนไทดำในจังหวัดเลยพบว่าชุมชนไทดำบ้านนาป่าหนาด จังหวัดเลยมีความพร้อมในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาวัฒนธรรมประกอบด้วยด้านต่างๆ ดังนี้

- ด้านการท่องเที่ยว มีการจัดสถานที่ให้นักท่องเที่ยวได้เยี่ยมชมชมเรือนไทดำและการนำเสนอให้ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกชุมชนที่เป็นเอกลักษณ์ ประกอบด้วย
  - การทอผ้าและเครื่องนุ่งห่ม แต่เดิมชาวไทดำบ้านนาป่าหนาดมีการปลูกฝ้าย เลี้ยงไหมในครัวเรือน จากนั้นนำฝ้ายและไหมมาทอเสื่อ ผ้านุ่ง สำหรับใช้ในครอบครัว ผู้หญิงและผู้ชาย จะมีลักษณะการแต่งกายที่แตกต่างกัน ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ในการแบ่งกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ

- ด้านการละเล่น มีการละเล่นที่สืบทอดกันมาเพื่อเป็นการเฉลิมฉลอง เช่น การละเล่นเซปาง
- ด้านภาษา ใช้อักษรไทดำซึ่งเป็นอักษรเฉพาะกลุ่ม
- ด้านอาหาร ประกอบไปด้วยผัก และน้ำพริกเป็นหลัก
- ด้านประเพณีที่มีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวไทดำตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย ได้แก่ ประเพณีการเกิด ประเพณีการเลี้ยงดู ประเพณีการเลือกคู่ครองและการแต่งงาน ประเพณีวัยหนุ่ม และประเพณีการตาย
- ด้านพิธีกรรมต่าง ๆ ได้แก่ พิธีแต่งงาน พิธีข่มขี้ผึ้งเพื่อการรักษาโรคภัยไข้เจ็บ พิธีป่าดัดตอง (การจัดข้าวปลาอาหารใส่พานไปวางไว้เพื่อให้ผีเรือนกินห้องผีเรือน) พิธีเสนเรือน (ไหว้ผีเรือนซึ่งเป็นผีบรรพบุรุษ) พิธีเลี้ยงเจ้าบ้านโดยชาวไทดำมีความเชื่อเรื่องผีเจ้าบ้านซึ่งมีอิทธิฤทธิ์เป็นเสมือนเทพหรือเทวดาที่ดูแลรักษาหมู่บ้าน คุ่มครองชาวบ้านให้อยู่เย็นเป็นสุข

2.1.4 ผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อชุมชนในอำเภอเชียงคาน และชาวไทดำในจังหวัดเลย

วันใหม่ แดงแก้ว (2554) กล่าวว่า เชียงคานเป็นเมืองที่มีความสงบ มีบรรยากาศที่ดีและวิถีชีวิตของชาวชุมชนที่เรียบง่าย เป็นเมืองที่มีศักยภาพในการดึงดูดนักท่องเที่ยว แต่เมื่อได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวทำให้เมืองมีลักษณะที่แออัดจากการสร้างอาคารซึ่งไม่สอดคล้องกลมกลืนกับบ้านและอาคารเก่าที่มีอยู่เดิม หลายอาคารเก่าถูกเปลี่ยนเป็น โฮมสเตย์ เกสต์เฮาส์ ทำให้อัตลักษณ์ของความเป็นเมืองเก่า ริมแม่น้ำเริ่มจางหายไป ผลการศึกษาการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเมืองเชียงคาน อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลยในปีพ.ศ. 2554 โดยการประเมิน 14 ตัวชี้วัด 3 ด้าน กับการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเมืองเชียงคาน อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย พบว่า

- ด้านกายภาพ การรักษาสภาพและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยว การใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณูปโภค การพัฒนาแผนการท่องเที่ยวที่มีความปลอดภัยในการเดินทาง ซึ่งในอำเภอเชียงคานยังไม่สมบูรณ์ใน 2 ประเด็น ได้แก่ การกำจัดของเสียในแหล่งชุมชน และการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวยังขาดความปลอดภัยสำหรับนักท่องเที่ยว

- ด้านเศรษฐกิจ ชุมชนมีรายได้จากการท่องเที่ยว การขายผลิตภัณฑ์ การโฆษณาและการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวชุมชน ควรมีการปรับปรุงด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์
- ด้านสังคมและวัฒนธรรม การให้ความรู้และสร้างจิตสำนึกของความเป็นชุมชน การมีส่วนร่วมของท้องถิ่น การสร้างเครือข่ายชุมชนให้เข้มแข็งในการจัดการ ติดตามผล การประเมินความเปลี่ยนแปลง

ทั้งนี้ด้านศักยภาพของการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของเมืองเชียงคาน มีการวางแผนนโยบายเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การประสานงานและการทำงานร่วมกันของคนในชุมชน เมืองมีความพร้อมด้านธรรมชาติ เอกอัครราชทูตและคุณค่าที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ นอกจากนี้เมืองเชียงคานยังมีโครงสร้างพื้นฐานที่เอื้อต่อการรองรับนักท่องเที่ยวสามารถเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้สะดวก เช่น รถโดยสารจากบขส. จังหวัดเลย มีความสอดคล้องกับเกณฑ์การประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวจัดทำโดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย อย่างไรก็ตามจากการศึกษาของพบจุดที่อาจจะเป็นปัญหาและควรปรับปรุงพัฒนาให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ใน 3 ด้าน ได้แก่

- ด้านการจัดการแหล่งท่องเที่ยว ปัจจุบันมีการรื้อถอนสิ่งปลูกสร้างเก่าเพื่อทำให้เป็นที่พักร้านค้า ไม่สอดคล้องกับโครงสร้างสิ่งปลูกสร้างเดิม การขายที่ให้นายทุนมาพัฒนาพื้นที่ ควรมีการพัฒนาองค์การให้มีการพัฒนาแผนการท่องเที่ยวที่เสริมสร้างจิตสำนึก และเพิ่มการมีส่วนร่วมของชาวชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยว การติดตามผลและการประเมินความเปลี่ยนแปลง อีกทั้งอำเภอเชียงคานมีความเสี่ยงด้านปัญหาอัคคีภัยเนื่องจากอาคารส่วนมากมีลักษณะเป็นบ้านไม้เก่า ถนนภายในแคบ มีรถจอดเรียงตามถนนเป็นอุปสรรคต่อการเข้าไประงับเพลิง และควรมีการจัดระเบียบของป้ายบอกทาง ระเบียบการเดินรถที่ชัดเจน เพื่อลดปัญหาความสับสนและการจราจรติดขัดในพื้นที่ชุมชนช่วงท่องเที่ยว
- ด้านการจัดการสิ่งจูงใจนักท่องเที่ยวและสภาพแวดล้อม ชาติศูนย์บริการข้อมูลในพื้นที่ที่จอดรถไม่เพียงพอ ร้านค้า อาหาร เครื่องดื่มและของที่ระลึกไม่ได้รับการจัดระเบียบ การให้บริการห้องน้ำสาธารณะยังไม่เพียงพอ นอกจากนี้ควรมีการจัดการขยะที่มีประสิทธิภาพกว่านี้ การเพิ่มมาตรการความปลอดภัยในการเดินทางท่องเที่ยวให้มากขึ้น แหล่ง

ท่องเที่ยวในเชียงคานบางที่ถูกละเลยการบำรุงรักษาเนื่องจากไม่มีป้ายบอกทางทำให้นักท่องเที่ยวไม่สามารถเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้

- ด้านการจัดการการตลาดของการท่องเที่ยวในด้านการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวถือว่าประสบความสำเร็จ เป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยว แต่การมีเครือข่ายเพื่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวชุมชนยังขาดความเข้มแข็งและควรมีการพัฒนาผลิตภัณฑ์ โดยยังสามารถทำให้น่าสนใจ มีเอกลักษณ์ได้มากกว่านี้ ควรมีการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อย่างสร้างสรรค์เพื่อให้เกิดความยั่งยืนในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวชุมชนและ เกิดการเรียนรู้ในการพัฒนาชุมชนของตนอย่างถูกต้อง ซึ่งการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์จะทำให้นักท่องเที่ยวได้เข้ามามีปฏิสัมพันธ์กับคนในพื้นที่ผ่านกิจกรรมต่างๆ ทำให้เข้าใจวิถีชีวิตของคนในชุมชน เข้าใจวัฒนธรรมที่แตกต่างมากขึ้น

สุธาสินี สุธรรมมา (2559) ได้ทำการศึกษาเรื่องผลกระทบทางกายภาพ สังคมและวัฒนธรรมจากการพัฒนาการท่องเที่ยวในรูปแบบอุตสาหกรรม (Tourism Industry) พื้นที่อำเภอเชียงคาน โดยศึกษาปัจจัยที่ทำให้เชียงคานเป็นเมืองท่องเที่ยวมีความแตกต่างจากเมืองท่องเที่ยวอื่นๆ การเปลี่ยนแปลงภายในชุมชนด้านกายภาพตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันและผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นกับวิถีชีวิตของชุมชนในแต่ละชุมชน โดยการสืบค้นข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง ประกอบกับการลงพื้นที่เก็บข้อมูล

จากผลการศึกษาพบว่า อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย เมืองเมืองท่องเที่ยวที่มีเสน่ห์ วัฒนธรรมและวิถีชีวิตที่เรียบง่าย ลักษณะเป็นสังคมเกษตรกรรม แต่เนื่องจากจำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้ามาในพื้นที่จำนวนมาก พื้นที่ขยายตัวอย่างรวดเร็ว มีการลงทุนจากนายทุนนอกพื้นที่ทำให้ลักษณะทางกายภาพของพื้นที่อำเภอเชียงคานเปลี่ยนแปลงไป พื้นที่เดิมที่เป็นพื้นที่สำหรับการเกษตรถูกแทนที่ด้วยสิ่งปลูกสร้างที่เป็นร้านค้าส่ง ร้านค้าปลีก ที่พัก บัมน้ำมัน ร้านกาแฟ เป็นต้น อีกทั้งการสนับสนุนด้านสาธารณูปโภคพื้นฐานจากหน่วยงานภาครัฐแก่ชุมชน เช่น ห้องน้ำสาธารณะ พื้นที่จอดรถ ศูนย์บริการข้อมูลนักท่องเที่ยว เป็นต้น การปรับปรุงทางเท้าริมน้ำโขงทำให้ชุมชนเกิดการพัฒาเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาในพื้นที่ จึงได้ทำการแบ่งผลกระทบออกเป็น 2 ด้าน ได้แก่ ผลกระทบทางสังคม และด้านวัฒนธรรม ดังนี้

ผลกระทบทางสังคมเชิงบวก

- สังคมที่มีขนาดใหญ่ขึ้นเนื่องจากการขยายตัวของเมือง ทำให้การมีส่วนร่วมของชุมชนในการสร้างอาชีพให้กับคนที่อาศัยอยู่ในชุมชน การรวมตัวกันของกลุ่มเครือข่ายเพื่อประกอบอาชีพ การแบ่งปันความรู้ระหว่างคนในชุมชน การรวมกลุ่มผู้ประกอบการระดับชุมชน การจัดตั้งคณะกรรมการเพื่อการบริหารงาน การพัฒนาและรักษาผลประโยชน์ร่วมกันของคนในชุมชน
- การเห็นค่าของชุมชน การขยายตัวเป็นเมืองท่องเที่ยว ทำให้หลายคนสนใจกลับมาพัฒนาชุมชน กลับมาประกอบอาชีพที่บ้าน ชาวบ้านไม่ต้องย้ายเข้าไปทำงานทำในเมืองหรือต่างจังหวัด ทำให้ครอบครัวได้อยู่ด้วยกัน สามารถดูแลเกื้อกูลกันได้
- การมีปฏิสัมพันธ์กันระหว่างชาวชุมชนกับนักท่องเที่ยว เนื่องจากเชียงคานเป็นเมืองขนาดเล็ก พื้นฐานผู้คนเป็นคนมีน้ำใจ เอื้อเฟื้อ พร้อมต้อนรับนักท่องเที่ยว และแนะนำสถานที่ท่องเที่ยว วิธีการใช้ชีวิตในชุมชน ให้ผู้เข้ามาท่องเที่ยวได้ศึกษาเข้าใจวัฒนธรรมชุมชน มากขึ้น

ผลกระทบทางสังคมเชิงลบ

- เมื่อมีคนจำนวนมากเข้ามาท่องเที่ยวในพื้นที่ ทำให้เกิดความขัดแย้งกันภายในชุมชน เนื่องจากผลประโยชน์ด้านการประกอบอาชีพ ความขัดแย้งของคนในชุมชนกับนักลงทุนจากนอกพื้นที่ซึ่งขาดความเข้าใจในวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชาวชุมชน
- ความแออัดของชุมชนที่เกิดจากการลงทุนด้านสิ่งปลูกสร้างเพื่อการทำเป็นที่พักร้านค้า และสถานที่อำนวยความสะดวกอื่นๆ เดิมที่เป็นชุมชนเรียบง่ายกลับถูกเปลี่ยนแปลงเป็นสถานที่ที่เต็มไปด้วยสิ่งปลูกสร้างริมฝั่งโขง
- ปัญหาความเป็นส่วนตัว จากเดิมที่เคยอาศัยอยู่กันแบบเรียบง่าย เมื่อนักท่องเที่ยวเข้ามาชุมชนก็ประสบกับปัญหาเสียงรบกวนในยามวิกาลจากผู้คนและยานพาหนะ การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจภายในชุมชน ซึ่งก่อให้เกิดความหงุดหงิดและไม่สบายใจแก่เจ้าบ้านที่ไม่ได้ดำเนินธุรกิจโฮมสเตย์แต่ได้รับ

ผลกระทบโดยตรงจากสิ่งรบกวนต่างๆเหล่านี้ซึ่งอาจจะเป็นปัญหาในการดำเนินชีวิตประจำวัน

- คนในชุมชนเห็นแก่ผลประโยชน์ส่วนตัวมากขึ้น มีการเอาัดเอาเปรียบกันเพื่อให้ได้ผลประโยชน์สูงสุดแก่ตนและพวกพ้อง ทำให้เกิดความห่างเหิน อัตรากาการแข่งขัน และความบาดหมางกันของคนในชุมชนหรือแม้กระทั่งระหว่างเครือญาติ

ผลกระทบทางวัฒนธรรมเชิงบวก

- ภาษา ชาวเขียงคานมีภาษาถิ่นที่คล้ายคลึงกับสำเนียงลาวเมืองหลวงพระบาง สปป.ลาว ซึ่งมีสำเนียงที่แตกต่างจากจังหวัดอื่นๆ ในภาคอีสาน เป็นเอกลักษณ์ซึ่งใช้ติดต่อสื่อสารกันชุมชนเป็นภาษาหลัก ในชุมชนมีการศึกษาภาษากลางและภาษาอังกฤษเพื่อใช้ในการติดต่อสื่อสารและเพื่อการค้ากับนักท่องเที่ยว
- ต่างชาติ ซึ่งทำให้คนในพื้นที่มีทักษะภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารและทำการค้าขายกับลูกค้าชาวต่างชาติ
- จำนวนคนเข้าวัดมีมากขึ้น ซึ่งสำหรับอำเภอเขียงคานวัดถือเป็นทรัพยากรท่องเที่ยวหนึ่งที่สะท้อนวิถีชีวิต และความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางจิตใจระหว่าง วัด ชุมชน และสิ่งแวดล้อมที่มีการผสมผสานกันภายใต้หลักความเชื่อของคนในท้องถิ่นตามหลักพุทธศาสนา ดังนั้นการท่องเที่ยวชุมชนจึงเป็นสิ่งที่ทำให้วิถีชีวิต และประเพณีدابาตรข้าวเหนียว งานบุญประจำปี และหลักการการดำเนินชีวิตตามหลักสืต 12 คอง 14 ของชาวเขียงคานเป็นที่รู้จัก

ผลกระทบทางวัฒนธรรมเชิงลบ

- การลดคุณค่าของวัฒนธรรม ซึ่งเขียงคานนับว่าเป็นสถานที่ที่มีเอกลักษณ์ที่โดดเด่นในด้านวิถีชีวิตวัฒนธรรม ประเพณี เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลาย และถูกจัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวต้นแบบของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม แต่ในปัจจุบันการทำไฮมสเตย์ การทำผ่านวมซึ่งเป็นสินค้าที่โดดเด่นของชุมชน การدابาตรข้าวเหนียว และบ้านไม้เก่าแกริมน้ำโขงถูกทำให้กลายเป็นเพียงแค่สินค้าเพื่อเสนอขายให้กับนักท่องเที่ยวเพื่อบ่งบอกถึงความเป็นเอกลักษณ์ของสถานที่ท่องเที่ยว

โดยปราศจากความเข้าใจถึงวัฒนธรรมและความหมายของวิถีชีวิตของชาวชุมชน
อย่างแท้จริง (สุธาสิณี สุธรรมมา, 2559)

- การบิดเบือนทางวัฒนธรรม จากการที่ผู้ประกอบการจากภายนอกเข้ามาประกอบ
กิจการในพื้นที่โดยขาดความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมอย่างถ่องแท้ทำให้เกิดการ
สื่อสารที่บิดเบือนไปจากความเป็นจริง เช่น การสร้างสิ่งปลูกสร้างต่างๆที่ไม่
สอดคล้องกับสภาพชุมชนเดิมเพื่อสร้างความโดดเด่นทำให้อัตลักษณ์ของพื้นที่ถูก
บั่นทอนลง นอกจากนี้การแต่งกายของนักท่องเที่ยวที่ไม่ได้รับคำแนะนำจากผู้
ให้บริการที่พักที่เหมาะสมทำให้เกิดการไม่เคารพกฎระเบียบแบบแผนของชุมชนที่
มีมาแต่เดิม เช่น ประเพณีการตักบาตรข้าวเหนียว ซึ่งเป็นสิ่งที่สืบทอดกันมานาน
ชาวเชียงคานจะตื่นมาแต่เช้า แต่งตัวเรียบร้อยด้วยผ้าซิ่นหรือชุดเรียบร้อย เพื่อ
เตรียมข้าวเหนียวไว้ใส่บาตร ส่วนอาหารนั้นจะนำใส่ถ้วยเล็กๆ จัดใส่ถาดกลมและ
นำไปถวายที่วัด จัดแยกไว้เป็นสำรับสำหรับพระแต่ละรูป เรียกว่า “จั่งหัน” มี
ลักษณะคล้ายคลึงกับขันโตกของทางภาคเหนือ การขาดความเข้าใจในความเป็น
ชุมชนเชียงคาน ทำให้นักท่องเที่ยวพลละผู้ประกอบการนอกพื้นที่ที่มักง่าย รัก
สะดวก จัดชุดตักบาตรข้าวเหนียว พร้อมกับข้าวและขนมต่างๆ การแต่งตัวไม่
เคารพสถานที่ด้วยชุดนอนซาซัน มาตักบาตรตอนเช้าซึ่งไม่ใช่ลักษณะที่ถูกต้อง
ตามแบบแผนการใช้ชีวิตที่แท้จริง เป็นต้น (สุธาสิณี สุธรรมมา, 2559)

มนัสนันท์ จันทร์เพ็งและปณายู ไชยรัตนานนท์ (2558) ได้ทำการศึกษาแนวทางการลด
ผลกระทบด้านลบจากการพัฒนาการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมประเภทย่าน
ชุมชนเก่า กรณีศึกษา ชุมชนริมน้ำ อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย โดยจำแนกสาเหตุของปัญหาที่เกิด
จากการท่องเที่ยวภายในชุมชน ภายใต้บริบทการท่องเที่ยวที่เปลี่ยนแปลงไป ไว้ 4 ด้าน ได้แก่

- ด้านกายภาพ ได้แก่ การขายของบนทางเท้า การขาดการดูแลพื้นที่สาธารณะ การมีป้าย
โฆษณาต่างๆ เยอะเกินความจำเป็น บดบังทัศนียภาพชุมชน การก่อสร้างอาคารพาณิชย์
ใหม่ขึ้นในชุมชนทำให้มีความแออัด การลुक้าพื้นที่ธรรมชาติในบางพื้นที่ ปัญหามลภาวะ
ทางสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากน้ำเสียจำนวนมากจากสถานประกอบการที่พัก ร้านอาหาร และ
อื่นๆ ภายในชุมชน การจัดการขยะขาดประสิทธิภาพ

- ด้านเศรษฐกิจ ชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้นในขณะที่ค่าครองชีพก็เพิ่มขึ้นด้วยเช่นกัน ราคาที่ดินเพิ่มสูงขึ้น
- ด้านสังคม โครงสร้างครอบครัวมีแนวโน้มจะเปลี่ยนจากครอบครัวขยายเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น อาชีพดั้งเดิมบางอย่างหายไป เช่น หมอยาจีนซึ่งเคยเป็นอาชีพของคนในชุมชน นอกจากนี้ยังมีปัญหาความไม่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในชุมชนซึ่งอาจเกิดจากความขัดแย้งด้านผลประโยชน์ นอกจากนี้ยังพบว่ามีปัญหารายได้ไม่สม่ำเสมอโดยส่วนมากจะมีรายได้จากนักท่องเที่ยวที่มาท่องเที่ยวในช่วงฤดูหนาว เป็นต้น
- ด้านวัฒนธรรมเกิดการทำให้วัฒนธรรมเป็นสินค้า เพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว มากกว่าการให้นักท่องเที่ยวเข้ามาศึกษาวิถีชีวิตของคนในชุมชนที่เป็นอยู่อย่างแท้จริง การรับวัฒนธรรมของนักท่องเที่ยวเข้ามาปรับใช้ในชุมชน รวมถึงวัฒนธรรมของนักท่องเที่ยวที่ส่งผลให้เกิดวัฒนธรรมใหม่ (Acculturate) ของคนในท้องถิ่น เช่น การเพิ่มขึ้นของจำนวนร้านจำหน่ายแอลกอฮอล์ริมชายโขงที่ใช้บรรยากาศเงียบสงบของเชียงคานเป็นจุดขายซึ่งขัดต่อหลักศีลธรรมที่คนในพื้นที่ยึดถือ

นอกจากนี้ผู้วิจัยพบว่า เชียงคานเป็นเมืองที่มีความพร้อมด้านสาธารณูปโภคและทรัพยากรสิ่งแวดล้อม เป็นเมืองที่ชุมชนมีความเข้มแข็ง เห็นได้จากการใช้กฎในการควบคุมสิ่งปลูกสร้างใหม่ไม่ให้เกิน 6 เมตร หรือ 2 ชั้น เป็นต้น นอกจากนี้ยังได้เสนอข้อเสนอนี้ว่าควรมีการปรับปรุงปัญหาทางกายภาพ ปัญหาสิ่งแวดล้อมตามลำดับ นอกจากนี้ผู้ศึกษาได้เสนอข้อเสนอนี้ว่าควรมีการวางแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวตามแนวความคิดพัฒนาอย่างยั่งยืน ควบคู่ไปกับมาตรการจัดระเบียบภายในชุมชน โดยการประสานความร่วมมือกันระหว่างเทศบาลตำบลเชียงคานและชาวชุมชน

กล่าวโดยสรุป จากการศึกษาทบทวนวรรณกรรม ผู้ศึกษาพบว่างานศึกษาเกี่ยวกับผลลัพธ์ของโครงการชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี ในพื้นที่อื่นๆ ในประเทศไทยให้ความสำคัญกับการประเมินผลทางเศรษฐกิจค่อนข้างมากกว่าประเด็นอื่นๆ และในชุมชนที่ได้ทบทวนวรรณกรรมมาแล้วมีแนวโน้มที่จะประสบความสำเร็จในการดึงดูดนักท่องเที่ยวและเพิ่มรายได้ให้คนในชุมชน การสร้างความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ของชุมชน การกล่าวถึงปัญหาของผลิตภัณฑ์ที่ยังมีความซ้ำซ้อนกันอยู่ไม่โดดเด่นเท่าที่ควรจะเป็น การประเมินผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมอันเกิดจากการ

ไหลเข้ามาของนักท่องเที่ยวในพื้นที่ แต่ยังไม่มียานศึกษาใดที่กล่าวถึงผลกระทบต่อด้านสังคมและวัฒนธรรมในประเด็นของเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชาวชุมชนจากการเข้าร่วมโครงการชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี ในทางตรงกันข้ามในงานศึกษาเกี่ยวกับการท่องเที่ยวชุมชนทางวัฒนธรรมในอำเภอเชียงคาน ได้นำเสนอผลกระทบต่อด้านลบจากการพัฒนาการท่องเที่ยวภายในประเทศประเภทแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม มีการประเมินครอบคลุมใน 4 ด้าน ได้แก่ ด้านกายภาพ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและด้านวัฒนธรรม ผู้ศึกษามีความเห็นด้วยกับงานศึกษาของมนัสนันท์ จันทรพิงและปนายุ ไชยรัตนานนท์ (2558) และงานของสุธาสิณี สุธรรมมา (2559) ที่ได้ศึกษาไว้ครอบคลุมในประเด็นของเปลี่ยนแปลงด้านกายภาพและสิ่งแวดล้อม โครงสร้างสังคม ผลกระทบด้านวัฒนธรรม โดยเฉพาะประเด็นการลดคุณค่าของวัฒนธรรมและการบิดเบือนทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาผลกระทบทางวัฒนธรรมในงานของผู้ศึกษาเป็นอย่างมาก

2.2 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

2.2.1 แนวคิดห่วงโซ่อุปทานที่ยั่งยืน (Sustainable Supply Chain)

ห่วงโซ่อุปทาน คือ เครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างบริษัทและคู่ค้าของบริษัทในการผลิตและส่งมอบสินค้า ที่แสดงให้เห็นถึงขั้นตอนของการได้มาซึ่งสินค้าตั้งแต่การจัดหาวัตถุดิบ การผลิต การจัดเก็บ การขนส่ง ไปจนถึงการส่งมอบสินค้าหรือบริการไปยังลูกค้า มีเป้าหมายเพื่อประสิทธิภาพด้านเศรษฐกิจ เช่น การพัฒนาคุณภาพ การบริหารจัดการต้นทุนสินค้าและบริการ ความรวดเร็วในการจัดส่งสินค้าเพื่อการควบคุมคุณภาพของสินค้า เป็นต้น

จากลักษณะและกิจกรรมของธุรกิจวิสาหกิจชุมชนที่มีความเชื่อมโยงตั้งแต่กระบวนการผลิตสินค้าและบริการ โดยใช้วัตถุดิบที่เป็นเอกลักษณ์ในชุมชน การบริหารจัดการการผลิตและการจัดเก็บสินค้า เช่น อาหาร เครื่องดื่ม เป็นต้น ไปจนถึงกระบวนการจัดส่งเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของผู้บริโภค ทำให้เห็นว่าในกิจกรรมต่างๆ นั้นมี ความเกี่ยวข้องกันตามความหมายของระบบห่วงโซ่อุปทานที่มีความครอบคลุมตั้งแต่ “ต้นน้ำ” คือ การจัดหาวัตถุดิบภายในชุมชนเพื่อการผลิตมูลค่าเพิ่มแก่สินค้าและบริการจากชุมชน และการผลิต ซึ่งเป็นส่วน “กลางน้ำ” ที่สำคัญในการผลิตสินค้าและบริการที่มีคุณภาพตามมาตรฐาน และ “ปลายน้ำ” คือ การกระจายสินค้าในรูปแบบต่างๆ ทั้ง สื่อหรือช่องทางทางการทำการตลาดแบบเก่า เช่น สื่อสิ่งพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ บ้ายประกาศ ที่

เป็นการสื่อสารทางเดียว (One – Way Communication) หรือการทำการตลาดโดยการประชาสัมพันธ์ผ่านเทคโนโลยีเพื่อให้เข้าถึงผู้บริโภคและให้ผู้บริโภคสามารถที่จะเข้าถึงสินค้าและบริการได้โดยไม่มีข้อจำกัดด้านข้อมูลและการสื่อสาร ปัจจุบันเทคโนโลยีได้ทำให้การสื่อสารมีลักษณะสองทาง (Two-way communication) จึงทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลอุปสงค์ อุปทานในตลาดอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

“การบริหารจัดการห่วงโซ่อุปทานอย่างยั่งยืน” (Sustainable Supply Chain) เป็นผลจกดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจในปัจจุบันมีความซับซ้อนมากขึ้นทำให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหลากหลายขึ้น การพัฒนาของเทคโนโลยีในการขนส่ง แพลตฟอร์มค้าออนไลน์ และเทคโนโลยีการจัดเก็บข้อมูลสมัยใหม่ เช่น ข้อมูลที่มีขนาดใหญ่หรือเป็นข้อมูลที่มีปริมาณมาก (Big Data) และ บริการที่ครอบคลุมถึงการให้ใช้กำลังประมวลผล หน่วยจัดเก็บข้อมูล และระบบออนไลน์ต่างๆจากผู้ให้บริการ (Cloud Storage) ซึ่งมีบทบาทมากในการเก็บและวิเคราะห์ข้อมูล (Information) ของผู้ประกอบการและผู้บริโภค ซึ่งปัจจัยต่างๆ นี้ทำให้เกิดห่วงโซ่อุปทานที่มีความเชื่อมโยง ความเป็นชุมชน ประสานกันตั้งแต่ขั้นตอนต้นน้ำจนถึงปลายน้ำ ซึ่งช่วยเพิ่มโอกาสลดความเสี่ยงและเป็นการยกระดับขีดความสามารถในการแข่งขันของธุรกิจในปัจจุบัน ซึ่งการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจระดับชุมชนในปัจจุบันจะต้องอาศัยการบูรณาการและการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในรูปแบบเครือข่ายโดยมีความต้องการของผู้บริโภคเป็นแรงผลักดันในท้องถิ่นให้คิดสร้างสรรค์และร่วมกันพัฒนาชุมชนของตนเองให้มีความสามารถในการแข่งขันด้านการผลิตสินค้าและบริการโดยอาศัยเอกลักษณ์ของชุมชนเป็นตัวตั้ง(ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย, 2560)

ศรีสมรภัท อินทจันทร์ยง และคณะ (2557) ได้ศึกษาเกี่ยวกับห่วงโซ่อุปทานและตัวแบบข้อมูลในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของประเทศไทย เพื่อให้เกิดความเข้าใจในระบบห่วงโซ่อุปทานของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในประเทศไทยด้วยวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ได้แก่ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) และการสัมภาษณ์กลุ่ม (Focus Group) ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างตามสะดวก (Convenient Sampling) จากผู้ประกอบการที่เป็นผู้มีส่วนได้เสียในห่วงโซ่อุปทานในการท่องเที่ยวในประเทศไทย พบว่าความสัมพันธ์ของผู้ประกอบการที่เป็นผู้มีส่วนได้เสียในระบบห่วงโซ่อุปทานของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวมีความแตกต่างจากระบบห่วงโซ่อุปทานโดยทั่วไป เนื่องจากห่วงโซ่อุปทานของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ไม่เพียงแต่เชื่อมโยงกันตั้งแต่ต้นน้ำถึงปลายน้ำแต่ยังมีความสัมพันธ์แบบ

พึงพาอาศัย การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างกันด้วย เช่น มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลในระหว่างผู้ประกอบการธุรกิจตัวแทนการท่องเที่ยว ผู้ประกอบการโรงแรมและที่พัก นักท่องเที่ยว หน่วยงานดูแลและประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว ธุรกิจและบริการด้านอาหาร มีทั้งการติดต่อผ่านหน่วยงานในลักษณะที่เป็นทางการและการติดต่อภายในกลุ่มกันเองในโดยอาศัยความสัมพันธ์ส่วนบุคคล เช่น ผู้ประกอบการโรงแรมและที่พักติดต่อเอารถจากผู้ประกอบการธุรกิจตัวแทนการท่องเที่ยวมาให้บริการนักท่องเที่ยวที่จะเข้ามาพัก เป็นต้น

มนตรีธา สังทองและคณะ (2563) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบของการจัดการท่องเที่ยวเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวโดยให้ความสำคัญกับการรักษาระบบนิเวศน์ตามแนวคิดห่วงโซ่อุปทาน โดยทำการศึกษาศึกษาสภาพห่วงโซ่อุปทานการท่องเที่ยวในจังหวัดนครศรีธรรมราช ด้วยวิธีการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research) จากกลุ่มตัวอย่าง 350 คน แบ่งเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ ผู้แทนจากองค์กรภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน โดยใช้กรอบแนวคิดห่วงโซ่อุปทานของการท่องเที่ยว (Tourist Supply Chain) ในการวิเคราะห์ ประกอบด้วย ผู้ผลิตสินค้า ซึ่งเป็นกลุ่มบุคคลที่เข้าไปมีส่วนร่วมตั้งแต่กระบวนการการผลิตสินค้าและบริการในธุรกิจการท่องเที่ยว ไปจนถึงขั้นตอนในการส่งมอบสินค้าให้แก่ผู้บริโภค โดยอาศัยความร่วมมือในลักษณะเครือข่ายที่ทำงานเชื่อมโยงกันระหว่างองค์กรต่าง ๆ ในห่วงโซ่อุปทานการท่องเที่ยวเกี่ยวในขั้นต้นน้ำถึงปลายน้ำ พบว่า

- ปัจจัยต้นน้ำ ได้แก่ ความสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวในการที่จะจูงใจให้คนเข้ามาท่องเที่ยวในชุมชน ลักษณะขององค์กรภายในพื้นที่ เป็นต้น
- ปัจจัยกลางน้ำ ได้แก่ การมีเส้นทางคมนาคมที่เชื่อมไปถึงแหล่งท่องเที่ยว รูปแบบของการนำเที่ยว อาหารประจำวันและงานฝีมือผลิตและจำหน่ายโดยท้องถิ่น
- ปัจจัยปลายน้ำ ได้แก่ การเห็นถึงคุณค่าของการให้บริการจากชาวชุมชน ความรู้สึกประทับใจ ความพอใจของนักท่องเที่ยว ความต้องการที่จะแนะนำและการกลับมาเที่ยวซ้ำ เป็นต้น
- การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ได้แก่ การรักษาวัฒนธรรมของชุมชนควบคู่ไปกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน และการรักษาสภาพแวดล้อมภายในชุมชน

จะเห็นได้ว่าแนวคิดห่วงโซ่อุปทานที่ยั่งยืนไม่เพียงแต่ให้ความสำคัญกับการส่งมอบสินค้าและบริการจากผู้ผลิตสินค้าสู่ผู้บริโภคเท่านั้น แต่ยังต้องมีองค์ประกอบสำคัญอีกประการหนึ่งคือการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยให้ความสำคัญกับการรักษาวัฒนธรรมของชุมชน คุณภาพชีวิตของคนในชุมชน และการรักษาสภาพแวดล้อมควบคู่ไปด้วย

2.2.2 วงจรความยั่งยืน (Sustainability Cycle)

การพัฒนาที่ยั่งยืน หมายถึง การพัฒนาโดยคำนึงถึงข้อจำกัดของทรัพยากรทางธรรมชาติ ที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุดควบคู่ไปกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้สามารถตอบสนองความต้องการใช้ของคนในปัจจุบันและในอนาคตได้อย่างเท่าเทียม ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบ ได้แก่

- การพัฒนาเศรษฐกิจที่ยั่งยืน คือ การพัฒนาและยกระดับรายได้ เศรษฐกิจจุลภาคให้เติบโตต่อเนื่องอย่างมีเสถียรภาพ
- การพัฒนาสังคมที่ยั่งยืน พัฒนากิจกรรมของคน ยกกระดับสมรรถภาพและสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้
- การพัฒนาสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน การรักษาระดับการปล่อยมลพิษสู่ธรรมชาติเท่าที่จำเป็น เพื่อให้ธรรมชาติสามารถที่จะฟื้นฟูตนเองได้ การใช้ทรัพยากรธรรมชาติควบคู่กับการฟื้นฟูเพื่อให้มีใช้ต่อไปในอนาคต (สำนักความร่วมมือด้านธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2556, 12)

ณัฐฉานี ทองดี (2560) ได้ศึกษาเกี่ยวกับชุมชนท่องเที่ยวโดยฐานทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน พบว่าภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยมีความหลากหลายทางอัตลักษณ์และวัฒนธรรมทั้งส่วนที่สามารถจับต้องได้ เช่น แหล่งโบราณคดีบ้านเชียง พระเจดีย์ศรีสองรักษ์ หอนางอุษา และส่วนที่ไม่สามารถจับต้องได้ เช่น ความเชื่อเกี่ยวกับพญานาค ความเชื่อเรื่องผีปู่เจ้า ผีบรรพบุรุษและการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อพื้นถิ่น ภาษา ภูมิปัญญา เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีหมู่บ้านวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ภูไท ไทดำ กูย และส่วย เป็นต้น สิ่งปัจจัยต่าง ๆ นี้ทำให้เกิดความหลากหลายของกิจกรรมท่องเที่ยว อีกทั้งยังก่อให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวในรูปแบบต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การท่องเที่ยวเชิงกีฬา และการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Based Tourism) ซึ่งเป็นแนวคิดสำคัญที่ให้ชาวบ้านใน

ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการจัดสรรและบริหาร สถานที่ ทรัพยากรทางธรรมชาติและวัฒนธรรมของชุมชนที่ตนเองอยู่อาศัย (องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน, 2558) ในช่วง 20 ปีที่ผ่านมาการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีบทบาทมากในระบบเศรษฐกิจของประเทศไทย ในการเชื่อมโยงคนในสังคมและพัฒนาคนในชุมชนให้มีศักยภาพและทักษะในการทำงาน เพื่อให้เกิดการจ้างงานในชุมชน การใช้เวลาร่วมกันให้เป็นประโยชน์ การร่วมกันเป็นเจ้าของชุมชน (ณัฐฉินิ ทองดี, 2560) การขยายตัวของการท่องเที่ยวโดยชุมชนขึ้นในหลายพื้นที่ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ส่งผลให้เกิดการพัฒนาด้านการคมนาคม การเข้าถึงบริการจากภาครัฐ และการเกิดขึ้นของสถานที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวในพื้นที่ทำให้ทุนทางสังคมวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมถูกใช้ในการผลิตสินค้า บริการและสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เพิ่มขึ้น ในอนาคตหากไม่มีการรักษาให้ต้นทุนเหล่านี้คงอยู่อาจจะทำให้เกิดการหมดไปจากชุมชน ลดลงไปเรื่อย ๆ ตามกระแสการท่องเที่ยวชุมชน

นรินุช ดำรงชัย (2561) ได้ทำการศึกษาวิธีการที่จะพัฒนาระบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนผู้อาศัยในชุมชนให้สามารถที่จะพึ่งพาตนเองได้ เข้มแข็งและมั่นคงอย่างยั่งยืน โดยการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพและทำการวิเคราะห์ 3 กลุ่มชุมชนตัวอย่าง คือ ชุมชนดงขี้เหล็ก จังหวัดปราจีนบุรี ชุมชนภูถ้ำภูกระแต จังหวัดขอนแก่น และชุมชนบ้านลิ้มทอง จังหวัดบุรีรัมย์ ผลการศึกษาพบว่าความสำเร็จในการพัฒนาให้ประชาชนในชุมชนมีคุณภาพความเป็นอยู่ที่ดี ชุมชนมีความเข้มแข็งและสามารถที่จะพึ่งพาตนเองได้จะต้องประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ ประการที่หนึ่ง ผู้นำที่เป็นต้นแบบในการลงมือเรียนรู้และพัฒนาชุมชน การพึ่งพาตนเอง ประการที่สอง การสื่อสารระหว่างกันภายในชุมชน โดยอาศัยการโน้มน้าวจิตใจผู้ฟังให้ทราบถึงประโยชน์ที่จะได้รับจากการร่วมกันพัฒนาชุมชน ประการที่สาม การบริหารทรัพยากรอย่างยั่งยืน เช่น การอนุรักษ์ทรัพยากรท้องถิ่นให้มีใช้ต่อไปในอนาคต เป็นต้น ซึ่งองค์ประกอบต่างๆเหล่านี้เปรียบเสมือนแม่เหล็กของชุมชนที่ดึงดูดให้คนในชุมชนมีความเชื่ออาทร เกิดความเชื่อมั่นและกำลังใจที่จะกลับมาพัฒนา ร่วมกันแก้ไขปัญหาให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและยกระดับความเป็นอยู่ของคนในชุมชนให้ดีขึ้น สอดคล้องกับงานศึกษาของ วรธรรมา คุ้ยแคะ และกัมปนาท วงษ์วัฒนพงษ์ (2564) ด้านการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน กล่าวว่า ปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นปัญหาใหญ่ที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งมีชีวิตทั้งหมด ทำให้ในปัจจุบันการพัฒนาในด้านต่าง ๆ จึงได้นำเทคโนโลยีเข้ามาใช้ในการผลิต

ลดการใช้ยาเร่งพืชผลที่เป็นเคมี การทำเกษตรหมุนเวียน การใช้ปุ๋ยธรรมชาติในการบำรุงพืชผล เป็นต้น สิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยหนึ่งที่จะทำให้การใช้ต้นทุนในการผลิตคุ้มค่าและเกิดความ ทำให้รากฐานของการผลิตทางการเกษตรมีลักษณะแบบการใช้ธรรมชาติเป็นวัตถุดิบเพื่อการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติให้มีใช้ได้ต่อไปในอนาคต

กล่าวโดยสรุป การพัฒนาที่ยั่งยืนหมายถึง การพัฒนาโดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์มากที่สุดโดยต้องดำเนินการควบคู่กับการรักษาและฟื้นฟูสภาพแวดล้อมทั้ง ระบบเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมเพื่อให้สามารถมีใช้ได้ต่อไปในอนาคตเป็นลักษณะที่เกิดขึ้นเป็นลำดับและวนกลับมาสู่จุดเริ่มต้นใหม่

2.3 กรอบแนวความคิดของงานศึกษาวิจัย

จากการทบทวนแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องข้างต้นเกี่ยวกับการศึกษาชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถีโดยใช้ทฤษฎีห่วงโซ่อุปทานที่ยั่งยืนเป็นตัวแทนในการวิเคราะห์ แสดงได้ดังแผนภาพ

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Quantitative Research) ด้วยวิธีการการสัมภาษณ์เชิงลึก(In-Depth Interview) ด้วยแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview) เก็บข้อมูลจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการดำเนินโครงการ OTOP นวัตกรรมในพื้นที่หมู่บ้านวัฒนธรรมไทดำ ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย ประกอบกับการรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ การศึกษาจาก เอกสารที่เกี่ยวข้อง โดยมีรายละเอียด ดังนี้

- 3.1 แหล่งข้อมูลของงานวิจัย
- 3.2 กลุ่มตัวอย่างของงานวิจัย
- 3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- 3.4 จริยธรรมในการวิจัย

3.1 แหล่งข้อมูลของงานวิจัย

3.1.1. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับโครงการ ได้แก่ เอกสารการบริหารงบประมาณรายจ่ายเพิ่มเติมโครงการชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตกรรม ที่ มท.0404.3/ว1132 โดยเอกสารแจ้งรายละเอียดโครงการจากกรมการพัฒนาชุมชนถึงผู้ว่าราชการทุกจังหวัด รายงานผลโครงการที่ทางชุมชนจัดทำเสนอแก่กรมการพัฒนาชุมชนในรูปแบบของตารางการสรุปผลการดำเนินงานโครงการชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตกรรม : ดำเนินการโดยหน่วยงานส่วนภูมิภาค จังหวัดเลย ประกอบด้วยข้อมูลรายได้ของชุมชน ผลผลิตภัณฑ์ ซึ่งเป็นข้อมูลเกี่ยวกับผลกระทบทางเศรษฐกิจของ OTOP นวัตกรรมต่อหมู่บ้านวัฒนธรรมไทดำ

นอกจากนี้ผู้วิจัยยังศึกษาเนื้อหาของสื่อโซเชียลมีเดียของหมู่บ้าน ได้แก่ ชมรมพัฒนาศักยภาพเครือข่ายเยาวชนไทดำจังหวัดเลย ไทดำบ้านนาป่าหนาด จังหวัดเลย ตั้งแต่เดือนมกราคม พ.ศ. 2565 ถึงเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2565 รวมทั้งสื่อประชาสัมพันธ์โครงการ OTOP นวัตกรรมของหมู่บ้านเพื่อสังเกตลักษณะทางกายภาพของชุมชนหลังจากที่ได้เข้าร่วมโครงการ OTOP นวัตกรรม

3.1.2. การสัมภาษณ์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ในพื้นที่บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย จำนวน 8 คน

3.2. กลุ่มตัวอย่างของงานวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้กลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) ในการศึกษาผลกระทบทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชุมชน ผู้วิจัยมองว่าผู้ที่สามารถให้ข้อมูลได้ดีที่สุดย่อมต้องเป็นบุคคลที่อาศัยอยู่ในชุมชนนั้นมาอย่างยาวนานเพียงพอที่มองเห็นภาพความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น นอกจากนี้ยังต้องเป็นผู้ที่มีความเข้าใจในการดำเนินโครงการ OTOP นวัตกรรม และสามารถให้ข้อมูลได้ว่า เกิดการดำเนินการอะไรขึ้นบ้างในหมู่บ้าน อันเป็นผลมาจากตัวโครงการ นอกจากนี้ยังเลือกตัวแทนจากกลุ่มต่างๆ ได้แก่

1. ประธานองค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน สำนักงานพื้นที่พิเศษ 5 (อพท. 5)
2. ผู้นำท้องถิ่น ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย (ผู้ใหญ่บ้าน)
3. ผู้แทนหน่วยงานภาคประชาสังคม/ประธานชุมชนไทดำ
4. ประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชน/ตัวแทน
5. ตัวแทนชาวไทดำ 4 คน ประกอบด้วยผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียกับโครงการ OTOP นวัตกรรมโดยตรงจำนวน 2 คน และผู้ที่ไม่มีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรง 2 คน

ตารางที่ 1 แสดงผู้ให้สัมภาษณ์และวันที่สัมภาษณ์ ดังนี้

ตำแหน่ง	ชื่อ - นามสกุล	วันสัมภาษณ์
ประธาน อพท. 5	นายธรรมบุญ ภาครูป	21 พฤษภาคม พ.ศ.2565
ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 4 บ้านนาป่าหนาด	นายสุทธิสถาน นามทอง	21 พฤษภาคม พ.ศ.2565
		5 มิถุนายน พ.ศ. 2565
ประธานชุมชนไทดำ	นายเพชรตะบอง ไพศุณย์	21 พฤษภาคม พ.ศ.2565
ประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชน (ประธานกลุ่มสตรีทอผ้าพื้นเมืองบ้าน ไทดำ-พีนฟู)	นางสำลาน กรมทอง	22 พฤษภาคม พ.ศ.2565
		5 มิถุนายน พ.ศ. 2565
ตัวแทนภาคประชาชน - ชาวไทดำ	ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1	21 พฤษภาคม พ.ศ.2565
	ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2	5 มิถุนายน พ.ศ. 2565

ตำแหน่ง	ชื่อ - นามสกุล	วันสัมภาษณ์
ตัวแทนภาคประชาชน - ชาวไทดำ	ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 3	5 มิถุนายน พ.ศ. 2565
	ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 4	22 พฤษภาคม พ.ศ.2565

3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างเป็นแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview) คำถามในการสัมภาษณ์แบ่งเป็น 45 ข้อ โดยแต่ละกลุ่มจะมีการเลือกถามคำถามที่มีความแตกต่างกันในบางประเด็นแต่ยังคงประเด็นสำคัญเดียวกันกับผู้ให้ข้อมูล ทั้ง 3 กลุ่มเพื่อนำข้อมูลมาเปรียบเทียบกัน แบบสัมภาษณ์แบ่งออกเป็น 7 ส่วน ได้แก่

ส่วนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคลและความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมไทดำ

ส่วนที่ 2 สภาพเศรษฐกิจการท่องเที่ยวของชุมชนก่อนจะมี OTOP นวัตกรรม

ส่วนที่ 3 การดำเนินโครงการ OTOP นวัตกรรมในหมู่บ้านวัฒนธรรมไทดำ

ส่วนที่ 4 ผลกระทบของ OTOP นวัตกรรมต่อหมู่บ้านวัฒนธรรมไทดำ ในขั้นต้นน้ำ

ส่วนที่ 5 ผลกระทบของ OTOP นวัตกรรมต่อหมู่บ้านวัฒนธรรมไทดำ ในขั้นกลางน้ำ

ส่วนที่ 6 ผลกระทบของ OTOP นวัตกรรมต่อหมู่บ้านวัฒนธรรมไทดำ ในขั้นปลายน้ำ

ส่วนที่ 7 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับโครงการ

3.4 จริยธรรมในการวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้ศึกษาได้แจ้งวัตถุประสงค์ของการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์บุคคล พร้อมทั้งให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องครบถ้วนไม่ปิดบัง เช่น ขั้นตอนวิธีดำเนินการวิจัย ระยะเวลาที่ทำการศึกษา และประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษา โดยการเก็บข้อมูลทั้งหมดได้รับความยินยอมจากผู้ให้ข้อมูลในการบันทึกเสียงการสัมภาษณ์และการจดบันทึกตามคำบอกเล่า ผู้วิจัยปกปิดตัวตนของผู้ให้ข้อมูลที่เป็นชาวบ้าน เพื่อมิให้ข้อมูลจากการวิจัยส่งผลกระทบต่อทางใดทางหนึ่งต่อผู้ให้ข้อมูล

บทที่ 4

ผลการศึกษา

ในบทนี้ ผู้วิจัยจะรายงานผลการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับกลุ่มผู้มีส่วนได้เสียในพื้นที่หมู่บ้านวัฒนธรรมไทดำ บ้านนาป่าหนาด อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย และการสืบค้นจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับโครงการ ตั้งแต่ระยะเวลาการดำเนินโครงการ เดือนมกราคม พ.ศ. 2563 ถึง เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2565 โดยแบ่งผลการศึกษาดังกล่าวออกเป็น 6 ส่วน ดังนี้

- 4.1 สภาพเศรษฐกิจการท่องเที่ยวของชุมชนก่อนการเข้ามาของโครงการ OTOP นวัตวิถี
- 4.2 การดำเนินโครงการ OTOP นวัตวิถีในหมู่บ้านไทดำ
- 4.3 ผลกระทบโครงการชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถีต่อเศรษฐกิจ
- 4.4 ผลกระทบโครงการชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถีต่อสังคม
- 4.5 ผลกระทบโครงการชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถีต่อวัฒนธรรม
- 4.6 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับโครงการ

4.1 สภาพเศรษฐกิจการท่องเที่ยวของชุมชนไทดำก่อนการเข้ามาของโครงการ OTOP นวัตวิถี

จากการสัมภาษณ์พบว่าผู้ให้สัมภาษณ์ทุกคนสืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษไทดำที่อพยพเข้ามาอยู่ในพื้นที่บ้านนาป่าหนาดอำเภอเชียงคาน จังหวัดเลยช่วงปี พ.ศ. 2448 โดยเป็นทายาทรุ่นที่ 4 และ รุ่นที่ 5 มีทั้งผู้ที่ประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถีของหมู่บ้านวัฒนธรรมไทดำเป็นอาชีพหลักและอาชีพเสริมนอกช่วงการเกษตร การทอผ้า การเป็นผู้สูงอายุและผู้ไม่มีอาชีพประจำ

จากการศึกษาเอกสาร ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนไทดำ ปี พ.ศ. 2564 – 2568 มีการกล่าวถึงชุมชนสมาชิกเครือข่ายว่ามีศักยภาพในการพึ่งตนเอง มีที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกิน ทำนา ทำสวนผลไม้ (กาแฟ สวนยางพารา โกโก้ สมุนไพร ผักอินทรีย์) ทำไร่ (มันสำปะหลัง ข้าวโพด) มีกิจการ ร้านค้าเป็นของตนเอง มีความสัมพันธ์กันในชุมชนมีความเป็นพี่น้องจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกันในชุมชนไทดำสอดคล้องกับข้อมูลของแม่สำลาน กรมทอง เกี่ยวกับอาชีพหลักของชาวไทดำ ว่า

“ในอดีตชาวไทดำในพื้นที่บ้านนาป่าหนาดมีอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก อีกส่วนหนึ่งที่ไม่ได้ทำงานจะเป็นแม่บ้านดูแลความเป็นอยู่ของคนในครอบครัวและทอผ้าเพื่อใช้ในครัวเรือน โดยใช้ฝ้ายที่ปลูกในพื้นที่เป็นวัตถุดิบหลักในการทอผ้าด้วยกี่พื้นบ้านซึ่งสามารถทอผ้าได้หลากหลายและสามารถดูแลรักษาได้ง่าย” (แม่สำลาน กรมทอง, สัมภาษณ์เมื่อ 22 พฤษภาคม 2565)

นอกจากนี้แม่สำลаныังได้อธิบายเพิ่มว่า

“ไทดำอาศัยอยู่ด้วยกันแบบพหุมีพอกินเหลือจึงเอาออกมาขายเพื่อเป็นรายได้เสริม ต่อมาค่อยๆปรับมาเป็นการผลิตสินค้าเพื่อจำหน่ายโดยผู้ไม่มีอาชีพประจำและผู้ที่ต้องการหารายได้เสริม”

ในปี พ.ศ. 2544 หมู่บ้านไทดำบ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย ได้เข้าร่วมโครงการ “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” (One Tambol, One Product) โดยผลิตภัณฑ์ OTOP ของชุมชนที่เป็นจุดขาย ได้แก่ สบู่สมุนไพร ผ้าทอมือลายนางหาญ ผ้าทอมือลายแดงโม ซึ่งเป็นลายผ้าจากภูมิปัญญาดั้งเดิมของชาวไทดำ

อย่างไรก็ตามด้วยเหตุที่ชุมชนไทดำมีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเป็นของตนเอง จึงได้รับการส่งเสริมจากเทศบาลตำบลเขาแก้วให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมตั้งแต่ปี พ.ศ. 2539 ซึ่งเกิดขึ้นก่อนที่รัฐจะเข้ามาส่งเสริมโครงการ OTOP นวัตกรรม โดยเทศบาลตำบลเขาแก้วได้ให้การสนับสนุนและส่งเสริมการสร้างรายได้ให้ชุมชนภายใต้การเสริมสร้างรายได้ให้กับชุมชนโดยการจ้างผลิตสินค้าที่ระลึกและการสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์เพื่อการพัฒนาสิ่งปลูกสร้างเพื่อการเรียนรู้ โดยมีแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมไทยดำภายในชุมชนอยู่ 3 แห่ง ได้แก่

1. ศูนย์วัฒนธรรมคนไทดำ บ้านนาป่าหนาด (Tai Dam Cultural Centre Ban Na Pa Nat) สร้างขึ้นเมื่อปีพ.ศ. 2539 โดยความร่วมมือของพี่น้องชาวบ้านนาป่าหนาดในการบริจาคที่ดินส่วนบุคคล ต่อมาปีพ.ศ. 2555 ได้มีการย้ายศูนย์วัฒนธรรมคนไทดำมาที่พื้นที่ท่องเที่ยวซึ่งสมาชิกในชุมชนร่วมกันซื้อบริจาค ตัวอาคารเป็นแบบบ้านไทดำดั้งเดิมภายในอาคารมีการจัดแสดงตัวอักษรไทดำ สินค้าวิสาหกิจชุมชน ประเภท ผ้าทอมือและของที่ระลึก อุปกรณ์ทอผ้าที่ชาวไทดำใช้ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เป็นแหล่งรวบรวมสิ่งของเครื่องใช้ที่เป็นภูมิปัญญาของไทยดำตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เป็นพื้นที่ศึกษาค้นคว้าประวัติ เรื่องราว วิถีชีวิต ภาษาไทดำ และเป็นแหล่งสืบสานอนุรักษ์

รูปภาพที่ 4 สถานที่จำหน่ายสินค้าชุมชน ที่ศูนย์วัฒนธรรมไทดำบ้านนาป่าหนาด

บันทึกภาพโดยผู้วิจัย บันทึกเมื่อวันที่ 21 พฤษภาคม พ.ศ.2565

2. บ้านพิพิธภัณฑ์ไทดำบ้านนาป่าหนาด (Tai Dam Museum House) มี ดร.เพชรตะบอง ไพศุณย์ เป็นประธานกลุ่ม เดิมจัดเป็นพื้นที่สำหรับให้ชาวไทดำได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ มีการแสดงให้นักท่องเที่ยวชมและตั้งกล่องรับบริจาค ต่อมาได้ย้ายออกจากพื้นที่ศูนย์วัฒนธรรมไทดำมาตั้งบ้านพิพิธภัณฑ์ไทดำบ้านนาป่าหนาด จัดการกิจกรรมและเป็นผู้ก่อตั้งในปีพ.ศ. 2555 เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้อนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมไทดำ ภายในมีกิจกรรมหลากหลายสำหรับนักท่องเที่ยวชมให้เห็นดังภาพที่ 5

รูปภาพที่ 5 ลานการละเล่นมะกอนลอดบ่วงและชิงช้า ณ บ้านพิพิธภัณฑ์ไทดำบ้านนาป่าหนาด

บันทึกภาพโดยผู้วิจัย บันทึกเมื่อวันที่ 21 พฤษภาคม พ.ศ.2565

รูปภาพที่ 6 โฮมสเตย์บ้านพิพิธภัณฑ์ไต่ดำบ้านนาป่าหนาด

บันทึกภาพโดยผู้วิจัย บันทึกเมื่อวันที่ 21 พฤษภาคม พ.ศ.2565

รูปภาพที่ 7 ร้านค้าวิสาหกิจชุมชนในพื้นที่ชุมชนไต่ดำ บ้านพิพิธภัณฑ์ไต่ดำบ้านนาป่าหนาด

บันทึกภาพโดยผู้วิจัย บันทึกเมื่อวันที่ 21 พฤษภาคม พ.ศ.2565

รูปภาพที่ 8 ห้องสมุดสำหรับศึกษาเรียนรู้ประวัติศาสตร์ไทดำ บ้านพิพิธภัณฑที่ไทดำบ้านนาป่า
ขนาดบ้านนาป่าขนาด

บันทึกภาพโดยผู้วิจัย บันทึกเมื่อวันที่ 21 พฤษภาคม พ.ศ.2565

3. เอียนอ้าย เอ็ม (บ้านพ่อแม่) เป็นแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญา “คนไทดำ” ผ้าทอมือภูมิปัญญาไทดำ(พื้นฟู) มีที่มาจาก การนำผ้าของบรรพบุรุษชาวไทดำมาแกะลายเส้นต่อเส้น กระทั่งได้ผ้าทอมือ “ลายนางหาญ” ซึ่งเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชาวไทดำและได้มีการสืบทอดองค์ความรู้ในการทอผ้าสำหรับผู้ที่มีความสนใจจะสืบสานผ้าทอในชุมชนอย่างต่อเนื่อง และต่อมาในปี พ.ศ. 2564 กรมการค้าภายในได้เข้ามามีบทบาทในการทำแบรนด์ให้กับวิสาหกิจชุมชนสตรีทอผ้าบ้านนาป่าขนาด จึงเกิดเป็นสินค้า OTOP บ้านนาป่าขนาด ภายใต้ชื่อ แแบรนด์ “อ้าย เอ็ม” (ศาลาน กรมทอง สัมภาษณ์เมื่อ 5 มิถุนายน 2565) ผลิตจากเส้นใยฝ้ายและไหมธรรมชาติ ย้อมสีธรรมชาติจากเปลือกมะพร้าว เปลือก และผลส้มโอ และสีธรรมชาติอื่นๆ นอกจากนี้ยังมีการให้บริการโฮมสเตย์ อาหาร การแสดงและวิทยากรในราคาเดียวกันกับบ้านพิพิธภัณฑที่ไทดำบ้านนาป่าขนาดด้วย

รูปภาพที่ 9 ผ้าฝ้ายทอมือลายนางหาญ (ดั้งเดิม)

ที่มา <https://th-th.facebook.com/herneyeem/>

รูปภาพที่ 10 ผ้าไหมทอมือลายนางหาญ (ประยุกต์)

ที่มา <https://th-th.facebook.com/herneyeem/>

รูปภาพที่ 11 ผ้าฝ้ายทอมือลายแดงโม

ที่มา <https://th-th.facebook.com/herneyeem/>

“ก่อนดำเนินโครงการ OTOP นวัตกรรมิรายได้หลักของชุมชนไทดำมาจากสมาชิกที่ทำงานอยู่ในชุมชน เป็นรายได้จากการเกษตรกรรมโดยเฉลี่ยประมาณ 10,000 - 20,000 บาท ต่อเดือน โดยผลผลิตทางการเกษตรที่ทำรายได้หลักให้แก่ชุมชนคือ...ยางพารา มันล้มปะหลัง อ้อย”
(สุทธิสถาน นามทอง, สัมภาษณ์ 21 พฤษภาคม พ.ศ.2565)

เมื่อสภาพเศรษฐกิจของชุมชนเปลี่ยนแปลงไป ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแปลงจากเดิมที่ผลิตสินค้าเพื่อการบริโภคในครัวเรือนไปสู่การผลิตสินค้าเพื่อการจำหน่ายเพิ่มขึ้น โดยเป็นลักษณะของสินค้าประเภทสิ่งทอ ของใช้และสมุนไพรที่ไม่ใช่อาหาร ได้แก่ สบู่สมุนไพร ผ้าทอมือลายแดงโม ผ้าทอมือลายนางหาญ ตุ่มนกตุ้มหนู เป็นต้น เมื่อผลิตในชุมชนแล้วก็จะมีการกระจายสินค้าไปขายในแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ เช่น การนำไปวางขายที่แหล่งท่องเที่ยวอำเภอเชียงคาน จังหวัดเลยซึ่งเป็นจุดหมายปลายทางของนักท่องเที่ยวจำนวนมาก การนำเข้าไปขายในศูนย์แสดงสินค้า OTOP จังหวัดและอีกส่วนหนึ่งก็นำไปตั้งขายที่ศูนย์วัฒนธรรมตนไทดำ บ้านนาป่าหนาดซึ่งเป็นแหล่งแลกเปลี่ยนเรียนรู้วัฒนธรรมชาวไทดำบ้านนาป่าหนาด

“ไทดำบ้านนาป่าหนาดทำเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลักอีกส่วนทอผ้าเป็นผลิตภัณฑ์ครัวเรือน เน้นการผลิตแบบครัวเรือนเสร็จแล้วก็เอาออกมาตั้งขายหน้าบ้าน ต่อมาก็มีการนำมา

ขายในทีเดียวกันคือศูนย์วัฒนธรรมไทดำให้คนที่มาเที่ยวได้ซื้อไปฝาก ต่อมาได้พัฒนาเป็นวิสาหกิจชุมชน ในปีพ.ศ. 2528 เพื่อเป็นอาชีพเสริมและออกบูทขายผ้าทอมือลายนางหาญที่ศูนย์แสดงสินค้าเมืองทองธานี จ.กรุงเทพฯ และศูนย์แสดงสินค้าอื่นๆ รายได้ไม่มั่นคง เปลี่ยนแปลงไปตามการจัดงานแสดงสินค้า” (สำลาน กรมทอง สัมภาษณ์เมื่อ 22 พฤษภาคม 2565)

นักท่องเที่ยวส่วนมากที่เดินทางมาท่องเที่ยวจะเป็นคนในพื้นที่ใกล้เคียงและนักท่องเที่ยวชาวไทยจากต่างพื้นที่ เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวเป็นกลุ่ม 4-10 คน ด้วยรถยนต์ส่วนบุคคล ส่วนมากจะเดินทางมาเที่ยวที่หมู่บ้านวัฒนธรรมไทดำและเมื่อเยี่ยมชมเสร็จก็จะเดินทางต่อไปที่ ถนนคนเดินริมโขง 100 ปี อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงของจังหวัดเลย

“นักท่องเที่ยวเข้ามาดูแล้วก็ออกไปเชียงคาน คนที่พักก็มีบ้าง ส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มที่วางแผนเที่ยวเชียงคานแล้วมาแวะพักชมบ้านนาป่าหนาดก่อน ส่วนใหญ่เป็นคนไทย แต่ก็ได้เยอะ” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2, สัมภาษณ์เมื่อ 5 มิถุนายน 2565)

4.2 การดำเนินโครงการ OTOP นวัตกรรมในหมู่บ้านไทดำ

โครงการ OTOP นวัตกรรมเป็นโครงการที่มีกรอบการดำเนินโครงการระยะเวลา 1 ปีเพื่อช่วยพัฒนาองค์ความรู้ ศักยภาพของผู้เข้าร่วมโครงการให้สามารถมีอาชีพ มีการจ้างงานในชุมชน และให้ผู้อาศัยในชุมชนสามารถที่จะบริหารชุมชนร่วมกันได้แต่ไม่ได้เป็นโครงการที่รัฐวางแผนไว้ให้ดำเนินการต่อเนื่องทุกปี

เนื่องจากพื้นที่ศึกษามีจำนวน 825 ครัวเรือน ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพด้านการเกษตรกรรมเป็นหลัก ทำให้มีรายได้ไม่แน่นอนขึ้นกับผลผลิตทางการเกษตรเพียงอย่างเดียว ไทดำมีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง เช่น ภาษาพูด และภาษาเขียน พิธีกรรมต่าง ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในความเป็นปึกแผ่น และการคงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ของกลุ่มไทดำ

ด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมนั้นชุมชนมีการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของหมู่บ้านไทดำบ้านนาป่าหนาดอยู่ก่อนแล้วแต่ก็ยังมีอุปสรรคหลายด้าน เช่น อาคาร ร้านค้าจำหน่ายสินค้าชุมชน ภายในศูนย์ ฝูงฆาตกรซ่อมแซมให้สม สวยงาม โดดเด่น เป็นที่ดึงดูดใจของนักท่องเที่ยว และขาดการวาง ระเบียบระเบียบด้านมาตรฐานสินค้าและราคาบริการร่วมกัน ต่างคนต่างขาย ยังไม่มีความเป็น เอกภาพ เหมาะสมและเป็นธรรมแก่นักท่องเที่ยว เป็นต้น (ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน ศูนย์วัฒนธรรมชุมชนไทดำบ้านนาป่าหนาด, 2564)

เมื่อรัฐบาลได้ประกาศนโยบายลดความเหลื่อมล้ำของสังคมที่มุ่งสร้างรายได้และความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจสู่ท้องถิ่น โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและความพร้อมด้านทรัพยากรของชุมชนเป็นตัวดึงดูดให้นักท่องเที่ยวได้เข้ามาศึกษา ท่องเที่ยวภายในชุมชน ภายใต้โครงการชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถีในปีพ.ศ. 2561 ชาวไทดำบ้านนาป่าหนาดซึ่งมีพร้อมด้านทรัพยากรและวัฒนธรรมที่โดดเด่นเป็นต้นทุนเดิม จึงได้รับโอกาสจากวิทยากรที่เป็นผู้มีประสบการณ์ในด้านต่างๆ จากหน่วยงานภายนอกมาอบรมให้ความรู้ด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ การสนับสนุนให้เดินทางไปศึกษาดูงานนอกพื้นที่เพื่อนำมาปรับใช้กับชุมชนของตนเอง นอกจากนี้ความต้องการที่จะได้รับการสนับสนุนให้ชาวไทดำเป็นที่รู้จักยังเป็นอีกแรงผลักดันหนึ่งที่ทำให้ชาวไทดำบ้านนาป่าหนาดมีความกระตือรือร้นที่จะพัฒนา สร้างจุดขายให้กับชุมชนของตนเอง ระหว่างการดำเนินโครงการภาครัฐได้มีการสนับสนุน เช่น การจัดจ้าง การจัดอบรมจากวิทยากรภายนอก เป็นต้น ซึ่งการจัดโครงการอบรม การให้งบสนับสนุนจากหน่วยงานรัฐและเอกชน ในลักษณะการจ้างทำของ และอื่นๆ ไม่ได้มีเอกสารเผยแพร่ให้สืบค้น

“เมื่อก่อนผู้นำเลือกผู้นำจากตระกูลใหญ่ คือ เป็นลักษณะของการสืบทอดการปกครองในตระกูล ต่อมากระแสแนวคิดประชาธิปไตยเข้ามา ก็เริ่มมีการเลือกตั้งตัวแทนมาเป็นผู้นำจากความสามารถ แต่ตระกูลใหญ่ก็ยังคงมีบทบาทอยู่” (เพชรตะบอง ไพศุณย์, 21 พฤษภาคม พ.ศ. 2565)

4.3 ผลกระทบโครงการชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถีต่อเศรษฐกิจของหมู่บ้าน ไทดำ

ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการดำเนินโครงการ OTOP นวัตวิถีในขั้นต้นนำจากการสัมภาษณ์พบว่าเกิดผลกระทบน้อย แทบจะไม่มีเปลี่ยนแปลงแม้จะได้รับการสนับสนุนวัตถุดิบในการผลิตเพื่อการจ้างทำ

“ก่อนการดำเนินโครงการฯ ชาวไทดำปลูกฝ้ายเองในพื้นที่บ้าน จากนั้นนำไปทอเป็นเครื่องแต่งกายโดยใช้ทอผ้าธรรมดา ปัจจุบันก็ยังใช้ได้อยู่ ไม่ได้มีนวัตกรรมที่เข้ามาใช้ทอเนื่องจากเป็นงานฝีมือ” (สำลาน กรมทอง, สัมภาษณ์เมื่อ 21 พฤษภาคม 2565)

ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการดำเนินโครงการ OTOP นวัตกรรมในชั้นกลางน้ำ เช่นการมีถนนที่ดีขึ้น ชุมชนสะอาด เพื่อการรองรับนักท่องเที่ยว การได้รับการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวจากหน่วยงานต่างๆ

“ถนนที่ดีขึ้นจากเดิมเป็นถนนดินแดง พอเป็นที่รู้จักมากขึ้น หมู่บ้านมีการพัฒนา ก็เป็นถนนลาดยาง มีตึกแต่งคอมไฟหน้าบ้านไว้รับนักท่องเที่ยว” (สุทธิสถาน นามทอง, สัมภาษณ์ 21 พฤษภาคม พ.ศ.2565) สอดคล้องกับข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2, สัมภาษณ์เมื่อ 5 มิถุนายน 2565 ว่า

“เมื่อการท่องเที่ยว OTOP นวัตกรรมเข้ามา มันก็มีการเปลี่ยนแปลงที่เห็นชัดเจนขึ้น เช่น มีป้ายบอกทางมายังหมู่บ้านเป็นระยะ สังเกตง่ายมีห้องน้ำ มีร้านค้าชุมชนที่ตั้งที่ศูนย์วัฒนธรรมฯ” นอกจากนี้ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2 ยังได้ชี้ให้เห็นว่า

“ทั้งป้าย ห้องน้ำสำหรับนักท่องเที่ยว ป้ายบอกทางไปสถานที่ต่างๆในชุมชน แต่ว่าก็ยังไม่เพียงพอ ช่วงไม่มีคนมาเที่ยวก็จะมีป้ายชำรุด ห้องน้ำชำรุด ไม่ได้มีการดูแลอย่างต่อเนื่อง”

ในส่วนของความเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการดำเนินโครงการ OTOP นวัตกรรมในชั้นปลายน้ำพบว่า สินค้า OTOP ทั่วไปของชุมชนบ้านนาป่าหนาดจะมีลักษณะคล้ายกัน

“สินค้าที่ระลึก คอมไฟ ผ้าคลุมไหล่ เสื้อ กางเกง และอื่นๆที่เป็นผลิตภัณฑ์จากผ้าฝ้าย ไม่ได้มีการตีแบรนด์หรือทำจุดขายให้รู้ว่าทอจากบ้านไหน ซึ่งต่างจากเฮือนอ้ายอ้อมที่ทำเพื่อขายนักท่องเที่ยวเป็นหลัก” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1, สัมภาษณ์เมื่อ 21 พฤษภาคม 2565)

จากการวิเคราะห์ข้อมูลต้นน้ำ ถึงปลายน้ำ ทำให้เห็นว่าที่มาของวัตถุดิบหลักไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปจากก่อนเข้าร่วมโครงการ เพียงแต่ได้รับการสนับสนุนในรูปแบบการจ้างทำ การให้ความรู้จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ชาวไทดำยังคงผลิตสินค้าด้วยกรรมวิธีเดิม ไม่ได้นำนวัตกรรมเข้ามาใช้ในการผลิต จากความพร้อมของชุมชนทั้งอัตลักษณ์และทรัพยากรทำให้ภายหลังที่มีการดำเนินโครงการชุมชนได้รับการประชาสัมพันธ์มากจนเป็นที่รู้จักในวงกว้าง แต่อย่างไรก็ตามผลิตภัณฑ์ชุมชนยังคงยังขาดการพัฒนาในรูปแบบสินค้า ออกแบบและแปรรูป วัตถุดิบเป็นสินค้าซึ่งจะเป็นปัจจัยสำคัญในการเพิ่มมูลค่าสินค้า ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการดำเนินโครงการ

OTOP นวัตกรรมวิถีในชั้นปลายน้ำเกิดขึ้นอย่างชัดเจนตามวัตถุประสงค์ของโครงการที่มุ่งให้นักท่องเที่ยวเข้ามาศึกษาและซื้อสินค้าภายในชุมชนแทนการไปซื้อผลิตภัณฑ์ของชุมชนจากพ่อค้าคนกลาง หรือศูนย์จัดแสดงสินค้าต่างๆตามที่ได้อ้างถึงคำให้สัมภาษณ์ของนางสำลานเกี่ยวกับการออกบูทจัดแสดงสินค้าว่า

“โดยส่วนมากจะนำผ้าทอลายนางหาญและลายอื่นๆที่เป็นเอกลักษณ์ไทดำออกไปขายที่ศูนย์แสดงสินค้าเมืองทองธานี จ.กรุงเทพฯ และศูนย์แสดงสินค้าอื่นๆ รายได้ไม่มั่นคงเปลี่ยนแปลงไปตามการจัดงานแสดงสินค้า” (สำลาน กรมทอง, สัมภาษณ์เมื่อ 22 พฤษภาคม 2565)

กิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นเพิ่มเติมจาก OTOP นวัตกรรมวิถี (Output) ได้แก่ กลุ่มวิสาหกิจโฮมสเตย์ที่มีจำนวนเพิ่มขึ้น กลุ่มรถอีแต๊กนำเที่ยว การบริหารจัดการโปรแกรมด้านการท่องเที่ยวที่เป็นแบบแผนและมีความหลากหลายมากขึ้น การจัดทำร่วมกับหน่วยงานภายนอกเพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวที่จะเข้ามาเที่ยวในชุมชน การจัดอาหารและของว่างสำหรับนักท่องเที่ยว เป็นต้น ในด้านเศรษฐกิจผู้ศึกษาได้แบ่งการศึกษาออกเป็นสองส่วน ได้แก่ ส่วนแรกเป็นข้อมูลเชิงลึกที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชนเกี่ยวกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นเพิ่มเติมหลังจากที่ได้มีการดำเนินการโครงการ OTOP นวัตกรรมวิถีในชุมชนไทดำ และส่วนที่สองเป็นข้อมูลผลกระทบด้านรายได้ โดยอาศัยข้อมูลจากแบบสรุปผลการดำเนินงานโครงการชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตกรรมวิถีของชุมชนบ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย ซึ่งจัดทำโดยกองแผนงาน กรมการพัฒนาชุมชน

4.3.1 กิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นเพิ่มเติมจากการเข้าร่วมโครงการ OTOP นวัตกรรมวิถี

ตารางที่ 2 แสดงกิจกรรมและราคาที่จัดบริการนักท่องเที่ยวที่มาเยี่ยมชมบ้านพิพิธภัณฑ์ไทดำบ้านนาป่าหนาด

กิจกรรม	ราคา
การแสดง 3 ชุด (แซ่ปาง แซ่แคน แซ่ไต)	2,000 บาท
นั่งรถอีแต๊กชม 3 แหล่งท่องเที่ยวไทดำในชุมชนบ้านนาป่าหนาด อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย -ศูนย์วัฒนธรรมชนบทไทดำ บ้านนาป่าหนาด -ศูนย์ทำสบู่สมุนไพร -ศูนย์ทอผ้าฝ้ายและผ้าไหม	500 บาท/10 คน
พิธีกรรมรับขวัญ (ตามขวัญ)	1,000 บาท
วิทยากรบรรยายให้ความรู้	1,000 บาท
โฮมสเตย์ห้องรวม 14 คน	200 บาท/คน
โฮมสเตย์ ห้องพัสดม	350 บาท/คน
โฮมสเตย์ ห้องแอร์	500 บาท/คน
แพคเกจสำหรับนักท่องเที่ยวกลุ่ม 10 คน ขึ้นไป ที่พัก 1 คืน, อาหารเย็น, อาหารเช้า, การแสดงไทดำ	590 บาท/คน
ที่พัก 1 คืน, อาหารเย็น, อาหารเช้า, การแสดงไทดำ, พิธีกรรมรับขวัญ (ตามขวัญ)	690 บาท/คน

ที่มา: บันทึกโดยผู้วิจัยจากป้ายประกาศภายในชุมชน

ในส่วนนี้กิจกรรมที่เกิดขึ้นเพิ่มเติมในแต่ละกระบวนการของห่วงโซ่อุปทาน แบ่งออกเป็น

4.3.2.1 กิจกรรมที่เกิดขึ้นเพิ่มเติมในขั้นต้นนำ ได้แก่ โฮมสเตย์ห้องแอร์

4.3.2.2 กิจกรรมที่เกิดขึ้นเพิ่มเติมในขั้นกลางน้ำ ไม่มี

4.3.2.3 กิจกรรมที่เกิดขึ้นเพิ่มเติมในขั้นปลายน้ำ ได้แก่ นั่งรถอีแต๊กชมแหล่งท่องเที่ยวไทดำ แพคเกจสำหรับนักท่องเที่ยวกลุ่ม 10 คน ขึ้นไป

จากตารางข้างต้นแสดงราคาของการให้บริการในชั้นปลายน้ำของห่วงโซ่อุปทานการผลิตบริการด้านการท่องเที่ยวในชุมชนไทดำ ซึ่งมีลักษณะเป็นทั้งกิจกรรมเดี่ยวและขายเป็นแพคเกจซึ่งเป็นสิ่งที่ได้รับการพัฒนาต่อยอดจากการอบรมให้ความรู้จากผู้มีประสบการณ์ด้านการทำธุรกิจท่องเที่ยวในชุมชน ทำให้จากเดิมที่มีกิจกรรมเพียง 2-3 กิจกรรมต่อวันสำหรับบริการนักท่องเที่ยวเพิ่มเติมขึ้น 2 กิจกรรม ข้อมูลจากการสัมภาษณ์บ่งชี้ว่า ผู้ที่ได้รับการอบรมได้นำความรู้จากการอบรมมาบูรณาการและจัดเป็นชุดของการแสดงและที่พักให้นักท่องเที่ยวสามารถที่จะเลือกบริโภคได้มากขึ้นตามความสนใจ

เนื่องจากช่วงต้นของการดำเนินโครงการ หมู่บ้านไทดำบ้านนาป่าหนาดเป็นอีกหนึ่งสถานที่ที่นักท่องเที่ยวต้องมาเยือนก่อนเดินทางไปพักผ่อนที่ถนนคนเดิน อำเภอเชียงคานซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงมาก แต่เมื่อเกิดการระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ทำให้จำนวนนักท่องเที่ยวลดลงเนื่องจากมาตรการของรัฐในการปิดสถานที่และจำกัดการเดินทางข้ามพื้นที่เพื่อยับยั้งการแพร่กระจายของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ทำให้เกิดการขาดความต่อเนื่องของการบำรุงรักษาสถานที่ท่องเที่ยวเนื่องจากการลดจำนวนลงของนักท่องเที่ยวทำให้ภาครัฐและชาวไทดำในชุมชนไม่รักษาสภาพของสิ่งอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว เช่น ห้องน้ำสาธารณะที่มีการชำรุดและไม่อยู่ในสภาพที่สามารถใช้งานได้ ดังภาพที่ 12

รูปภาพที่ 12 ห้องน้ำบริการนักท่องเที่ยว ศูนย์วัฒนธรรมไทดำ

ที่มา: บันทึกภาพโดยผู้วิจัย บันทึกเมื่อวันที่ 5 มิถุนายน พ.ศ.2565

ภายหลังการดำเนินโครงการ OTOP นวัตกรรมทำให้หมู่บ้านไทดำบ้านนาป่าหนาดเป็นที่รู้จักมากขึ้นในชื่อ “หมู่บ้านวัฒนธรรมไทดำบ้านนาป่าหนาด” ผ่านการประชาสัมพันธ์ของหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการทำสื่อโฆษณาและการประชาสัมพันธ์ออนไลน์ของ องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (อพท.) และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.)

“การดำเนินโครงการตามโครงการชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตกรรม ทำให้ชาวไทดำได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกในลักษณะของการจ้างผลิตสินค้า แม้ไม่ได้ให้งบประมาณมาบริหารจัดการเองโดยตรงแต่ในภาพรวมทำให้เกิดการมีงานทำในกลุ่มของสตรีวัยกลางคน และผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นกลุ่มที่ไม่ได้เป็นแรงงานหลักในการทำการเกษตรภายในชุมชน และเป็นช่องทางให้ครัวเรือนมีรายได้เสริมในช่วงที่นอกฤดูการทำเกษตร” (ธรรมบุญ ภาคฐป, สัมภาษณ์เมื่อ 21 พฤษภาคม พ.ศ.2565)

การดำเนินโครงการ OTOP นวัตกรรมยังทำให้เกิดการรวมกลุ่มใหม่ ๆ ขึ้นภายในชุมชน มีการจัดองค์กรที่เข้มแข็งขึ้น และมีกิจกรรมใหม่ ๆ เพื่อการท่องเที่ยวมากขึ้น ตัวอย่างกลุ่มที่เพิ่มขึ้นได้แก่ กลุ่มทำอาหารไทดำ กลุ่มการแสดง กลุ่มโฮมสเตย์ชุมชน (เพชรตะบอง ไพศุณย์, สัมภาษณ์เมื่อ 5 มิถุนายน พ.ศ. 2565) ทำให้แรงงานอยู่ในชุมชน จากเดิมที่ต้องออกไปหางานทำต่างพื้นที่ก็เข้ามาผลิตสินค้าในวิสาหกิจชุมชนทำให้ครอบครัวได้อยู่พร้อมหน้าพร้อมตาส่งผลให้คนในชุมชนมีขวัญและกำลังใจที่ดี

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

“ได้ทำงานอยู่บ้านกับลูกหลานมันก็มีกำลังใจที่ดี ว่างก็ทำงาน เหนื่อยก็ได้พัก ทำงานเป็นนายตัวเอง มีอิสระ แต่ก็รับผิดชอบงานที่ได้รับมาให้เสร็จนะ” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 3, สัมภาษณ์เมื่อ 5 มิถุนายน 2565)

นอกจากนี้เมื่อมีนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวในชุมชนทำให้ชุมชนมีรายได้จากการจัดท่องเที่ยวทั้งการให้บริการที่พัก อาหาร การแสดง มีการประสานงานกับหน่วยงานภายนอก เช่น บริษัททัวร์เพื่อนำนักท่องเที่ยวกลุ่มใหญ่เข้ามาในชุมชน เกิดกลุ่มธุรกิจใหม่ในชุมชน เช่น รถเหมาบริการพาไปเยี่ยมชมสถานที่ต่าง ๆ ภายในชุมชนวัฒนธรรมไทดำ (รถอีแต๊ก) กลุ่มผู้ประกอบการธุรกิจโฮมสเตย์และการเกิดฝ่ายโฆษณาและการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวชุมชนร่วมกับททท. เทศบาลตำบลเขาแก้วและองค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

สำนักงานพื้นที่พิเศษ 5 รับผิดชอบพื้นที่เขตพัฒนาการท่องเที่ยววิถีชีวิตลุ่มแม่น้ำโขง (ธรรมนูญภาครูป, สัมภาษณ์เมื่อ 21 พฤษภาคม พ.ศ.2565)

นอกจากนี้ในการผลิตชิ้นกลางน้ำยังเกิดการต่อยอดผลิตภัณฑ์โดยพัฒนาจากความเชื่อดั้งเดิมของชาวไทดำ เช่น การนำตุ้มนกตุ้มหนูมาพัฒนาต่อยอดเป็นโคมไฟเพื่อใช้ในการตกแต่งสถานที่ต่าง ๆ การนำหัวใจไทดำทำเป็นเข็มกลัดติดที่อกเสื้อนักท่องเที่ยวเพื่อเป็นสิ่งแสดงแทนความยินดีต้อนรับนักท่องเที่ยวหมู่บ้านวัฒนธรรมไทดำ การทอผ้าที่มีสีสันและลายผ้าที่หลากหลายมากขึ้นโดยใช้สีสังสไต โดดเด่นเป็นสีพื้นแทนการใช้สีดำแบบไทดำเดิม การเพิ่มลายผ้าทอใหม่ขึ้นมาโดยการประยุกต์จากลายเก่า เช่น การทอผ้าฝ้ายลายสายฝน การทอลายนางหาญ สลับยกขีด การทอผ้าไหมด้วยเทคนิคการทอพิเศษผสมดินโลหะสีทอง ผ้าชิ้นใหม่หลายพญานาค และอื่นๆ เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เลือกซื้อ ดังสะท้อนจากบทสัมภาษณ์ต่อไปนี้

“OTOP นวัตกรรมทำให้เกิดการนำสินค้าชุมชนมาผลิตใหม่ต่อยอดของเดิม เช่น การนำตุ้มนกตุ้มหนูมาประยุกต์ทำเป็นโคมไฟ เอามะกอกน้อยมาทำเป็นที่คล้องคอแทนพวงมาลัยสำหรับต้อนรับลูกค้า การเอาหัวใจไทดำมาทำเป็นที่คล้องคอเสื้อให้นักท่องเที่ยวที่มาเยือน การย้อมสีผ้าให้มีสีสันมากขึ้นเพื่อขายนักท่องเที่ยว” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2, สัมภาษณ์เมื่อ 5 มิถุนายน 2565)

“สินค้าที่ผลิตในชุมชนก็มีการพัฒนาขึ้นแปลกไปจากเดิม เช่น การเอาหลอดไฟใส่เข้าไปในตุ้มนกตุ้มหนูซึ่งแต่เดิมเป็นลักษณะคล้ายกล่องขนาดเล็กและไม่มีหลอดไฟ ก็เอามาทำเพิ่มให้ใหญ่ขึ้นและเอาหลอดไฟใส่ใช้ประโยชน์และก็มีเอกลักษณ์ไทดำเป็นเหมือนโคมไฟ” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1, สัมภาษณ์เมื่อ 21 พฤษภาคม 2565)

จากการเก็บข้อมูลพบว่า ผ้าทอมือเป็นสินค้าที่สร้างรายได้ให้กับชุมชนมากที่สุด ซึ่งเป็นสินค้าที่ได้รับผลประโยชน์โดยตรงจากการดำเนินโครงการ OTOP นวัตกรรม โดยเฉพาะการที่นักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยว มาเห็นสินค้าที่มีความเป็นอัตลักษณ์ สวยงาม มีความโดดเด่น ความสะดวกของเส้นฝ้ายเส้นใหม่ที่ทอโดยช่างฝีมือของชุมชน สามารถซื้อมากลับไปเป็นของขวัญได้ ทำให้เกิดการบอกต่อกันภายในกลุ่ม ทำให้ผ้าทอมือทั้งผ้าไหมและผ้าฝ้ายของไทดำเป็นที่รู้จักในวงกว้างในส่วนผ้าทอแบบต่าง ๆ มีราคาแตกต่างกันออกไปตามวัตถุดิบและลวดลาย ดังนี้

ตารางที่ 3 แสดงรายการสินค้าประเภทผ้าทอมือจำหน่ายโดยเฮือนอ้ายเอ๋ม

สินค้า	ราคาต่อผืน(บาท)
ชี้นฝ้ายลายแดงโม	1,200
ผ้าฝ้ายลายนางหาญ	3,900
ผ้าฝ้ายลายนางหาญ ขิดขาวเหลือง	4,200
ผ้าไหมลายนาคน้อย	4,900
สินค้า	ราคาต่อผืน(บาท)
ผ้าไหมลายนางหาญ	5,600
ผ้าชี้นไหมลายพญานาค	12,000

จากตารางแสดงรายการสินค้าประเภทผ้าทอมือจำหน่ายโดยเฮือนอ้ายเอ๋ม ชี้นฝ้ายลายแดงโม ผ้าฝ้ายลายนางหาญ มีราคาใกล้เคียงกับช่วงก่อน OTOP นวัตกรรมี แม้ว่าต้นทุนการผลิตจะสูงขึ้น ซึ่งปัจจัยที่ทำให้ราคาเปลี่ยนแปลงไปคือ ต้นทุนในการผลิตสินค้า เช่น ค่ามือคนทอผ้า ค่าฝ้ายที่นำมาใช้ เป็นต้น ซึ่งเป็นผลมาจากค่าครองชีพสูงขึ้น (สำลาน กรมทอง, สัมภาษณ์เมื่อ 22 พฤษภาคม 2565) ในขณะที่ผ้าไหมลายนาคน้อย ผ้าไหมลายนางหาญ ผ้าชี้นไหมลายพญานาค เป็นสินค้าที่มีราคาแพงและเป็นสินค้าใหม่ที่ได้รับการประยุกต์ให้หลากหลายเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้บริโภค โดยลายและวัตถุดิบทั้งหมดถูกคิดค้นและจำหน่ายมาตั้งแต่ช่วงก่อนปี พ.ศ. 2561 ซึ่งเป็นช่วงการดำเนินโครงการ OTOP นวัตกรรมี

ก่อนดำเนินโครงการนักท่องเที่ยวไม่ได้เข้าถึงสถานที่ท่องเที่ยวทั้งหมด เนื่องจากขาดการประชาสัมพันธ์ที่ดีทำให้เข้าใจว่าการเข้าชมสถานที่ใดสถานที่หนึ่งคือหมู่บ้านวัฒนธรรมไทดำทั้งหมด ภายหลังกการดำเนินโครงการ OTOP นวัตกรรมีมีการส่งชาวไทดำในพื้นที่ไปอบรม ทำให้เห็น OTOP ของพื้นที่อื่นๆ เกิดการนำองค์ความรู้มาพัฒนาต่อยอด และการพัฒนาชุมชนโดยการเชื่อมโยงจุดท่องเที่ยวทุกจุดทำให้นักท่องเที่ยวได้ศึกษาวิถีชีวิต อัตลักษณ์ไทดำได้หลากหลาย เกิดการสื่อสารและแลกเปลี่ยนกันระหว่างกลุ่มไทดำและนักท่องเที่ยวที่ดีขึ้น นอกจากนี้ยังมีความเปลี่ยนแปลงในเรื่องช่องทางการจัดจำหน่ายสินค้าการส่งสินค้าไปขายนอกพื้นที่เพียงอย่างเดียว มาเป็นการใช้สื่อออนไลน์ เช่น การขายผลิตภัณฑ์ผ่าน Shopee และ เพจเฮือนอ้าย เอ๋ม แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาคนไทดำ ผ้าทอมือนางหาญ วิถีชีวิตไทดำในการโปรโมทและจำหน่ายสินค้า เนื่องจากลูกค้ามีลักษณะเป็นกลุ่มเฉพาะที่มีกำลังซื้อปานกลาง - มาก ซึ่งแตกต่างจากของที่ระลึก

ที่จำหน่ายทั่วไปในหมู่บ้านซึ่งมีราคาอยู่ที่ 150 - 300 บาท ช่วยให้ชุมชนยังขายสินค้าในช่วงโควิดที่ไม่มีนักท่องเที่ยวเข้ามาในพื้นที่แต่รายได้ลดลงเมื่อเปรียบเทียบกับช่วงก่อนการแพร่กระจายของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 เป็นต้น

เมื่อวิเคราะห์ปัจจัยต้นน้ำได้แก่ ทรัพยากรและศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว ลักษณะขององค์กร ประสบการณ์และการปฏิบัติหน้าที่ของบุคลากร การขนส่งเพื่อเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ช่วงก่อนและหลังการดำเนินโครงการฯ พบว่า ศูนย์วัฒนธรรมมรดกไทดำ บ้านนาป่าหนาด วิสาหกิจชุมชนผ้าทอมือเป็นสิ่งเดิมที่มีอยู่แล้ว เมื่อมีโครงการ OTOP นวัตกรรม ทำให้เกิดการรวมกลุ่มกันในลักษณะของวิสาหกิจชุมชนเพื่อการผลิตสินค้า ควบคุมมาตรฐานสินค้าเพื่อจำหน่ายแก่นักท่องเที่ยวทั้งที่เป็นรายได้หลักและรายได้เสริม

“คณะกรรมการไม่ได้มีการประชุมติดตามต่อเนื่อง พอมีโครงการเข้ามาถึงจะมีการนัดประชุมคณะกรรมการชุมชน พอจะใช้ข้อมูลก็มาประเมินแล้วก็หายไปไม่ได้มีแจ้งผลการประเมินไม่มีการติดตามผล” (สุทธิสถาน นามทอง, สัมภาษณ์ 5 มิถุนายน พ.ศ.2565)

ส่วนปัจจัยกลางน้ำ ได้แก่ การจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ่านศูนย์กระจายสินค้าเป็นแนวทางปฏิบัติแบบเดิมที่ทำกันมา ไม่ได้มีการประชาสัมพันธ์มากนัก แต่เมื่อมีโครงการ OTOP นวัตกรรมทำให้เห็นปัญหาว่าคนในชุมชนยังขาดความรู้เรื่องการทำการตลาด การพัฒนาผลิตภัณฑ์ช่องทางการจำหน่ายสินค้า เมื่อผลิตสินค้าเสร็จก็นำไปวางขายที่ศูนย์กระจายสินค้าใกล้ชุมชน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงเข้ามาช่วยเหลือในการทำประชาสัมพันธ์ให้ความรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการโฮมสเตย์ การจัดการท่องเที่ยวในชุมชนอย่างยั่งยืน

และปัจจัยปลายน้ำ เดิมหมู่บ้านไทดำบ้านนาป่าหนาดเป็นเพียงทางผ่านสำหรับนักท่องเที่ยวที่จะเดินทางไปเที่ยวถนนคนเดินริมโขงของอำเภอเชียงคาน เดินทางมาเป็นกลุ่มเล็ก 4-10คน ทั้งกลุ่มเพื่อนและครอบครัว ไม่มีการนำเที่ยวแต่มีวิทยากรประจำศูนย์การเรียนรู้แต่ละจุด

มีอาหารไทดำจำหน่ายเป็นชุดสำหรับนั่งท่องเที่ยว แต่เมื่อมี OTOP นวัตกรรม ทำให้มีการเชื่อมโยงจุดท่องเที่ยวทุกจุดในชุมชนวัฒนธรรมไทดำภายใต้การบริหารงานของกลุ่มต่างๆในชุมชน

จากที่ได้เก็บข้อมูลจากผู้ให้สัมภาษณ์ พบว่า การเข้าโครงการทำให้ชาวไทดำเป็นที่รู้จักของผู้ที่อาศัยนอกพื้นที่ทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติมากขึ้น

“เมื่อก่อนไม่มั่นใจ ไม่อยากแต่งตัวแบบไทดำมันแปลกไม่เหมือนคนอื่นทั่วไป แต่พอมี OTOP นวัตกรรม ทำให้คนมาท่องเที่ยวในชุมชน คนก็รู้จักไทดำ แต่งตัวเป็นกลุ่มมันก็สวยดี เราก็กล้าจะแต่งตัวแบบไทดำออกไปข้างนอก คนก็เห็นว่าแปลกดีก็อยากเข้ามาถ่ายรูปด้วยก็มี” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 3, สัมภาษณ์เมื่อ 5 มิถุนายน 2565) สามารถสรุปได้ดังตาราง

ตารางที่ 4 แสดงข้อมูลก่อนและหลังการดำเนินโครงการชุมชนท่องเที่ยว OTOPI นวัตกรรมต่อเศรษฐกิจในชุมชนไทดำบ้านนาป่าหนาด ดังนี้

	ก่อนดำเนินโครงการ	หลังดำเนินโครงการ
ต้นน้ำ	<ul style="list-style-type: none"> ชาวไทดำมีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย แต่เดิมทุกบ้านทอผ้าใช้เอง เมื่อเหลือจึงทอและนำมาขายในพื้นที่ศูนย์วัฒนธรรมตมไทดำ บ้านนาป่าหนาดเพื่อหารายได้เสริมนอกจากการทำเกษตรกรรมโดยส่วนมากจะเป็นแม่บ้าน ผู้สูงอายุและผู้ที่อยู่นอกภาคการเกษตร 	<ul style="list-style-type: none"> การรวมกลุ่มกันในลักษณะของวิสาหกิจชุมชนเพื่อการผลิตสินค้าจำหน่ายแก่นักท่องเที่ยวทั้งที่เป็นรายได้หลักและรายได้เสริม
	<ul style="list-style-type: none"> รูปแบบองค์กรยังมีกลุ่มบริหารจัดการงานเพียงไม่กี่กลุ่ม ไม่มีโครงสร้างชัดเจน 	<ul style="list-style-type: none"> เกิดการรวมกลุ่มใหม่ ๆ ขึ้นภายในชุมชน ธุรกิจใหม่ และการประสานความร่วมมือจากหน่วยงานภายนอก
กลางน้ำ	<ul style="list-style-type: none"> คนในชุมชนยังขาดความรู้เรื่องการทำการตลาด การพัฒนาผลิตภัณฑ์ ช่องทางการจำหน่ายสินค้า เมื่อผลิตสินค้าเสร็จก็นำไปวางขายที่ศูนย์กระจายสินค้าใกล้ชุมชน 	<ul style="list-style-type: none"> ชาวไทดำได้รับการส่งเสริมให้ออกไปดูงาน OTOPI นอกพื้นที่ ทำให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ในการต่อยอดผลิตภัณฑ์ชุมชน การมีเครือข่ายความสัมพันธ์ที่เป็นประโยชน์ต่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้การจัดการท่องเที่ยวชุมชนเชิงวัฒนธรรม เกิดการประชาสัมพันธ์ออนไลน์
ปลายน้ำ	<ul style="list-style-type: none"> นักท่องเที่ยวเดินทางมาท่องเที่ยวด้วยรถยนต์ส่วนตัวเป็นกลุ่ม 	<ul style="list-style-type: none"> นักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น มีการจัดทัวร์มาท่องเที่ยว มีรถอู่แท็กซี่บริการพา

	ก่อนดำเนินโครงการ	หลังดำเนินโครงการ
	<p>ประมาณ 4-10 คน เส้นทางคมนาคมในหมู่บ้านยังไม่สะดวก</p> <ul style="list-style-type: none"> • บ้ายบอกเส้นทางการเดินทางมีจำนวนน้อย • ไม่มีการนำเที่ยวแต่มีวิทยากรประจำศูนย์การเรียนรู้แต่ละจุด • มีอาหารไทดำจำหน่ายเป็นชุดสำหรับนั่งท่องเที่ยว 	<p>นักท่องเที่ยวชมศูนย์ต่างๆ ในหมู่บ้านวัฒนธรรมไทดำ</p> <ul style="list-style-type: none"> • มีการปรับปรุงบ้ายบอกเส้นทางเป็นระยะ สามารถสังเกตได้ง่ายขึ้น • มีอาหารไทดำจำหน่ายเป็นชุดสำหรับนั่งท่องเที่ยว • มีการจัด workshop ทำตุ้มนกตุ้มหนู และหัวใจไทดำ เป็นต้น
	<ul style="list-style-type: none"> • นักท่องเที่ยวไม่ได้เข้าถึงสถานที่ท่องเที่ยวทั้งหมด ไปเยี่ยมชมที่ได้ที่หนึ่งแล้วก็เดินทางมุ่งหน้าสู่ถนนคนเดินเชียงคาน 	<ul style="list-style-type: none"> • มีการเชื่อมโยงจุดท่องเที่ยวทุกจุดในชุมชนวัฒนธรรมไทดำภายใต้การบริหารงานของกลุ่มต่างๆ ในชุมชน
	<ul style="list-style-type: none"> • ชาวไทดำมองว่าการแต่งกายแบบไทดำ การใช้ภาษาไทดำเป็นเรื่องน่าอาย ไม่กล้าแสดงตัวตน การแต่งกายแบบไทดำ การใช้ภาษาไทดำสื่อสารกันในพื้นที่สาธารณะ 	<ul style="list-style-type: none"> • รู้สึกภาคภูมิใจในชาติพันธุ์ ไปไหนก็เป็นที่รู้จัก รู้สึกมีตัวตนในสังคม

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผู้ศึกษามีข้อสังเกตเกี่ยวกับเศรษฐกิจชุมชนไทดำ ดังนี้

1. ในชุมชนไม่มีการเก็บข้อมูลจำนวนนักท่องเที่ยวที่มาเข้าพักอย่างเป็นระบบ ปัจจุบันเก็บข้อมูลจากการให้นักท่องเที่ยวลงชื่อในสมุดเยี่ยมชมทำให้ข้อมูลคลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง ไม่มีการเก็บข้อมูลและการแบ่งปันข้อมูลร่วมกันระหว่างกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในบ้านนาป่าหนาดเนื่องจากความขัดแย้งระหว่างกลุ่มที่ไม่รุนแรง ทำให้มีข้อจำกัดในการวิเคราะห์ข้อมูล เนื่องจากไม่มีข้อมูลกลางที่ใช้อ้างอิง
2. ไม่มีการทำบัญชีรายรับรายจ่ายครัวเรือนอย่างจริงจัง และขาดความสม่ำเสมอ

รูปภาพที่ 13 สินค้าจากนอกพื้นที่หมู่บ้านวางจำหน่ายที่ บ้านพิพิธภัณฑ์ไทดำบ้านนาป่าหนาด
บ้านนาป่าหนาด

ที่มา: บันทึกภาพโดยผู้วิจัย บันทึกเมื่อวันที่ 5 มิถุนายน พ.ศ.2565

4.3.2 ผลกระทบด้านรายได้

แม้ว่ารายได้จากการดำเนินงานตามโครงการชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถีมีแนวโน้มลดลงซึ่งเป็นผลกระทบโดยตรงจากโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019

ทำให้รัฐออกมาตรการต่าง ๆ เพื่อป้องกันและควบคุมไม่ให้เกิดการแพร่ระบาดของโรคไปยังพื้นที่อื่น ซึ่งส่งผลกระทบโดยตรงกับธุรกิจการท่องเที่ยวและโรงแรม ทำให้รายได้จากการดำเนินโครงการ OTOP นวัตวิถีลดลงอย่างไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้เป็นผลให้เศรษฐกิจชะลอตัว เมื่อพิจารณาจากข้อมูลทำให้สามารถสรุปได้ว่าชาวไทดำบ้านนาป่าหนาดมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการเข้าร่วมโครงการ OTOP นวัตวิถี ซึ่งเป็นรายได้จากการดำเนินงานตามโครงการชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี ในปี พ.ศ. 2561 จำนวน 1,876,595 บาท และมีรายได้จากการดำเนินโครงการฯ ในปี พ.ศ.2562 จำนวน 828,800 บาท ประกอบกับวัตถุประสงค์ของโครงการในการที่จะสนับสนุนและส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาสินค้าของชุมชน เกิดการจ้างงานภายในชุมชนทำให้ผู้ที่ไม่ได้มีอาชีพมีงานทำ พอมีรายได้เลี้ยงตนเอง หรืออาจเปิดโอกาสให้ชาวไทดำได้มีอาชีพเสริม โครงการ OTOP นวัตวิถีจึงเป็นช่องทางหนึ่งในการสร้างรายได้เท่านั้น ซึ่งการลดลงของรายได้ในปี พ.ศ. 2562 นั้น หมายความว่ายังมีรายได้แต่มีในจำนวนที่ลดลงเมื่อเปรียบเทียบกับปีพ.ศ. 2561ซึ่งเป็นช่วงเวลาก่อนที่จะเกิดการระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 อย่างรุนแรง ส่วนรายได้จากทางอื่น ได้แก่ การทำเกษตรกรรม การรับจ้างทั่วไป และอื่น ๆ ซึ่งยังคงดำเนินไปในช่วงของการระบาดของ

โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 จึงไม่สามารถสรุปได้ว่าโครงการ OTOP นวัตกรรมที่ประสบความสำเร็จในการสร้างผลกระทบเชิงบวกต่อเศรษฐกิจของชุมชนมากนักน้อยเพียงใด

โดยภายหลังจากดำเนินโครงการ OTOP นวัตกรรมส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านการผลิตและจำหน่ายเสื้อผ้าและผ้าทอมือ ที่มีการผลิตใช้วัตถุดิบในการผลิตสินค้าที่หลากหลายมากขึ้น เช่น มีการนำเส้นไหมมาทอเป็นเสื้อผ้า ยังคงเป็นผ้าลายแดงโมและลายนางหาญเป็นหลัก โดยทอจำหน่ายเป็นผืน มีสีสันและความสวยงามแปลกไปจากเสื้อผ้าที่ตัดดั้งเดิมเพื่อจำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวในชุมชนและการนำเอาไปขายตามงานแสดงสินค้าต่าง ๆ เป็นต้น

“การลดลงของรายได้ว่าเป็นเพราะสถานการณ์โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ทำให้นักท่องเที่ยวลดลง รายได้จึงลดลง แต่ก็ยังมีรายได้ที่มาจากส่วนอื่น เช่น การทำเกษตร การรับจ้างทั่วไป” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 3, สัมภาษณ์เมื่อ 5 มิถุนายน 2565)

อย่างไรก็ตามแม้ว่าจะมีการลดลงของรายได้จากปัจจัยดังกล่าวข้างต้นแต่การเข้ามาของโครงการ OTOP นวัตกรรมก็ได้สร้างและพัฒนาฝีมือของแรงงานในพื้นที่สอดคล้องกับแนวคิดวงจรความยั่งยืนด้านการพัฒนาสังคมที่ยั่งยืนด้วยการลงทุนพัฒนาทักษะของคน ยกกระดับสมรรถภาพเพื่อสร้างสังคมแห่งการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในอนาคต ชาวบ้านในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการจัดสรรและบริหาร สถานที่ ทรัพยากรทางธรรมชาติและวัฒนธรรมของชุมชนที่ตนเองอยู่อาศัยซึ่งจะก่อให้เกิดการพัฒนาโดยพึ่งพาชุมชนมากกว่าการที่จะรอความช่วยเหลือจากรัฐเพียงอย่างเดียว

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 5 แสดงรายได้ชุมชนบ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย ตั้งแต่เดือนมิถุนายน พ.ศ. 2561 ถึง เดือนกันยายน พ.ศ. 2562 จำแนกตามประเภทที่มาของรายได้ ดังนี้

	ผลิตภัณฑ์		ที่พัก		อาหารและเครื่องดื่ม		กิจกรรมบริการการท่องเที่ยว		
	2561	2562	2561	2562	2561	2562	2561	2562	
มิถุนายน	80,000				5,620		8,000		
กรกฎาคม	300,000		167,600		500,000		50,000		
สิงหาคม	25,000		30,000		15,000		8,000		
กันยายน	15,900				27,900		8,000		
ตุลาคม	46,500		118,510		183,765		40,800		
พฤศจิกายน	23,000		40,000		25,000		20,000		

	ผลิตภัณฑ์		ที่พัก		อาหารและ เครื่องดื่ม		กิจกรรมบริการการ ท่องเที่ยว		
	2561	2562	2561	2562	2561	2562	2561	2562	
ธันวาคม	35,000		50,000		30,000		23,000		
มกราคม		45,000		60,000		32,000		25,000	
กุมภาพันธ์		38,000		53,000		25,000		22,000	
มีนาคม		27,000		36,000		18,000		20,000	
เมษายน		26,500		35,000		17,000		15,000	
พฤษภาคม		25,000		34,000		16,800		14,500	
มิถุนายน		26,000		15,000		12,000		12,000	
กรกฎาคม		25,000		13,000		10,000		10,000	
สิงหาคม		30,000		15,000		15,000		2,000	
กันยายน		25,000		15,500		15,500		3,000	
รายได้จำแนก รายปี	525,400	267,500	406,110	276,500	787,285	161,300	157,800	123,500	

	ผลิตภัณฑ์		ที่พัก		อาหารและ เครื่องดื่ม		กิจกรรมบริการการ ท่องเที่ยว		
	2561	2562	2561	2562	2561	2562	2561	2562	
ส่วนต่าง รายได้จำแนก ตามประเภท ผลิตภัณฑ์เมื่อ เทียบระหว่าง ปี 2561 และ 2562		- 257,900		- 129,610		- 625,985		-34,300	
รายได้รวม ปี 2561									1,876,595
รายได้รวม ปี 2562									828,800
ส่วนต่าง รายได้รวมทุก ผลิตภัณฑ์เมื่อ เทียบระหว่าง ปี 2561 และ 2562									- 1,047,795

ที่มา: แบบสรุปผลการดำเนินงานโครงการชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถีของชุมชนบ้านนาป่า
หนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

จากตารางที่ 3 แสดงรายได้ชาวไทยตำบลบ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน
จังหวัดเลย ตั้งแต่เดือนมิถุนายน พ.ศ. 2561 ถึง เดือนกันยายน พ.ศ. 2562 จำแนกตามประเภท
ที่มาของรายได้ พบว่า

มีรายได้จากการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ ปี พ.ศ. 2561 รวม 525,400 บาท และปี พ.ศ. 2562
รวม 267,500 บาท รายได้ลดลง 257,900 บาท

รายได้จากการให้บริการที่พัก ปี พ.ศ. 2561 รวม 406,110 บาท และปี พ.ศ. 2562 รวม
276,500 บาท รายได้ลดลง 129,610 บาท

รายได้จากการจำหน่ายอาหารและเครื่องดื่ม ปี พ.ศ. 2561 รวม 787,285 บาท ปี พ.ศ.
2562 รวม 161,300 บาท รายได้ลดลง 625,985 บาท

รายได้จากกิจกรรมบริการการท่องเที่ยว ปี พ.ศ. 2561 รวม 157,800 บาท ปี พ.ศ. 2562
รวม 123,500 บาท รายได้ลดลง 34,300 บาท

โดยรวมชาวไทดำหมู่บ้านนาป่าหนาดมีรายได้ในปีพ.ศ. 2561 ทั้งสิ้น 1,876,595 บาท และรายได้รวมปี 2562 ทั้งสิ้น 828,800 บาท ลดลงจากปี 2561 จำนวน 1,047,795 บาท โดยที่รายได้ที่ลดลงเรียงตามลำดับจากมากไปน้อย ดังนี้ จากการจำหน่ายอาหารและเครื่องดื่มลดลงมากที่สุด และรายได้จากการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ รายได้จากการให้บริการที่พัก กิจกรรมบริการการท่องเที่ยว ลดลงตามลำดับ

4.4 ผลกระทบทางสังคมของโครงการชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถีต่อชุมชนไทดำ

“การดำเนินโครงการ OTOP นวัตวิถียังทำให้เกิดการรวมกลุ่มใหม่ ๆ ขึ้นภายในชุมชน มีการจัดองค์กรที่เข้มแข็งขึ้น และมีกิจกรรมใหม่ๆ เพื่อการท่องเที่ยวมากขึ้น ตัวอย่างกลุ่มที่เพิ่มขึ้นได้แก่ กลุ่มทำอาหารไทดำ กลุ่มการแสดง กลุ่มโฮมสเตย์ชุมชน” (สุทธิสถาน นามทอง, สัมภาษณ์ 21 พฤษภาคม พ.ศ.2565)

จากบทสัมภาษณ์ข้างต้น จะเห็นได้ว่าผลกระทบทางสังคมของ OTOP นวัตวิถีต่อชุมชนไทดำ คือเรื่องของการรวมกลุ่ม ในอดีตการจัดการภายในหมู่บ้านจะเป็นไปตามการกำหนดของผู้นำซึ่งสืบเชื้อสายมาจากเจ้าเมือง เป็นผู้ที่ได้รับสืบทอดต่อกันมาจากต้นตระกูลไทดำ ไม่ได้มีโครงสร้างชัดเจน มีการจัดตั้งกลุ่มบริหารงานโดยให้ผู้นำตระกูลเป็นผู้บริหารจัดการ ต่อมาเริ่มมีการเลือกคณะกรรมการกลุ่มโดยใช้มติส่วนมากของสมาชิก เพื่อบริหารจัดการงานต่าง ๆ ของกลุ่มให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย โครงสร้างการบริหารจัดการองค์กรของชาวไทดำก่อนที่จะเข้าร่วมโครงการ OTOP นวัตวิถีแบ่งเป็น 3 กลุ่มตามศูนย์วัฒนธรรมตนไทดำ บ้านนาป่าหนาด ซึ่งหลังจากเข้าร่วมโครงการ OTOP การแบ่งโครงสร้างกลุ่มมีการแยกตัวออกจากกันชัดขึ้นในลักษณะของการบริหารเฉพาะในส่วนที่กลุ่มตนเองรับผิดชอบ

นอกจากนี้ โครงการชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี ยังทำให้เกิดการถ่ายทอดองค์ความรู้ระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชนมากขึ้น เช่น การอบรมการทำธุรกิจโฮมสเตย์ เช่น การจัดอบรมการบริหารธุรกิจโฮมสเตย์โดยมหาวิทยาลัยราชภัฏเลยแก่เจ้าบ้านที่มีความสนใจที่จะทำโฮมสเตย์สำหรับนักท่องเที่ยว เป็นต้น และการเปลี่ยนแปลงด้านกำลังแรงงานจากเดินที่ชาวไทดำเดินทางออกนอกพื้นที่ไปหางานทำทำให้ชาวไทดำในพื้นที่เข้ามามีส่วนร่วมในการช่วยกันในการพัฒนาชุมชนและมีความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชนร่วมกันมากขึ้นอีกด้วย

“บ้านเราอุดมสมบูรณ์ แต่มันก็จะมีแต่ภาคการเกษตร ญาติกันที่เมื่อก่อนทำเกษตรด้วยกันก็ออกไปรับจ้างทำงานที่ต่างอำเภอช่วงที่ไม่ทำการเกษตร พอมีโครงการนี้ก็ทำให้คนมีงานอยู่นอกช่วงการทำเกษตรก็มีรายได้ เขาก็กลับมา ครอบครัวก็ได้อยู่ด้วยกัน มีความสุข” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 4, สัมภาษณ์เมื่อ 22 พฤษภาคม 2565)

การดำเนินโครงการ OTOP นวัตกรรมนอกจากจะทำให้การบริหารศูนย์เรียนรู้วัฒนธรรมมีโครงสร้างที่ชัดเจนขึ้นจากเดิมอาศัยการเลือกตามตระกูลมาเป็นเลือกจากความสามารถในการบริหารและทำงานร่วมกันระหว่างกลุ่ม เช่น

“สมาชิกกลุ่ม/เครือข่ายฯ ขาดทักษะ ในการทำงาน การบริหารจัดการกลุ่มและการทำงานร่วมกันเป็นหมู่คณะ ต่างคนต่างทำ มือใคร ยาวสาวได้สาวเอา ไม่เคารพเชื่อมั่นต่อกัน และขาด การประสานงานในการทำงานที่เป็นระบบร่วมกัน ไม่มีส่วนร่วมในการเป็นตัวแทนร่วมในกลไก กรรมการของรัฐ เอกชนและภาคอื่น กลไก โครงสร้างบริหารยังมีความสับสน ระหว่าง กรรมการบริหารศูนย์และกลุ่ม ท่องเที่ยวฯ ขาดเอกภาพในการทำงานร่วมกัน” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 3, สัมภาษณ์เมื่อ 5 มิถุนายน 2565)

“OTOP นวัตกรรม ทำให้โครงสร้างการบริหารจัดการทางวัฒนธรรมของชุมชนเปลี่ยนไปจากเดิมที่เป็นผู้สืบทอดกลุ่มเดี่ยวดูแลก็เริ่มมีการแบ่งหน้าที่กันเป็นกรรมการ เป็นการประสานงาน” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1, สัมภาษณ์เมื่อ 21 พฤษภาคม 2565)

นอกจากนี้ยังพบว่า การเข้ามาของโครงการ OTOP นวัตกรรมในชุมชน เป็นเหมือนการเข้ามาของผลประโยชน์จากภายนอกที่สมาชิกแต่ละคนในชุมชนจะได้รับส่วนแบ่งไม่เท่ากัน มากบ้าง น้อยบ้าง ดังนั้นแม้ว่าจะมีผลกระทบเชิงบวกในด้านของการเสริมความแข็งแกร่งของการรวมกลุ่ม และการมีโครงสร้างการแบ่งกลุ่มทางเศรษฐกิจที่ชัดเจนขึ้น แต่ในขณะเดียวกันก็ทำให้เกิดผลกระทบเชิงลบในด้านการแก่งแย่งและแข่งขัน ความไม่เข้าใจกันเนื่องจากการไม่มีการเปิดเผยข้อมูลระหว่างกลุ่มต่าง ๆ

“เมื่อมีผลประโยชน์ มีเงินเข้ามาเกี่ยวกับทำให้เกิดความน้อยเนื้อต่ำใจเวลาที่ไม่ได้รับจ้างทำงาน แต่ละคนก็จะมีกลุ่ม ขึ้นอยู่กับว่ากลุ่มไหนประสานงานกับหน่วยงานภายนอกได้” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 4, สัมภาษณ์เมื่อ 22 พฤษภาคม 2565) สอดคล้องกับ

“เงินที่เข้ามากลุ่มเอาไปจัดการ ไม่รู้ที่มาที่ไปของเงิน ตรวจสอบก็ไม่ได้” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1, สัมภาษณ์เมื่อ 21 พฤษภาคม 2565) และ

“เวลาที่ได้รับการประสานมาจากหน่วยงานภายนอก เช่น โรงแรมต้องการตุ้มหนักตุ้มหนู และโคมไฟสำหรับนำไปตกแต่งสถานที่อย่างละ 25 อัน รวมของที่ต้องผลิตเป็น 50 อัน ก็ต้องพยายามกระจายงานออกไปให้ทั่วถึง แต่มันเป็นไปไม่ได้ที่จะให้งานปริมาณนี้กับคน 50 คน เพราะหมายความว่าผลผลิตได้คนละ 1 ชิ้นงาน ได้ค่างานมา 150 บาท ก็อาจจะไม่คุ้ม ดังนั้นเมื่อมีงานลักษณะนี้ ก็จะต้องกระจายไปให้กลุ่มต่างๆในปริมาณที่ใกล้เคียงกันที่สุดแล้วให้กลุ่มไปจัดการบริหารงานเอง ดำเนินการงานที่จ้างให้สำเร็จลุล่วง ตามลักษณะ แบบ คุณสมบัติ เวลา และ มาตรฐานที่ผู้ว่าจ้างกำหนด และนำมาส่งเพื่อรับค่าตอบแทน ซึ่งในกลุ่มเองก็จะมีคนที่ไม่ได้ทำงาน เนื่องจากปริมาณงานน้อย ก็จะไม่ได้รับรายได้ในส่วนนี้ไป” (สุทธิสถาน นามทอง, สัมภาษณ์ 5 มิถุนายน พ.ศ.2565)

4.5 ผลกระทบโครงการชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถีต่อวัฒนธรรม

จากการสัมภาษณ์พบผลกระทบทางวัฒนธรรมของโครงการ OTOP นวัตวิถีต่อชุมชนไทดำ 2 ประการ ประการแรก การจัดวิทยากรให้ความรู้ จัดอาหารและโฮมสเตย์ ศูนย์วัฒนธรรมคนไทดำ บ้านพิพิธภักดีไทดำ วิชาหูกิจชุมชนผ้าทอมือ บ้านนาป่าหนาด เป็นกิจกรรมที่มีอยู่ก่อนการดำเนินโครงการ OTOP นวัตวิถี ที่อาศัยคนในชุมชนมาช่วยกันจัดให้แก่ผู้มาเยือนตามความสมัครใจ แต่เมื่อมีการดำเนินกิจกรรมตามโครงการชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถีส่งผลให้ชาวไทดำที่อาศัยอยู่ในพื้นที่บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย มีการรวมกลุ่มกันในลักษณะการเป็นสมาชิกศูนย์ฯ ไม่มีการจ่ายเงินค่าสมาชิกแรกเข้าเพื่อนำไปเป็นเงินเพื่อการบริหารจัดการ เมื่อการประชาสัมพันธ์ชุมชนโดยหน่วยงานภายนอกต่างๆที่ได้กล่าวไปแล้วนั้นเข้ามามีบทบาทมากขึ้นทำให้หมู่บ้านไทดำเป็นที่รู้จัก ก็เกิดความรู้สึกรักภาคภูมิใจในชาติพันธุ์ ทำให้ไทดำเป็นที่รู้จักของผู้ที่อาศัยนอกพื้นที่ทั้งชาวไทย และชาวต่างชาติในด้านการเป็นหมู่บ้านวัฒนธรรมไทดำแห่งเดียวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ทั้งเอกลักษณ์ด้านภาษา การแต่งกาย ความเชื่อดั้งเดิมของชาวไทดำ การประกอบพิธีกรรม การดำเนินชีวิตตามวิถีไทดำ

ผลกระทบทางวัฒนธรรมประการที่หนึ่ง พบว่าที่บ้านพิพิธภักดีไทดำบ้านนาป่าหนาดมีการนำสินค้าจากนอกพื้นที่เข้ามาขายปะปนกับสินค้าไทดำเช่น การรับเอาเสื้อเสื้อม้าฝ้ายจากนอก

พื้นที่มีสี่สันสวยงาม สดใสมากมาย(ภาพที่ 13) เพื่อให้สินค้ามีความหลากหลาย เอาใจนักท่องเที่ยว การนำผ้าทอมือสี่สันสวยงามมาจากชุมชนแล้วเอามาติดฉลากสินค้าไทดำ

อย่างไรก็ตาม วัฒนธรรมของชาวไทดำ ได้รับผลกระทบจากการเป็นชุมชนท่องเที่ยวมา ตั้งแต่ก่อนที่จะเข้าโครงการ OTOP นวัตกรรม และได้มีการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมหลาย ๆ อย่าง มาก่อนแล้วตามบริบทของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปซึ่งบางอย่างก็เกิดขึ้นเองเนื่องจากการเข้าสู่ สังคมสมัยใหม่และข้อจำกัดทางด้านพื้นที่ และไม่ได้มีสาเหตุโดยตรงจากการท่องเที่ยว

จากการเก็บข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก พบว่า ในภาพรวม ชาวไทดำมีทัศนคติเชิง บวกต่อโครงการ OTOP นวัตกรรมและไม่รู้สึกว่าจะทำให้เกิดผลกระทบต่อวัฒนธรรมไทดำ ในส่วนของการเปลี่ยนแปลงด้านการใช้ภาษาไทยและภาษากลางในการติดต่อสื่อสารกับนักท่องเที่ยวและผู้ มาเยือนก็เช่นกัน ชาวไทดำในพื้นที่มองว่าสิ่งที่เกิดขึ้นนี้เป็นกระบวนการในการพัฒนาและเรียนรู้ โดยเยาวชนชาวไทดำจะได้รับการสอนภาษาและใช้สื่อสารกับชาวไทดำด้วยกัน มีชาวไทดำส่วน น้อยที่สามารถอ่านและเขียนภาษาไทยได้ดี โดยส่วนมากจะสื่อสารได้ดีแต่เขียนและอ่านภาษาไทย ได้พอใช้ ข้อสังเกตเกี่ยวกับความสามารถในการอ่านและเขียนภาษาไทย ประการหนึ่งคือ ผู้สูงอายุชาวไทดำหลายคนมีความสามารถในการพูดและการสื่อสารภาษาไทยแต่ไม่สามารถ เขียนภาษาไทยได้ เช่นเดียวกันกับเยาวชนชาวไทดำส่วนมากในชุมชน

“การเกิดสิ่งใหม่ในชุมชนไม่ได้เปลี่ยนแปลงความเป็นไทดำ เพราะไทดำเป็นจิตวิญญาณ ไทดำที่นับถือผีก็ยังคงนับถืออยู่เหมือนเดิม ก็ยังมีการทำพิธีกรรมสืบต่อกันมาจนถึงทุกวันนี้ ผู้ ประกอบพิธีกรรมไทดำเองก็มีการสืบทอด แต่คนสนใจน้อยลง คนวัยหนุ่มสาวเขาออกไปข้างนอก แล้วก็ไม่ได้กลับกันมาอีกเลย” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1 สัมภาษณ์เมื่อ 21 พฤษภาคม 2565)

สอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของนางสำลาน กรมทอง และผู้ให้ข้อมูลคนที่ 4 ว่า

“OTOP นวัตกรรมไม่ทำให้วิถีชีวิตของไทดำเปลี่ยน เป็นแค่การเพิ่มผลิตภัณฑ์ที่ชุมชนผลิตให้ มีความหลากหลาย การทำของที่ระลึกที่อิงความเชื่อเดิมเป็นการต่อยอดเพื่อการจำหน่ายสินค้าที่ ตอบสนองความต้องการของลูกค้า ไทดำก็ยังคงเป็นไทดำอยู่ ส่วนที่รับข้างนอกเข้ามาขายก็เป็น เรื่องของการบริหารจัดการของกลุ่ม แต่มันก็ไม่ใช่ของไทดำตรงนี้ต้องยอมรับ” (สำลาน กรมทอง สัมภาษณ์เมื่อ 5 มิถุนายน 2565)

“สังคมมันเปลี่ยนแปลงไป วิถีชีวิตมันก็มีการเปลี่ยนแปลง สมัยก่อนชาวไทยดำปลูกบ้านมุงหลังคาด้วยต้นกก โครงบ้านทำด้วยไม้ไผ่ ไม่มีหน้าต่าง ใต้ถุนยกสูง แต่ปัจจุบันการสร้างบ้านก็ใช้วัสดุที่มั่นคงทนมากขึ้นแบบบ้านเป็นสากล บ้านชั้นเดียวธรรมดาเหมือนบ้านคนทั่วไป บ้านแบบไทดำเราก็อนุรักษ์ไว้ให้คนรุ่นหลังได้ศึกษาแต่ไม่มีสร้างบ้านแบบเก่ากันแล้ว”
(ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 4, สัมภาษณ์เมื่อ 22 พฤษภาคม 2565)

4.6 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับโครงการ

ถึงแม้ว่าในภาพรวมแล้วชาวไทยดำจะมีทัศนคติที่เป็นบวกต่อโครงการ OTOP นวัตกรรม แต่ก็มีข้อเสนอแนะบางประการ ได้แก่

ประการแรก ชุมชนมีความต้องการที่จะได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากภาครัฐในการปรับปรุงทัศนียภาพหมู่บ้านอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากมีข้อกังวลเกี่ยวกับการใช้วัสดุที่ไม่คงทนถาวรในการสร้างป้าย และตกแต่งสถานที่ทำให้เกิดการรื้อทิ้งและดูแลรักษาเมื่อไม่ได้รับงบประมาณมาใช้ในการปรับปรุงทัศนียภาพของชุมชน และจุดที่เน้นแหล่งท่องเที่ยว

“บ้านนาป่าขนาดใหญ่เป็นหมู่บ้านได้รับรางวัล OTOP นวัตกรรม ระดับประเทศ ศูนย์วัฒนธรรมไทดำฯ ไม่ได้ถูกพัฒนาศูนย์ไทดำฯ ระบบการบริการให้เป็นศูนย์ที่มีชีวิต ไม่ได้ปรับปรุงภูมิทัศน์ให้มีความสวยงามโดดเด่น ร่มรื่นอย่างต่อเนื่อง ที่นั่งพักผ่อนนักท่องเที่ยวที่จอดรถ ห้องน้ำ ยังไม่เพียงพอบริการที่จะให้บริการประชาชนให้เกิดความประทับใจ”
(สุทธิสถาน นามทอง, สัมภาษณ์ 5 มิถุนายน พ.ศ.2565)

ประการที่สอง เทศบาลตำบลเขาแก้วควรมีการรณรงค์ให้บ้านไทดำคงการมี “กาแล” หลังคาซึ่งแสดงถึงความเป็นไทดำซึ่งปัจจุบันเริ่มหายไปเนื่องจากการสร้างบ้านตามแบบแปลนสมัยใหม่ เช่น ภูมิปัญญาที่เป็นอัตลักษณ์ดั้งเดิมขาดหายไป ได้แก่ บ้านเรือนไทดำ ภาษาพูดภาษาเขียนไทดำ การปลูกฝ้าย การผลิตเส้นใยธรรมชาติในการทอ ผ้า การทำนาแบบวิถีดั้งเดิม ฟังตนเองที่เอื้อและ นำมาพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ยั่งยืน (ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน ศูนย์วัฒนธรรมชุมชนไทดำบ้านนาป่าขนาดใหญ่)

ประการที่สาม จากการศึกษาข้อมูลจากยุทธศาสตร์การบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน ศูนย์วัฒนธรรมชุมชนไทดำบ้านนาป่าขนาดใหญ่ พบว่ากลุ่ม/เครือข่ายฯ ยังไม่มีการนำข้อมูลมาประยุกต์ใช้ และยังไม่มีการสร้างระบบรวบรวม ข้อมูลเรื่องราวประวัติศาสตร์ความเป็นมาของ

ชุมชน ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ และ ศิลปวัฒนธรรมของไทยดำ ดังนั้นการดำเนินโครงการควรมีความต่อเนื่อง มีการติดตามผลและการเก็บข้อมูลเพื่อนำไปพัฒนาปรับปรุงการดำเนินโครงการในอนาคต

บทที่ 5

สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปผลการศึกษา

จากการศึกษาผลกระทบด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมจากโครงการชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี ศึกษากรณี หมู่บ้านวัฒนธรรมไทดำ บ้านนาป่าหนาด อำเภอเชียงคน จังหวัดเลย ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ตามแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview) เก็บข้อมูลจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการดำเนินโครงการ OTOP นวัตวิถีในพื้นที่หมู่บ้านไทดำ ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคน จังหวัดเลย ประกอบกับการรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิการศึกษาจาก เอกสารที่เกี่ยวข้อง พบว่า

ประการที่หนึ่ง ชาวไทดำมีการบริหารจัดการทางวัฒนธรรมอยู่ก่อนการนำโครงการ OTOP นวัตวิถีซึ่งเป็นนโยบายภาครัฐมาสู่การปฏิบัติ เช่น การรวมกลุ่มกันเพื่อขยายจากการผลิตและใช้ในครัวเรือนสู่การเป็นเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเพื่อสร้างรายได้ในลักษณะของการรวมกลุ่มสตรีทอผ้า นางหาญ (พื้นฟู) ในปีพ.ศ. 2528 การจัดการแสดงให้นักท่องเที่ยวได้ชมโดยเก็บค่าบริการตามแต่นักท่องเที่ยวจะให้ ต่อมาภายหลังการดำเนินโครงการ OTOP นวัตวิถี ได้มีการปรับปรุงการแสดง การบริการอาหารและที่พัก ให้มีความเหมาะสมกับนักท่องเที่ยวที่มาเยือนมากยิ่งขึ้น

ประการที่สอง ชาวไทดำส่วนใหญ่มองว่าการดำเนินโครงการ OTOP นวัตวิถี ทำให้ชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้น เกิดการรวมกลุ่มกันเพื่อพัฒนาอาชีพ เกิดธุรกิจใหม่ในชุมชน ได้แก่ การเพิ่มมูลค่าสินค้าจากความเชื่อไทดำ เช่น การนำตุ้มนกตุ้มหนูมาทำเป็นโคมไฟ จำหน่ายให้นักท่องเที่ยวเป็นของที่ระลึก การเกิดกลุ่มรถอีแต๊กนำเที่ยวเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวภายในหมู่บ้านวัฒนธรรมไทดำ การผลิตมะกอนน้อยห้อยคอที่ปรับมาจากการละเล่นมะกอนลอดห่วงเพื่อให้เป็นสิ่งต้อนรับนักท่องเที่ยว การนำหัวใจไทดำมาปรับเป็นเข็มกลัดเสื้อให้นักท่องเที่ยวและผู้มาเยือน เป็นต้น นอกจากนี้ ยังได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐที่เพิ่มขึ้นในการผลิตถังขึ้นกลางน้ำ เช่น องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดมีบทบาทสำคัญในการการประชาสัมพันธ์การขับเคลื่อนโครงการฯ ผ่านสื่อ สิ่งพิมพ์ (นสพ./แผ่นพับ/โปสเตอร์/นิตยสาร เป็นต้น) สื่อโทรทัศน์ สื่อออนไลน์ (ข่าวสารท่องเที่ยว ททท. Local Alike, <https://thai.tourismthailand.org> เป็นต้น) ทำให้ไทดำบ้านนาป่าหนาดเป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวมากขึ้น จากเดิมเป็นเพียงเส้นทางผ่านที่ไม่มีนักท่องเที่ยวมากนัก หลังจากดำเนินโครงการ OTOP นวัตวิถี ก็ทำให้หมู่บ้านวัฒนธรรมบ้านนาป่า

ขนาดเป็นอีกหนึ่งแหล่งเช็คคินของนักท่องเที่ยวก่อนเดินทางไปสู่ถนนคนเดิน อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

ประการที่สาม OTOP ในกระบวนการขึ้นกลางน้ำ OTOP นวัตกรรมได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว (ด้านกายภาพ) เช่น การปรับปรุงภูมิทัศน์ จัดทำป้ายบอกทางป้ายข้อมูลท่องเที่ยว และจุดถ่ายภาพ การให้ความรู้ชาวไทยดำในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม การพัฒนาสินค้าและการให้บริการด้านการท่องเที่ยวจึงเกิดเป็นกลุ่มธุรกิจดีแต่ก็ให้บริการนักท่องเที่ยวเพื่อการเชื่อมโยงเส้นทางการท่องเที่ยวภายในชุมชน ลดปัญหาการจราจรติดขัด และมลภาวะทางเสียง อย่างไรก็ตาม การสนับสนุนภายใต้โครงการ OTOP นวัตกรรมเป็นการสนับสนุนในระยะสั้น ไม่ว่าจะเป็นในลักษณะของการจ้างเหมาเพียงครั้งเดียว หรือปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวกเพียงครั้งเดียว ด้วยเหตุนี้ ชุมชนจึงไม่ได้มีแหล่งรายได้ที่ยั่งยืน ดังจะเห็นได้ว่ารายได้จากการท่องเที่ยวของชุมชนเพิ่มขึ้นเพียงปีเดียวที่มีการดำเนินโครงการ คือปีพ.ศ. 2561 และลดลงอย่างฮวบฮาบในปีพ.ศ. 2562 นอกจากนี้ โครงการยังไม่ได้ช่วยให้ชุมชนมีทรัพยากรในการบำรุงรักษาสิ่งอำนวยความสะดวกที่สร้างขึ้นภายใต้โครงการในระยะยาว เช่น ห้องน้ำ ป้าย ซึ่งเริ่มเสื่อมสภาพแล้วในขณะที่ผู้วิจัยเข้าไปศึกษา สะท้อนว่าโครงการนี้ยังขาดความยั่งยืน

ประการที่สี่ โครงการ OTOP นวัตกรรม ส่งผลกระทบทางสังคมทั้งด้านบวกและด้านลบ โดยได้นำไปสู่การรวมกลุ่มและการจัดตั้งองค์กรทางเศรษฐกิจภายในชุมชนไทยดำ บ้านนาป่าหนาด ที่มากขึ้นและเข้มแข็งขึ้น โดยเกิดเป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชน 3 กลุ่ม แยกกันดำเนินการตั้งแต่การผลิตสินค้า การจัดจำหน่าย การรับนักท่องเที่ยวและการประสานงานกับหน่วยงานจัดทัวร์ภายนอก เพื่อให้นักท่องเที่ยวเข้ามาในพื้นที่ของตนเอง อย่างไรก็ตาม การเข้ามาของโครงการ OTOP นวัตกรรมก็ส่งผลกระทบต่อสังคมด้านลบต่อชุมชนด้วยเช่นกัน เนื่องจากการแยกกลุ่มที่ชัดเจนขึ้นและเกิดความแตกแยกจากการแบ่งปันผลประโยชน์ภายในชุมชนด้วยตนเอง ทำให้ชาวบ้านบางส่วนมองว่า OTOP นวัตกรรมมีการใช้งบประมาณที่ไม่โปร่งใสในการดำเนินการ และมีการกระจายงานและการกระจายรายได้จากการผลิตสินค้าที่ไม่ทั่วถึง

ประการที่ห้า ในกระบวนการขึ้นปลายน้ำ การกระจายสินค้ามีการเปลี่ยนแปลงชัดเจนตามวัตถุประสงค์ของการดำเนินโครงการฯ จากเดิมที่การขายผลิตภัณฑ์ชุมชนจะต้องส่งไปรอขายที่จุดเดียว ได้ถูกเปลี่ยนแปลงมาสู่การกระจายสินค้าภายในชุมชนให้แก่นักท่องเที่ยวผ่านการท่องเที่ยวชุมชนซึ่งเป็นการยกระดับความสามารถในการกระจายสินค้าหรือบริการของท้องถิ่น รวมถึงการสร้างสัมพันธ์อันดีระหว่างนักท่องเที่ยวและผู้จำหน่ายสินค้าซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในกระบวนการ

ปลายน้ำที่จะส่งผลให้เกิดการบอกต่อความประทับใจ การแนะนำต่อให้ผู้อื่นเข้ามาท่องเที่ยวในชุมชนวัฒนธรรมไทดำบ้านนาป่าหนาด เป็นต้น

ประการที่หก การศึกษานี้พบว่า การส่งเสริมโครงการชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี หมู่บ้านวัฒนธรรมไทดำ บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย ช่วงเริ่มดำเนินโครงการปีพ.ศ. 2561 จนถึงช่วงต้นปีพ.ศ. 2562 ก่อนการระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา มีรายได้จากการผลิตสินค้าชุมชนประเภทผ้าทอมือจากการขายหน้าร้านเป็นหลัก เช่น ผ้าลายนางหาญที่เป็นเอกลักษณ์ของชาติพันธุ์ไทดำ การทำอาหารให้บริการนักท่องเที่ยวที่ซื้อแพคเกจ การจำหน่ายของที่ระลึก เป็นต้น ทั้งกลุ่มที่ทำเป็นงานหลักและกลุ่มที่ทำเป็นงานเสริมนอกเหนือจากการทำการเกษตร นอกจากนี้ยังมีการแบ่งงานกันทำในชุมชนเพื่อกระจายรายได้จากการผลิตและการจำหน่ายสินค้าที่ระลึก

ประการที่เจ็ด การดำเนินโครงการชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี ทำให้ชาวไทดำบ้านนาป่าหนาดเป็นที่รู้จักของชาวต่างชาติ ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ความเป็นชาติพันธุ์

กล่าวโดยสรุป ชาวไทดำส่วนใหญ่มองว่าการเปลี่ยนแปลงด้านการผลิตและการนำเสนอความเป็นไทดำสู่นักท่องเที่ยวหลังจากเข้าร่วมโครงการ OTOP นวัตวิถี ไม่ส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมและความเป็นไทดำแต่อย่างใด ส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะชุมชนไทดำ ได้มีการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมมาแล้วอย่างต่อเนื่อง ทั้งที่เป็นผลจากการเข้าสู่สังคมสมัยใหม่ และที่เกิดสืบเนื่องจากโครงการส่งเสริมการท่องเที่ยวและสินค้าชุมชนก่อนหน้านี้จะมี OTOP นวัตวิถีอย่างไรก็ตาม มีชาวไทดำหลายคนมองว่า OTOP นวัตวิถีได้ส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมไทดำ เพราะทำให้พวกเขามีความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ของตนมากขึ้น แต่ก็อาจจะมีผลกระทบทางลบในแง่ที่เกิดการใช้ยี่ห้อสินค้าชุมชนไทดำเพื่อขายสินค้าที่มาจากนอกชุมชนและไม่เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์หรือวิถีชีวิตของชาวไทดำ เนื่องจากชุมชนมีนักท่องเที่ยวแวะเวียนเข้ามามากขึ้น

5.2 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากผลการศึกษาข้างต้น ผู้ศึกษามีความเห็นว่ภาครัฐควรต้องมีการพัฒนาหรือแก้ไขในประเด็นต่อไปนี้เพื่อให้การดำเนินงานโครงการ OTOP นวัตกรรมี บรรลุผลตามเป้าหมายของโครงการในการที่จะสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน แบ่งออกเป็นด้านต่างๆ ดังนี้

ในขั้นต้นน้ำ ประการแรกควรมีการสนับสนุนให้มีการพัฒนาการการปลูกฝ้ายให้ได้คุณภาพที่ดีเพื่อคุณภาพในการทอผ้าเพื่อเป็นผลิตภัณฑ์ตามการใช้ทรัพยากรธรรมชาติควบคู่กับการฟื้นฟูเพื่อให้มีใช้ต่อไปในอนาคตตามแนวคิดวงจรความยั่งยืน ประการที่สอง การใช้บรรจุภัณฑ์ของสินค้าควรจะต้องมีการใช้วัสดุที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ย่อยสลายได้เพื่อให้ชุมชนสามารถจัดการขยะได้อย่างมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับการพัฒนาที่ยั่งยืน

ในขั้นกลางน้ำ ประการแรก ชาวไทดำควรได้รับการให้ความรู้เกี่ยวกับการออกแบบผลิตภัณฑ์และแนวทางในการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวของชุมชนตนเองจากหน่วยงานที่มีความเชี่ยวชาญ ลดการพึ่งพาหน่วยงานอื่นที่เป็นสื่อหลักเพื่อให้ชุมชนสามารถช่วยเหลือตนเองได้ มีความเข้มแข็ง และสามารถพัฒนาต่อยอดความรู้ด้านการนำเทคโนโลยีมาใช้ ประการที่สอง จากที่เกิดการรวมกลุ่มกันเพื่อพัฒนาอาชีพ เกิดธุรกิจใหม่ในชุมชน จึงควรมีการให้ความรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการโดยกลุ่มต่างไอย่างต่อเนื่องเพื่อให้ชาวไทดำผู้ร่วมโครงการสามารถที่จะนำไปสู่การปฏิบัติ เพื่อการพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน ในอนาคต และประการที่สาม ควรมีฐานข้อมูลกลางในการแลกเปลี่ยนข้อมูลนักท่องเที่ยวเพื่อการวางแผนการดำเนินงานและปรับปรุงโครงการร่วมกันระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในอนาคต

ในขั้นปลายน้ำ ประการที่หนึ่ง ควรมีการปรับปรุงสถานที่สำหรับให้บริการนักท่องเที่ยวให้มีความสะอาด สะดวก และอยู่ในสภาพที่ดีอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากปัจจุบันชุมชนประสบปัญหาขาดงบประมาณในการดูแลสิ่งก่อสร้างทำให้เกิดการชำรุดและไม่ได้รับการดูแล (ดูแล เช่น บานประตู ห้องน้ำชำรุด ห้องน้ำบริการนักท่องเที่ยวไม่พร้อมต่อการใช้งาน ทำให้นักท่องเที่ยวที่เข้าไปในชุมชนในช่วงนอกฤดูท่องเที่ยวไม่ได้รับการอำนวยความสะดวกในด้านนี้ ประการที่สอง ไม่ควรมีการนำสินค้าจากนอกพื้นที่เข้ามาขายปนกับสินค้าไทดำ เนื่องจากอาจทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความสับสนและเกิดภาพจำเกี่ยวกับอัตลักษณ์ของความเป็นไทดำที่ผิดเพี้ยนจากความเป็นจริง และประการที่สาม ควรมีการจัดทำกรรรับฟังความคิดเห็นของคนในชุมชนและการเปิดเวทีเสวนาเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนอย่างยั่งยืนโดยการให้ประชาชนปะผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในพื้นที่เข้ามามีส่วนร่วมในลักษณะของการร่วมกันวิเคราะห์ขีดความสามารถในการผลิตสินค้าและบริการของชุมชน ข้อดี

จุดเด่นของสินค้า การกำหนดมาตรฐานสินค้าร่วมกันเพื่อการพัฒนาศักยภาพ การพัฒนาทักษะแรงงานในชุมชนและการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนร่วมกันตามแนวทางวงจรการพัฒนาอย่างยั่งยืน

5.3 ข้อจำกัดของงานวิจัยและข้อเสนอแนะสำหรับงานวิจัยในอนาคต

5.3.1 ข้อจำกัด

จากการศึกษาผู้วิจัยมีความเห็นว่าเอกสารด้านงบประมาณและการใช้จ่ายงบประมาณ ค่อนข้างยากและไม่มีการเปิดเผยในเว็บไซต์ทำให้การศึกษาหาข้อมูลที่ต้องการมีอุปสรรคและไม่ได้ข้อมูลที่เป็นสถิติและตัวเลข ต้องอาศัยการสัมภาษณ์

การศึกษามีข้อจำกัดด้านการวัดผลทางเศรษฐกิจที่เป็นตัวเลขอย่างเป็นทางการจากทางภาครัฐ เช่น รายงานผลโครงการ การสรุปผลการดำเนินงานโครงการชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตกรรมมีการจัดเก็บข้อมูลในช่วง 2 ปีแรกของการดำเนินโครงการเท่านั้น ทำให้ไม่สามารถที่จะมีตัวชี้วัดที่สามารถนำมาคาดการณ์แนวโน้มของความสำเร็จของการดำเนินโครงการได้

5.3.2 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคต

ผู้ศึกษามีความเห็นว่าควรให้หน่วยงานวิชาการ เช่น มหาวิทยาลัย เข้ามาประเมินโครงการ ตรวจสอบการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อนำข้อมูลมาใช้สำหรับปรับตัวของชุมชนและเพื่อประโยชน์ในการปรับกระบวนการส่งเสริมการท่องเที่ยวของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยจากข้อมูลการศึกษาในครั้งนี้ชี้ให้เห็นว่ามีการประเมินผลโครงการและการประเมินกิจกรรมการท่องเที่ยวหมู่บ้านวัฒนธรรมไทดำบ้านนาป่าหนาดยังไม่รอบด้าน ส่วนใหญ่จะให้ความสำคัญกับการจัดทำแผนการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวของกลุ่มหรือของชุมชน แต่ไม่มีขั้นตอนในการปฏิบัติ และไม่มีขั้นตอนของการประเมินผลหลังการปฏิบัติ รวมทั้งยังขาดการให้ข้อมูลป้อนกลับ (Feedback) ของการดำเนินกิจกรรมเพื่อเป็นปัจจัยนำเข้า (Input) การดำเนินโครงการในครั้งต่อไป

บรรณานุกรม

- Monthira Sangthong, & Siravit Koolrojanapat, W. V. (2020). รูปแบบการจัดการห่วงโซ่อุปทานการท่องเที่ยวเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน. *Mahachula Academic Journal*, 7(2), 17-35.
- Nagul Cooharajanane. (2017). The study of the local community products (OTOP).
<https://doi.org/https://doi.org/10.23919/ICITST.2017.8356434>
- Nara Huttasin. (2008). Perceived Social Impacts of Tourism by Residents in the OTOP Tourism Village, Thailand. *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 13(2), 175-191. <https://doi.org/10.1080/10941660802048498>
- Natsuda, K., Igusa, K., Aree Wiboonpongse, & Thoburn, J. (2012). One Village One Product – rural development strategy in Asia: the case of OTOP in Thailand. *Canadian Journal of Development Studies/Revue canadienne d'études du développement*, 33(3), 369-385. <https://doi.org/10.1080/02255189.2012.715082>
- Prapaporn Sankote, & Peerasit Kamnuansilpa. (2020). ผลการดำเนินงานโครงการชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี จังหวัดมหาสารคาม. *Journal of Graduate MCU KhonKaen Campus*, 7(4), 299-310.
- WannapaTongdaeng. (2562). นโยบายเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน: การปฏิบัติจริงหรือแค่ความทอรรณ. *Journal of Social Development*, 21(1), 1-20.
- ณัฐฉิณี ทองดี. (2560). ความพอเพียง: ฐานคิดการรักษามรดกทางวัฒนธรรมในภาคอีสานสู่การท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน. *Journal of Management Science Chiangrai Rajabhat University*, 12(1), 35-58.
- ธันยมัย เจียรกุล. (2557). The Problems and the Adaptation of OTOP to AEC. *Executive Journal*, 34(1), 177-191. <https://so01.tci-thaijo.org/index.php/executivejournal/article/view/81168>
- นรีนุช ดำรงชัย. (2561). แนวทางการสร้างความยั่งยืนในการพัฒนาชุมชนไทยภายใต้แนวความคิดเศรษฐกิจพอเพียง. *วารสารสุโขทัยธรรมมาธิราช*, 31(1), 92-106.
- ประภาพร แสนโคตร, & พีรสิทธิ์ คำนวนศิลป์. (2563). ผลการดำเนินงานโครงการชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี จังหวัดมหาสารคาม. *วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาลงกรณ์*, 7(4), 300-309.
<https://so02.tci-thaijo.org/index.php/jg-mcukk/article/download/245462/167091/>

ภัทรธิดา ผลงาม. (2559). การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชน ไทดำในจังหวัดเลย. วารสารสถาบัน
วัฒนธรรมและศิลปะ, 18(1), 84-93.

มนทิดา สังข์ทอง, ศิริวิทย์ กุลโรจนภัทร, & วิชัย แหวนเพชร. (2563). รูปแบบการจัดการห่วงโซ่อุปทานการ
ท่องเที่ยว เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน. วารสารมหาจุฬาริชาการ, 7(2).

มนัสนันท์ จันทร์เพ็ง. (2558). แนวทางการลดผลกระทบด้านลบจากการพัฒนาการท่องเที่ยวภายในแหล่ง
ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ประเภทย่านชุมชนเก่า กรณีศึกษา ชุมชนริมน้ำ อำเภอเชียงคาน จังหวัด
เลย.

มิวเซียมไทยแลนด์. ศูนย์วัฒนธรรมไทดำ บ้านนาป่าหนาด.

<https://www.museumthailand.com/th/museum/Ban-Na-Pa-Nat-Tai-Dam-Ethnic-Groups-Cultural-Center>

วรรณภา ค้อยแคะ. (2564). ชีววิถี: การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน. *Journal of Roi Kaensarn Academi*,
6(11), 274-286.

วันใหม่ แดงแก้ว. (2554). การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเมืองเชียงคาน อำเภอเชียงคาน จังหวัด
เลย คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย].

ศรีสมรัก อินทุจันทร์ยง. (2014). การศึกษาห่วงโซ่อุปทานและตัวแบบข้อมูลในอุตสาหกรรม การท่องเที่ยวของ
ประเทศไทย. วารสารสุทธิปริทัศน์, 28(85), 352-369.

สมทรง บุรุษพัฒน์. (2524). การเล่นคอนของลาวโซ่งที่บางกุ่ม. สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนา
ชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล.

สำนักงบประมาณของรัฐสภา. (2564). แผนงานบูรณาการ พัฒนาและส่งเสริมเศรษฐกิจฐานราก

https://www.parliament.go.th/ewtadmin/ewt/parbudget/download/article/article_20210813155117.pdf

สำนักงานปลัดกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, ส. (2556). ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการ
พัฒนาที่ยั่งยืน http://lib.mnre.go.th/lib/book/TheFutureWeWant_KhamRu.pdf

สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดเลย. ชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี จังหวัดเลย <https://loei.cdd.go.th/>

สำนักส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นและวิสาหกิจชุมชน. โครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์

<https://cep.cdd.go.th>

สุภาสินี สุธรรมมา. (2559). ผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่ส่งผลต่อรูปแบบชุมชนเมืองเชียงคาน อำเภอเชียง
คาน จังหวัดเลย มหาวิทยาลัยศิลปากร].

องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน. (2563). ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการ
การท่องเที่ยวโดยชุมชน ศูนย์วัฒนธรรมชุมชนไทดำบ้านนาป่าหนาด ปี พ.ศ. 2564 -2568.

อัจจิมา บุตรชารี. (2564). การประเมินโครงการชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถีในพื้นที่จังหวัด
สกลนคร. วารสารมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด, 10(1), 449-461.

<https://so02.tci-thaijo.org/index.php/SNGSJ/article/view/180326/160548>

อารีย์ น้าใจดี. (2562). "ไทดำ"ชาติพันธุ์ร่วมสมัย <https://he02.tci-thaijo.org/index.php/Veridian-E-Journal/article/view/199280/156804>

อุกฤษฏ์ ชาวแพรงน้อย. (2562). การประเมินผลการดำเนินโครงการชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถีในพื้นที่
จังหวัดสมุทรสาคร [https://so02.tci-](https://so02.tci-thaijo.org/index.php/SNGSJ/article/view/180326/160548)
[thaijo.org/index.php/SNGSJ/article/view/180326/160548](https://so02.tci-thaijo.org/index.php/SNGSJ/article/view/180326/160548)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-สกุล	สโรบล มนต์วีรภัทร์
วัน เดือน ปี เกิด	27 มิถุนายน 2538
สถานที่เกิด	เลย
วุฒิการศึกษา	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ที่อยู่ปัจจุบัน	อ.เมือง จ.เลย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY